

Συντελεστές || Της σύνταξης || Κώστας Μαυρουδής, Αναγνωστικά || Σάββας Μαυροματίδης, Αθήνα – Παγκόσμια Πρωτεύουσα του Βιβλίου 2018 ||

Laurence Cossé, Στο Καλό Μυθιστόρημα (audiobook) || Βιβλίο στην ποίηση: Κ.Π. Καβάφης, Σ' ένα βιβλίο παλιό... ||

Δάφνη Πατσουράκου, Hogarth Press || Χριστίνα Στεφανίδου, Μελάني σε λευκό || Κώστας Σκορδύλης, Βιβλία καλλιτεχνών ||

Νίκος Σκαμάγκας, Κόμικς || Σάββας Μαυροματίδης, Η μαγεία και η έννοια της τάξης στον *Μακμπέθ* ||

Μισαέλα Αντωνίου, George Orwell, 1984 – από το βιβλίο στην παράσταση || Χρήστος Δερβεντζής, Ο George Orwell εμπνέει David Bowie και Pink Floyd ||

Ευτυχία Ιωσηφίδου, Βιβλίο και σινεμά || Παυλίνα Μάρβιν, «Με τα λόγια [γίνεται]»: Μια συνομιλία με τον εμπνευστή του και ποιητή, Παναγιώτη Ιωαννίδη ||

Σάββας Μαυροματίδης & Χριστίνα Στεφανίδου, Μια ημέρα στη Βιβλιοθήκη Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών στο Παλαιό Χημείο ||

Ευθύμιος Σακκάς, Οι παράταιροι [Είναι] || Ειδήσεις || Τελευταία σελίδα

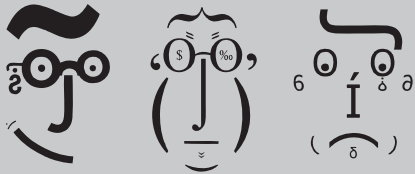

Σημεία για το βιβλίο και την ανάγνωση

#3
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2017

Κώστας Βαρώτσος, Πρέσα (2005)

Η **Μιχαέλα Αντωνίου** γεννήθηκε στον Πειραιά και μεγάλωσε στην Αθήνα και την Θεσσαλονίκη. Είναι απόφοιτος της Δραματικής Σχολής του Εθνικού Θεάτρου και του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του ΕΚΠΑ. Εκπόνησε την διδακτορική της διατριβή στο Goldsmiths, University of London. Έχει παίξει στο θέατρο και τον κινηματογράφο, και έχει διδάξει σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης στην Ελλάδα και την Αγγλία. Μπλέχτηκε με το ΑΚΤ# επειδή αγαπά τα βιβλία. Για τον ίδιο λόγο άρχισε να γράφει. Μέχρι στιγμής έχει γράψει το θεατρικό έργο *Χωρίς τίτλο λόγω αμνησίας* που ανέβηκε στην Αθήνα σε συνεργασία με το ΔΗΠΕΘΕ Πάτρας και έχει εκδώσει δύο αστυνομικά μυθιστορήματα, *Η Μαργαρίτα και τα Ηλιοτρόπια* (2015) και *Η Μαργαρίτα και η θάλασσα* (2017), που κυκλοφόρησαν από τις εκδόσεις Marmara. Έπεται συνέχεια...

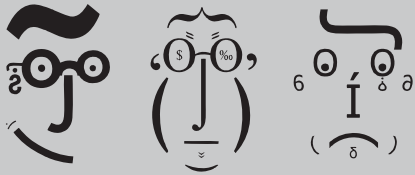
Η **Μαριάννα Δεβετζή** είναι απόφοιτος του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας (ΕΚΠΑ), τώρα μεταπτυχιακή φοιτήτρια στην Ιστορία της Τέχνης του ίδιου Τμήματος.

Ο **Χρήστος Δερβεντζής** είναι πτυχιούχος του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής. Ασχολείται με το θέατρο και τη μουσική από μικρή ηλικία. Έχει εργαστεί για 4 χρόνια σε ιντερνετικό ραδιοφωνικό σταθμό του Δήμου Βύρωνα έχοντας ροκ εκπομπή και στο site του ίδιου σταθμού ως αρθρογράφος για 2 χρόνια. Συμμετέχει σε επαγγελματικούς θεατρικούς θιάσους από το 2012. Τώρα είναι ενεργό μέλος στη θεατρική ομάδα του Βύρωνα «Οι Απόφοιτοι», που ανέβασε την παράσταση «Μονόλογοι της Γάζας» με θέμα το Παλαιστινιακό (2014), τη «Μικρή μας πόλη» του Θόρντον Ουάιλντερ (2015), το «Ρωμαίος και Ιουλιέτα» του Μποστ (2016) και τον «Μακμπέθ» (2017).

Η **Άννα Καρακατσούλη** είναι Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Ευρωπαϊκής Ιστορίας και Πολιτισμού στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών και υπεύθυνη για το επί της οθόνης τεύχος, ankaraka@theatre.uoa.gr

Η **Ευτυχία Ιωσηφίδου**, γεννημένη στη Θεσσαλονίκη το 1992, ζει στην Αθήνα μαζί με ένα σκυλάκι κι έναν γάτο. Είναι απόφοιτος του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών, ΕΚΠΑ, και εργάζεται ως σκηνοθέτης. Ασχολείται ενεργά με τα εικαστικά από νωρίς αλλά τελικά καταπιάνεται με το κινηματογράφο δημιουργικά μέσω σπουδών, σεμιναρίων, πειραματισμών και φυσικά, ως θεατής. Μεταξύ άλλων, οι ταινίες της *She* και *Hétérotopie*, συμμετείχαν σε διακεκριμένα φεστιβάλ της Ευρώπης. Το 2015, σκηνοθέτησε με τη φιλική συμμετοχή συνεργατών την πρώτη της ταινία μεγάλου μήκους, η οποία αποτελεί και διπλωματική εργασία, με τίτλο *ΗΛΕΚΤΡΕΣ*. Στο παρόν, ετοιμάζει νέες ταινίες, προετοιμάζεται για μεταπτυχιακό σκηνογραφίας και σκηνοθετεί μουσικά κλιπς.

Η **Παυλίνα Μάρβιν** γεννήθηκε στην Αθήνα το 1987, μεγάλωσε όμως στην Ερμούπολη της Σύρου. Σπούδασε ιστορία, και συνεχίζει. Μελέτησε ποίηση στο διετές εργαστήρι του Ιδρύματος Τάκη Σινόπουλου, κι από τότε δεν σταμάτησε ποτέ. Υπήρξε συνεκδότρια του περιοδικού *Τεφλόν*. Εργάζεται, μεταξύ άλλων, ως εμπυχώτρια ομάδων, για παιδιά μικρά και λίγο πιο μεγάλα.

Κείμενά της δημοσιεύονται σε έντυπα και διαδικτυακά περιοδικά. Το 2017 κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Κίχλη η συλλογή της *Ιστορίες απ' όλον τον κόσμο μου*.

Ο **Σάββας Μαυροματίδης** γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1984. Μυήθηκε στον μαγικό χώρο της Ιστορίας και της Τέχνης, βλέποντας πίνακες του πατέρα του και ξεφυλλίζοντας βιβλία. Σπούδασε Ιστορία και Αρχαιολογία και θέλει να συνεχίσει με Τέχνη μεσαιωνική γιατί αυτός ο άμοιρος ο Μεσαιώνας ασκεί μια γοητεία! Επιμένει να διαβάξει λογοτεχνία όπου σταθεί κι όπου βρεθεί.

Ο **Κώστας Μαυρουδής** γεννήθηκε στην Τήνο το 1948. Σπούδασε Νομικά στην Αθήνα. Ανήκει στους πρώτους χρονολογικά ποιητές της «γενιάς του '70». Έχει εκδώσει τις ποιητικές συλλογές *Λόγοι Δύο* (1973), *Ποίηση* (Τραμ 1978), *Το Δάνειο του Χρόνου* (Κέδρος 1989), *Επίσκεψη σε Γέροντα με Άνοια* (Κέδρος 2001), *Τέσσερις Εποχές* (Κέδρος 2009, Βραβείο του περιοδικού *Διαβάζω*). Εκτός της ποιήσεως έχει γράψει πεζομορφα βιβλία ποιητικού κλίματος, με πυκνά και σύντομα κείμενα που θυμίζουν ημερολόγιο και αφοριστικό στοχασμό ή περιγραφές ταξιδιωτικών εντυπώσεων. Αυτά είναι: *Με Εισιτήριο Επιστροφής* (Εστία 1983, Β' εκδ. Πλέθρον 1999), *Οι Κουρτίνες του Γκαριμπάλντι* (Νεφέλη 2000), *Στενογραφία* (Κέδρος 2006), *Η Αθανασία των Σκύλων* (2013, Κρατικό Βραβείο Διηγήματος). *Η Ζωή με Εχθρούς* (Δελφίνοι 1998, Β' εκδ. Μελάνοι 2008) είναι συγκέντρωση άρθρων και σχολίων που κατά καιρούς δημοσιεύτηκαν σε εφημερίδες και περιοδικά. Από το 1978 μέχρι σήμερα είναι εκδότης του περιοδικού *ΤΟ ΔΕΝΤΡΟ* (Κρατικό Βραβείο 2010).

Η **Δάφνη Πατσουράκου** γεννήθηκε στην Αθήνα το 1992. Αποφοίτησε από την Δραματική Σχολή του Εμπρός-θέατρο εργαστήριο το 2013 και είναι απόφοιτη του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών, ΕΚΠΑ.

Ο **Ευθύμιος Σακκάς** γεννήθηκε στην Άρτα το 1980. Από τις Εκδόσεις Γαβριηλίδης κυκλοφορούν τα βιβλία του *Σημειώσεις μιας έρπουσας προσωπικότητας* (2011) και *Τα κακώς κείμενα* (2015).

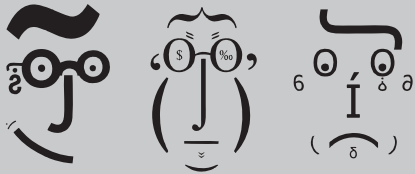
Ο **Νίκος Σκαμάγκας** γεννήθηκε το 1993 στην Αθήνα. Πριν μάθει ανάγνωση διάβαζε κόμιξ. Αφού έμαθε ξεκίνησε να διαβάξει τα πάντα, από ετικέτες απορρυπαντικών μέχρι λογοτεχνία, κυρίως ρωσική, οι Ρώσοι είναι υπέροχοι. Αυτόν τον καιρό ετοιμάζει το τέταρτο κόμιξ του «Το κοτόπουλο της αποκάλυψης, μέρος δεύτερο». Εν τω μεταξύ κατάφερε να πάρει το πτυχίο του από το Τμήμα Θεατρικών Σπουδών (ΕΚΠΑ). Στον ελεύθερο χρόνο του μιλάει για τον εαυτό του στο τρίτο πρόσωπο.

Ο **Γιάννης Σκορδύλης** σπούδασε Συντήρηση Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης στο ΑΤΕΙ Αθηνών και ειδικεύτηκε στη συντήρηση βιβλιακού και αρχειακού υλικού. Έχει εργαστεί σε δημόσιες και ιδιωτικές βιβλιοθήκες και από το 2013 εργάζεται στο Μουσείο

Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας (ΕΚΠΑ). Από τον Σεπτέμβριο του 2015 παρακολουθεί το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του ΕΚΠΑ στο γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας της Τέχνης.

Η **Χριστίνα Στεφανίδου** γεννήθηκε το 1980 και μεγάλωσε στην Αθήνα, αλλά δεν κατοικεί πια εκεί. Αποκεντρώθηκε για να μυρίξει τη θάλασσα. Έκανε σπουδές στη διαφήμιση, τη δημοσιογραφία και το digital marketing. Γράφει, κρυφά, από τα δώδεκα. Πριν από δύο χρόνια αποφάσισε, επιτέλους, να βγει από το συρτάρι. Τώρα γράφει, όχι πια κρυφά, και ελπίζει να το κάνει μέχρι τα εκατόν δώδεκα.

Ο **Χρήστος Χριστόπουλος** γεννήθηκε και ζει στην Αθήνα. Όταν ήταν μικρός ήθελε να γίνει τσολιάς. Μετά ήθελε να πουλάει λουλούδια. Όταν μεγάλωσε, σπούδασε φωτογραφία, υποκριτική και ακόμα σπουδάζει. Δούλεψε σε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις για τον άνθρωπο και το περιβάλλον, αλλά και στον ιδιωτικό τομέα, στην επικοινωνία και τις πωλήσεις. Τώρα ασχολείται με το θέατρο, το θεατρικό παιχνίδι και τα εκπαιδευτικά προγράμματα.

Το φθινόπωρο είναι παραδοσιακά καλή εποχή για την αγορά του βιβλίου. Η επιστροφή στα θρανία τονώνει την κίνηση στα βιβλιοπωλεία και το ετήσιο **φεστιβάλ βιβλίου στο Ζάππειο**, που διοργανώνεται από τον Σύνδεσμο Εκδοτών Βιβλίου (1-17 Σεπτεμβρίου για φέτος), είναι πάντα μια ωραία γιορτή για εκείνους που αγαπούν το βιβλίο. Ο Οκτώβριος είναι ακόμη ο μήνας της μεγάλης ιστορικής Διεθνούς Έκθεσης Βιβλίου της Φρανκφούρτης, ενός θεσμού που ανάγεται στον 17ο αιώνα και κάθε χρόνο επιβεβαιώνεται ως το απαραίτητο ραντεβού εκδοτών από όλον τον κόσμο για τη σύναψη συμφωνιών σχετικά με τα βιβλία που θα διαβάσει το παγκόσμιο αναγνωστικό κοινό. Τόσο στη χώρα μας όσο και διεθνώς, οι κλαδικές εκθέσεις βιβλίου διακρίνονται στις επαγγελματικές (business-to-business), όπως της Φρανκφούρτης, που έχουν σκοπό τις επαφές και τις αγοραπωλησίες δικαιωμάτων μεταξύ εκδοτικών οίκων, ατζέντηδων και συγγραφέων, και σε όσες απευθύνονται κυρίως στο αναγνωστικό/καταναλωτικό κοινό, με πωλήσεις βιβλίων, λογοτεχνικές εκδηλώσεις, κλπ. (business-to-consumer). Στη χώρα μας χαρακτήρα επαγγελματικής έκθεσης έχει μόνον η Διεθνής Έκθεση Βιβλίου Θεσσαλονίκης (που διοργανώθηκε για 14η φορά εφέτος), η οποία όμως απευθύνεται και στο αναγνωστικό κοινό και συνεπώς ο επαγγελματικός χαρακτήρας της δεν είναι ούτε κυρίαρχος ούτε δεδομένος. Ενίσχυση χρειάζεται επίσης ο διεθνής της χαρακτήρας που για την ώρα καλύπτεται μόνο με μερικά περιίτερα ξένων συμμετοχών.

Οι εκθέσεις βιβλίου που απευθύνονται στο κοινό των δύο μεγάλων πόλεων, Αθήνας και Θεσσαλονίκης, έχουν μεγάλη παράδοση, που ταυτίζεται, ιστορικά, με την απελευθέρωση των ιδεών στον εκδοτικό χώρο στην αρχή της μεταπολίτευσης. Συμβάλλουν στην προώθηση του βιβλίου και της ανάγνωσης, λειτουργούν συμπληρωματικά με άλλες δραστηριότητες (λ.χ. πολιτισμός, τουρισμός, ψυχαγωγία) και ενισχύουν τη ρευστότητα των επιχειρήσεων. Ωστόσο, επειδή βασίζονται σε απευθείας πωλήσεις των εκδοτών, τουλάχιστον στις μεγάλες πόλεις, χρειάζονται ένα περιοριστικό πλαίσιο ώστε να προστατεύονται οι φυσικοί σύμμαχοι των εκδοτών, τα βιβλιοπωλεία, από τον αθέμιτο ανταγωνισμό. Το περιοριστικό αυτό πλαίσιο θα πρέπει να ασκείται ιδίως ως προς τις εκπτώτικές εκθέσεις-bazaar, που εκποιούν το απόθεμα των εκδοτών σε πολύ χαμηλές τιμές. Η «απελευθέρωση» της αγοράς του βιβλίου, στον τόσο ευάλωτο εκδοτικό κόσμο, ισοδυναμεί με εξόντωση των μικρότερων παικτών στο πεδίο. Ήδη η κατάργηση της Ενιαίας Τιμής ήταν σοβαρό πλήγμα για τους μικρούς και μεσαίους βιβλιοπώλες. Όμως το βιβλίο είναι άρρηκτα δεμένο με την πολυφωνία και την ποικιλία στην προσφορά και η συρρίκνωση του πεδίου, μια επικίνδυνη υποχώρηση της δημοκρατίας.

Εκτός συνόρων, η Ελλάδα και οι ελληνικές εκδοτικές επιχειρήσεις συμμετέχουν είτε με εθνικό περίπτερο είτε ως μεμονωμένοι εκθέτες και παρουσιάζουν την ετήσια βιβλιοπαραγωγή καθώς και ειδικά αφιερώματα στις περιπτώσεις εθνικής συμμετοχής. Πιο πρόσφατη, η 24η Διεθνής Έκθεση στο Πεκίνο (23-27 Ιουλίου), στην οποία η Ελλάδα έλαβε το Βραβείο Αριστείας Εκθέτη (Exhibitor's Excellence Award). Το ελληνικό περίπτερο φιλοξένησε 125 βιβλία πρόσφατης παραγωγής (2016-2017) από 52 ελληνικούς εκδοτικούς οίκους, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη σύγχρονη πεζογραφία, το παιδικό βιβλίο, το λεύκωμα τέχνης, την ελληνική μυθολογία κ.ά. Η ελληνική αποστολή βραβεύτηκε από ειδική επιτροπή των οργανωτών της έκθεσης για την αναβάθμιση της παρουσίας της συνολικά, για το περίπτερό της και τις εκδηλώσεις που οργάνωσε, και τιμήθηκε ως η καλύτερη

παρουσία ανάμεσα στους ξένους εκθέτες. Στον προγραμματισμό του Ελληνικού Ιδρύματος Πολιτισμού, στο οποίο έχει ανατεθεί η ευθύνη της προβολής του ελληνικού βιβλίου μετά την κατάργηση του ΕΚΕΒΙ, περιλαμβάνονται η 30ή Διεθνής Έκθεση Βιβλίου Μόσχας (6-10 Σεπτεμβρίου) και, βέβαια, η 69η Διεθνής Έκθεση Βιβλίου Φρανκφούρτης (11-15 Οκτωβρίου).

Η εκπροσώπηση της Ελλάδας στις διεθνείς εκθέσεις βιβλίου έχει διπλό χαρακτήρα. Αποτελεί ισχυρή παρουσία εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής που δηλώνει και καλλιεργεί πολιτιστική ταυτότητα. Ταυτόχρονα όμως αποτελεί το κατεξοχήν θεσμικό πλαίσιο για τις διεθνείς εκδοτικές συναλλαγές. Οι εκθέσεις βιβλίου είναι το σημαντικότερο πλαίσιο για την προώθηση των πνευματικών δικαιωμάτων Ελλήνων δημιουργών. Για να επιτευχθεί αυτός ο διπλός προσανατολισμός, πολιτιστικός και εμπορικός, της ελληνικής παρουσίας στις διεθνείς εκθέσεις απαιτείται ο μακρόπνοος και σταθερός σχεδιασμός της ελληνικής εκπροσώπησης σε όλα τα επίπεδα: από την έγκαιρη προετοιμασία του υποστηρικτικού υλικού, τη δημιουργία αρχείου και βάσης δεδομένων έργων και μεταφράσεων και τη θεσμοθέτηση μεταφραστικής επιδότησης έως τον σταθερό σχεδιασμό του ελληνικού περιπέτρου και τον ομοιογενή προγραμματισμό των παράλληλων και τιμητικών εκδηλώσεων. Μέχρι τώρα η ελληνική παρουσία στις διεθνείς εκθέσεις του εξωτερικού έπασχε σοβαρά από ελλιπή γνώση και πληροφόρηση σχετικά με την αγορά στην οποία απευθύνονταν, έλλειψη αξιοπιστίας και συνέπειας ως προς τις επιδοτήσεις μεταφράσεων, απουσία branding για το ελληνικό βιβλίο καθώς και μιας συνεκτικής στρατηγικής για την προώθησή του, ανύπαρκτη αξιοποίηση των ηλεκτρονικών και ψηφιακών εργαλείων που θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην προώθηση του ελληνικού βιβλίου στο εξωτερικό, και μια σειρά λαθεμένων επιλογών. Η Ομάδα Εργασίας για το Βιβλίο έθεσε σε **δημόσια διαβούλευση** στον κόμβο του Υπουργείου Πολιτισμού τις αναλυτικές προτάσεις της για μια εθνική στρατηγική για το βιβλίο, που καλύπτουν σφαιρικά το ζήτημα των εκθέσεων και άλλα κρίσιμα θέματα της αγοράς του βιβλίου (επανάδρυση αρμόδιου θεσμικού οργάνου, επαναφορά της Ενιαίας Τιμής, υποστήριξη των μικρών ανεξάρτητων βιβλιοπωλείων, αναμόρφωση των Κρατικών Βραβείων Λογοτεχνίας, διάδοση της ανάγνωσης, υποστήριξη των δημιουργών, ψηφιακή διάσταση της πολιτικής βιβλίου, κλπ.). Αναμένουμε πλέον τις αποφάσεις της πολιτικής ηγεσίας.

Στο παρόν 3ο τεύχος της *Άνω Κάτω Τελείας* έχουμε την τιμή να φιλοξενούμε κείμενα του Κώστα Μαυρουδή, τον ευχαριστούμε και από εδώ! Ακόμη προτείνουμε, μεταξύ άλλων, μια παρουσίαση του θεσμού της Παγκόσμιας Πρωτεύουσας του Βιβλίου, με αφορμή την επιλογή της Αθήνας για το 2018, την ιστορία του Hogarth Press των Λέοναρντ και Βιρτζίνια Γουλφ, μια μελέτη για τα μπαρόκ στοιχεία στον *Μακμπέθ*, την επισκόπηση της πολύ ενδιαφέρουσας κατηγορίας των «βιβλίων καλλιτεχνών», δύο αναφορές στον George Orwell, στη σκηνή και τη μουσική, λογοτεχνικά κείμενα, συνεντεύξεις και κόμικς. Το ακουστικό βιβλίο του τεύχους είναι το *Στο Καλό Μυθιστόρημα* της Laurence Cossé [εκδ. Πόλις].

Καλή ανάγνωση (και ...ακρόαση)!

1.

Υπάρχει ένα σπουδαίο κεφάλαιο στην *Παναγία των Παρισίων*. Είναι το δεύτερο, του Πέμπτου Βιβλίου. Αφορά την Αρχιτεκτονική. Ο αρχιδιάκονος Κλαύδιος Φρόλος, εφημέριος του καθεδρικού και ευεργέτης του Κουασιμόδου, βλέποντας ένα βράδυ απ' το δωμάτιό του τη σκοτεινή φιγούρα της Νοτρ Νταμ, σκέπτεται το ανθρώπινο πνεύμα στις δύο μείζονες εκφράσεις του, την αρχιτεκτονική και τη (νεότερη) τέχνη της τυπογραφίας: «Η αρχιτεκτονική ήταν ώς τον 15ο αιώνα το κατ' εξοχήν καταχωρητήριο της ανθρωπότητας. Σ' αυτό το διάστημα δεν παρουσιάστηκε στον κόσμο μια κάπως σύνθετη σκέψη που να μην έγινε οικοδόμημα. Και επειδή κάθε στοχασμός θέλει να διαιωνιστεί και να αφήσει ίχνη, τι πρόσκαιρη αθανασία δίνει το χειρόγραφο, και πόσο στέρεο και διαρκές είναι το κτίσμα. Την εποχή εκείνη, όποιος γεννιόταν ποιητής, γινόταν αρχιτέκτονας. Το βιβλίο θα σκοτώσει το οικοδόμημα. Η γραπτή σκέψη είναι άφθαρτη, ακατάλυτη, ασύλληπτη, στροβιλίζεται στον αέρα. Με την αρχιτεκτονική η σκέψη ήταν βουνό. Με το βιβλίο γίνεται κοπάδι πουλιών».

5.

Δεκαετία του '50. Θυμάμαι θαμπά την παραγγελία της πατρικής βιβλιοθήκης, την άφιξη του επίπλου στο σπίτι. Απ' το μεσαίο, κρυστάλλινο φύλλο της έβλεπα καθημερινά, τα χρόνια που ακολούθησαν, τον Παπαρηγόπουλο, την *Παγκόσμια Ιστορία* του Ουέλς, έναν τρίτομο δερματόδετο Παπαδιαμάντη, μian ανθολογία του Περάνθη, την παγκόσμια ανθολογία ποιήσεως της Ρίτας Μπούμη. Υπήρχε ακόμα πεζογραφία του 19ου αιώνα (ο Ντίκενς, οι Γάλλοι, ο Ντοστογιέφσκι). Στη βάση της η εγκυκλοπαίδεια του Ήλιου, με ράχη από μαύρο δέρμα, και το εγκυκλοπαιδικό περιοδικό *Ήλιος* (αξιανάγνωστο για διάφορους λόγους ακόμα και σήμερα), με σκληρό εξώφυλλο. Το αρχαιότερο βιβλίο ήταν *Οι τύχες του Τηλεμάχου*, του Φενελόν, με φθαρμένες γωνίες. Είχα ακούσει δυο διαφορετικές εκδοχές για το πώς έφτασε στα χέρια του πατέρα μου, το 1928. Αν αύριο τα παιδιά μου απαριθμούσαν, όπως μόλις έκανα, βιβλία που έβλεπαν στα δικά μου ράφια, θα έφτιαχναν έναν επίσης άναρχο κατάλογο: με τον Ουγκό, τον Τσβάιχ, τον Ζέμπαλντ, τον Σταντάλ, τον Λαμπεντούζα, τον Ουναμούνο, τον Μάν, τον Μαλαπάρτε, τον Μούζιλ, λιγότερη ξένη και νεοελληνική ποίηση.

6.

Έβγαζα συχνά απ' το δεύτερο ράφι την *Ιστορία του Κόσμου*, του Χέντρικ Βαν Λουν. Διάβαζα –πάντα σαν να ήταν η πρώτη φορά–, την προμετωπίδα και έβαζα τον τόμο στη θέση του. Το σύντομο κείμενο έλεγε ότι στο Βορρά, στη χώρα Σβίθζον, υπάρχει ένας τεράστιος βράχος, με χίλια μέτρα ύψος και πλάτος. Κάθε δέκα αιώνες στην κορυφή του πάει ένα πουλί και ξύνει το ράμφος του. Όταν ο βράχος λιώσει από το ξύσιμο, θα πρόκειται μόνο για μια στιγμή της αιωνιότητας. Με γοήττει ο μυστικισμός της ιδέας! Κάτι που έμοιαζε με τους αριθμούς ή το σύμπαν που δεν τελειώνουν. Πώς να το συλλάβω; Χθες ήταν Πέμπτη, σήμερα Παρασκευή, θα αποφοιτήσω, θα δώσω εξετάσεις στο γυμνάσιο, πού είναι το άπειρο;

9.

Δεν πρέπει να αποτολμούμε ορισμένες αναγνώσεις πριν τα εξήντα. Μας αποτρέπουν με κάθε τρόπο τα κείμενα. Υπάρχουν στρώματα ωριμότητας που εμφανίζονται αργά. Κάποιος κατέγραψε την εμπειρία του εντελέστερου διαβάσματος, ομολογώντας πως ενώ σ' ένα διάσημο μυθιστόρημα, πριν από χρόνια, τον είχαν κερδίσει τα φλογερά συναισθήματα της μοιχαλίδας, ως ηλικιωμένος συγκινήθηκε κυρίως απ' τη μοίρα του συζύγου (αυτήν του Αλεξέι Καρένιν). Το ίδιο συνέβη με ένα βιβλίο του Πολ Μοράν. Μόνο μετά από δεκαετίες κατάλαβε ότι απ' την εκθαμβωτική, όντως, πρόζα του εκπέμπεται μια ενοχλητική αλαζονεία. Η ωριμότερη ανάγνωση γίνεται πάντα με γυαλιά πρεσβυωπίας. Στο *Μαγικό βουνό*, παρακολούθησα τις απέραντες συζητήσεις του ισοουίτη Νάφτα με τον ουμανιστή Στεμπερίνι. Αφορούσαν κυρίως την ανθρώπινη μοίρα και την κοινωνική «πρόοδο». Πολύ αργότερα, επιφυλακτικός με τα κοινωνικά οράματα, δεν ήμουν πια αυτονόητα με το μέρος του ουμανιστή. Παράγραφος, αλλά στο ίδιο θέμα. Τη δεκαετία του '60 είδα να καίνε στην κουζίνα ενός εστιατορίου πολύτιμα βιβλία. Προέρχονταν απ' τη βιβλιοθήκη ενός λογίου που είχε πεθάνει πριν από λίγους μήνες. Μου έδωσαν ό,τι ήθελα. Τα προστατεύω ακόμα με το πνεύμα του παλιού ευεργέτη: *Οι μύθοι του Λαφοντέν* (1898), *Ο Άγγελος Πιτού*, του Δουμά (1868), ο τρίτος τόμος του *Αιμίλιου ή Περί Αγωγής* του Ρουσσώ (1888). Είχαν χαθεί όμως, μπροστά μου, εκδόσεις του Υπερείδη, Αττικών ρητόρων, Πλούταρχος και Ιουστίνος, τα «Αμφιλεγόμενα» συγγράμματά του. Η γυναίκα του τα είχε ξεφορτωθεί μ' αυτόν τον τρόπο, όμως μόνον ώριμος, μετά από μισόν αιώνα δηλαδή, μπορώ να υποθέτω –στα κίνητρα της πράξης– τον ανταγωνισμό εκείνης με τα βιβλία, κάτι που ίσως συνόδευε σιωπηρά, για χρόνια, τη συζυγική τους σχέση.

14.

Συχνά βρίσκουμε γεγονότα της προσωπικής μας ζωής στις ξένες σελίδες. Υπακούω όσο μπορώ στην οδηγία να λέμε (να γράφουμε) κάτι μοναδικό, αλλά όλοι πρωταγωνιστούμε σε επεισόδια κοινής πείρας. Δεν υπάρχει βιβλίο στο οποίο να μην ανακαλύπτω ιδέες μου, συχνά μετά από αιώνες. Αισθάνθηκα με τον τρόπο ενός γραπτού ήρωα, είδα απ' την ίδια γωνία μια πόλη, έχω μουρμουρίσει κι εγώ κάτι απ' τους διαλόγους του. Τρεις συγγραφείς διαφορετικών εποχών σταματούν στην ίδια εικόνα του χειμώνα: «Από τους κουκουλωμένους ανθρώπους διέκρινα μόνο τα μάτια και τα παγωμένα μουστάκια. Από τα ανοιχτά στόματα των παιδιών που μεταλάμβαναν στην παγωμένη εκκλησία, έβγαιναν μικρά λευκά σύννεφα. Έμοιαζαν με δράκους». Έναν αιώνα μετά: «Άρχιζα πρωί-πρωί το σχολείο. Με τα δάχτυλα ξυλιασμένα στα μάλλινα γάντια, περπατούσα γρήγορα στο δρόμο. Μόλις προλάβαινα να δω τριγύρω. Με γκρίζα συννεφάκια εμφανιζόταν η ζεστασιά απ' τις μουσούδες των αλόγων και απ' τα στόματα των αμαξάδων». Και, πιο πρόσφατα: «Στη Σανζ Ελιζέ, τα κορίτσια με γάντια, σκούφους μέχρι τα μάτια, και κόκκινες μύτες. Μιλούσαν με συννεφάκια γύρω από παγωμένες φράσεις». Παράγραφος. Συχνά, ακόμα και στους πιο απομακρυσμένους μεταξύ τους χρόνους, είμαστε το πνεύμα ενός άλλου, απaráλλακτος κατοπριτισμός του. Σε έναν δευτερεύοντα διάλογο, ο Ζαν Γιαν, δολοφόνος σε ένα δράμα της γαλλικής επαρχίας (Κλοντ Σαμπρόλ, *Ο Χασάπης*), μιλά για την αριθμητική που τον βασάνιζε στο σχολείο. Δεν έκρυψε, ούτε για τα προσχήματα, τις πανομοιότυπες, με τις δικές μου, δυσκολίες: «Στη γλώσσα

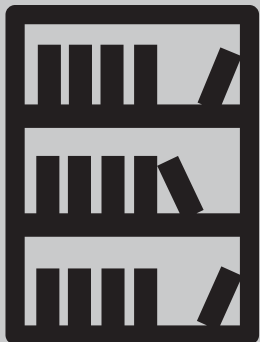
και την Ιστορία ήμουν καλός. Στα προβλήματα της αριθμητικής (η ο ύ και η ό τ ε θα διασταυρωθούν δυο τρένα τα οποία φεύγουν από διαφορετικούς σταθμούς και κινούνται με συγκεκριμένες ταχύτητες), δεν καταλάβαινα τίποτε!». Σκεφτήκαμε όπως οι άλλοι, ονειροπολήσαμε με τη φαντασία τους. Ο Γ., που μια μέρα μού ανακοίνωσε ότι στην ηλικία των εβδομήντα νιώθει πια το βλέμμα των κοριτσιών ενοχλημένο όταν συναντήσει το δικό του, είναι το πνεύμα του Μπαλζάκ που γράφει ότι «γέροι πια, πρέπει να κάνουμε τους άλλους να μας δουν», όπως και του εκδότη Μπομπιάνι, ο οποίος αφηγείται ότι σε μίαν αίθουσα αναμονής, όπου μπήκε μια κοπέλα, «το βλέμμα της έφτασε σε κείνον και τον προσπέρασε, σαν να μην υπήρχε». Στην *Αθανασία των σκύλων* (Κώστας Μαυρουδής, 2013), μια ιστορία τελειώνει με την εικόνα ενός γεροντικού ζευγαριού. Επί μισόν αιώνα επισκέπτεται το καφενείο με τους μεγάλους αντικριστούς καθρέφτες, που «ο καθένας δείχνει τον απέναντι σε έναν διάλογο χωρίς τέλος». Συναντώ τους αντικριστούς καθρέφτες συχνά. Ο Ουναμούνο έχει αντιγράψει (1930) την εικόνα μου: «Στους μεγάλους αντικριστούς καθρέφτες του καφενείου, άδειου εκείνη την ώρα, είδα να πολλαπλασιάζομαι μέχρι το άπειρο και να εξαφανίζομαι στην ατέλειωτη απόσταση. Κι ένας άλλος συγγραφέας, τριάντα χρόνια μετά, δείχνει με τον ίδιο τρόπο το άπειρο: «Έχεις σταθεί ποτέ ανάμεσα σε δύο καθρέφτες; Βλέπεις διαρκώς καθρέφτες, όλο και πιο μικρούς, κι άλλους, κι άλλους, αλλά κανένας δεν είναι ο τελευταίος. Ακόμα κι εκεί που έπαψαν να φαίνονται, υπάρχει χώρος για περισσότερους».

15.

Βρίσκω συχνά βιβλία με αφιερώσεις των συγγραφέων τους. Έχω μια υπολογίσιμη συλλογή. Η αφιέρωση ορίζει τον χρόνο σε μια επιφάνεια χωρίς χρόνο. Οι αφιερώσεις, είναι ένα μικρό κεφάλαιο που προδίδει, ή όχι, επιγραμματικό ταλέντο και άσκηση. Θυμάμαι αφιερώσεις όπως ενός δασκάλου μου, που μου χάρισε ένα βιβλίο με τη φράση «στον Κ.Μ., με την ανησυχτική του ανησυχία». Μια άλλη (προδικτατορικά) σε ένα βιβλίο του Βασιλικού προς τον Σαμαράκη: «στον Αντώνη Σαμαράκη, το δικό μου "Λάθος"». Είχα θαυμάσει παλιότερα την αφιέρωση ενός ποιητικού βιβλίου προς έναν Άγγλο ελληνιστή: «Στον J.F., που νιώθει τη γλώσσα μας όσο ακριβώς και την ποίηση». Ένας, απών πια, ποιητής είχε το ίδιο ταλέντο στις αφιερώσεις. Στη συλλογή μου *Το δάνειο του χρόνου* μού απάντησε εντός ωρών: «Το δάνειό σας είναι υψηλά τοκοφόρο». Η αφιέρωση (ευρηματική ή αδιάφορη) είναι αναπνοή μιας στιγμής. Αντίθετα, το βιβλίο, ανεξάρτητα απ' την αξία του, συνομιλεί με την αθανασία. Τα δύο μελάνια, της πέννας και του τυπογραφείου, είναι τόπος σιωπηρής έντασης, όπου δίνουν τα χέρια τα δαιμόνια του έργου και της δωρεάς, της δ ι ά ρ κ ε ι α ς και του συμβατικού χρόνου.

16.

Δεν ξέρω ποτέ πού βρίσκονται τα βιβλία μου, πλην κάποιων που έχω βιβλιοδετήσει ομοιόμορφα. Οι πρώτες οικογενειακές βιβλιοδεσίες έγιναν στην Ερμούπολη, σε έναν στενό δρόμο που αρχίζει απ' το βόρειο μέρος της πλατείας, όπου τη δεκαετία του '50, αν δεν μου παίζει η μνήμη τα περίεργα παιχνίδια της, βρισκόταν το αρωματοποιείο του κυρίου Μαλατέστα. Οι δύο ευγενείς μάστορες βιβλιοδέτησαν για τον πατέρα μου τα παιδικά αναγνώσματα του γιού του και διάφορα παιδαγωγικά, δικά του. Έχω την

εντύπωση ότι και οι δύο φορούσαν ίδιες ριγέ ποδιές, έμοιαζαν μεταξύ τους, και επαναλάμβανε ο ένας τις φράσεις του άλλου. Κάτι σαν τους Ντιπόν και Ντιπόν.

17.

Τα τελευταία χρόνια χρειάστηκε να απομακρύνω από το διαμέρισμα τα βιβλία. Τα άφησα σε μια μικρή αποθήκη. Έμειναν πολύ λίγα στο σπίτι και έχασα έτσι το θαυμασμό όλων εκείνων που εξοφλούσαν τα κοινόχρηστα. Τα επιθεωρούσαν έκθαμβοι, όπως άλλοι θαυμάζουν τα αξεσουάρ της ιππασίας, τα συλλεκτικά αυτοκίνητα, τα έπιπλα εποχής.

18.

Μου είναι αδιανόητο να διαβάσω ένα βιβλίο χωρίς να υπογραμμίσω φράσεις, Σελίδες που δεν ερεθίζουν με καμιά ιδέα τους (μεταφορές, γνωμικά, εικόνες), δεν ξέρω πόση σημασία έχουν. Στις *Τέσσερις εποχές*, την τελευταία ποιητική συλλογή μου, περιέχεται ένα ποίημα που είναι βασισμένο σ' αυτή την πράξη. Ο πατέρας ενός παιδιού διαβάζει τη *Μαντάμ Μποβαρί*, κάπου τη δεκαετία του '50. Υπογραμμίζει και σημειώνει το κείμενο.

Το παιδί, άνδρας πια, ξαναβλέπει το βιβλίο. Παρακολουθεί την πατρική ανάγνωση, τα κριτήρια, το γούστο. Έχουν υποσημειωθεί, στην ουσία, οι ιδέες του, αφού ό,τι μας αρέσει είμαστε εμείς ή θα μπορούσαμε να το έχουμε γράψει εμείς. Κάνει, έτσι, μια λογικοφανή σκέψη: ότι εκείνες οι υπογραμμίσεις δεν ήταν παρά ένας τρόπος να επικοινωνεί με τον γιο του, όταν ο ίδιος δεν θα υπάρχει πια στη ζωή.

«...Έχουν περάσει χρόνια απ' την ανάγνωση και, καθώς πάντα η σημειογραφία των απόντων επιτρέπει εικασίες για τα κίνητρά της, μοιάζει να εκδηλωνόταν κάτι ηθελημένο (μπορεί κανείς να αναγνωρίσει τον μελαγχολικό εγωισμό του ανιόντος, που επιθυμεί να ρίχνει τη σκιά του και να συνομιλεί με το παιδί όταν ο ίδιος θα απουσιάζει)...»

30.

Δεν κάνω τη διάκριση του Μπαρτ, μολονότι την καταλαβαίνω. Δεν έχω βιβλία απόλαυσης στο κρεβάτι μου και βιβλία για εργασία αλλού. Και βέβαια, να προσθέσω, η «απόλαυση» με παραπέμπει σε κάτι αισθησιακό, ενώ η ανάγνωση είναι σχέση ασκητι-

κή, αυστηρά πνευματική. Με τέρπουν οι μεταφορές. Όλη η λογοτεχνία, άλλωστε, είναι το πεδίο μιας απέραντης μεταφοράς. Όταν διαβάζω: «...ο γιακάς του πουκαμίσου του παραήταν πλέον φαρδύς για το ζαρωμένο λαιμό του, που μπαινόβγαίνει όπως σε ορισμένα πουλιά ή στις χελώνες», η γνωστή εικόνα του ζώου με γεμίζει με τη χαρά μιας μαγικής επικοινωνίας, που μας δίνει πάντα ο λόγος, με την ιδιοφυή τροπή της έννοιας σε μian άλλη.

33.

Ορισμένα βιβλία βρίσκονται πάντα κοντά μου. Η ποίηση, που κατά καιρούς με γοήτευσε, ήταν δύο αντίποδες ύφους. Ο Ρίλκε, και ο αφηγηματικός Έντγκαρ Λι Μάστερς του *Σπουν Ρίβερ. Ο Γατόπαρδος*, του Τομάζι ντι Λαμπεντούζα, είναι μια μόνιμη αναφορά μου, καθώς με ενδιαφέρει το κλίμα του κοινωνικού λυκόφωτος (η στιγμή που το 19ο αιώνα αποσύρεται από το προσκήνιο η τάξη της αριστοκρατίας και στη θέση της ανεβαίνουν οι αστοί –το εμπόριο, δηλαδή, με ό,τι αυτό συνεπάγεται). Αγαπώ τον *Χθεινό κόσμο* του Τσβάιχ, για την αίγλη της Αυστροουγγαρίας, που περιγράφεται θαυμαστά, τη μυθολογία του ευρωπαϊκού μεσοπολέμου και την προσωπική περιπλάνηση του συγγραφέα. Παρέκβαση. Διάβασα την αλληλογραφία του Τσβάιχ με τον Γιόζεφ Ροτ. Ο πρώτος, ένας καλλιεργημένος αστός, ο Ροτ (ρομαντικός, πλάνης, τραγικός), το '33 είναι αλκοολικός. Υπάρχει μια σκέψη οργής, αλλά και νοσταλγίας, σε ένα γράμμα του. Έχοντας διαφύγει απ' τη φρίκη του χιτλερισμού είναι ένας εκ νέου οραματιστής της αυτοκρατορικής Μεσευρώπης: «...Είναι δειλία να μην παραδεχόμαστε σήμερα ότι έφτασε η ώρα να νοσταλγήσουμε τους Αψβούργους».

35.

Σε κάθε συγγραφέα, είπαμε λίγο πριν, υπάρχουν στενές συγγένειες με ξένες σελίδες. Είναι ένα είδος παιχνιδιού να τις ανακαλύπτεις. Σε κάποιο κείμενο έχω σημειώσει: «Ένα στοιχείο που εμπλούτισε την ταξιδιωτική βαλίτσα ως σύμβολο είναι οι ρόδες που προστέθηκαν εδώ και δυο-τρεις δεκαετίες. Πρώτον, γιατί τόνισαν την εικόνα της κίνησης (και της κινητικότητας), την αποδέσμευσαν από τη μυϊκή δύναμη του ταξιδιώτη και του αχθοφόρου, και δεύτερον, μας χάρισαν το θόρυβο των μικρών τροχών (ακούστε τη Συμφωνία των τροχών σε έναν σταθμό, στις εισόδους των αεροδρομίων). Ο θόρυβός της είναι μια γοητευτική εισαγωγή στον μεγάλο θόρυβο της απογειώσεως, στην απομάκρυνση ενός συρμού. Οι μικροί τροχοί προαναγγέλλουν πανηγυρικά το ταξίδι». Και μερικά χρόνια μετά, ξεφυλλίζοντας ένα σύγχρονο αμερικανικό μυθιστόρημα: «Μερικές φορές υποκλίνομαι στην ιδέα του άλλου. Μια ιδέα απλή και τέλεια, που απορείς πώς ο κόσμος κατάφερε να επιβιώσει τόσα χρόνια χωρίς αυτή. Τριάντα χιλιάδες χρόνια κουβαλούμε τα βάρη μας, ιδροκοπώντας και κοπιάζοντας καθώς μετακινούμαστε. Δεν είναι πως μας έλειπε ο τροχός. Αλλά γιατί έπρεπε να περιμένουμε το τέλος του 20ού αιώνα για να δει το φως αυτό το μαραφέτι;»

37.

Η ανάγνωση, σαν καθρέφτης, σου δίνει ευκαιρίες να δεις την αντίληψη και το αίσθημά σου: στο δεύτερο έτος της Νομικής διάβαζα «Το Φύλλο» του Βασιλικού. Δεν το θυμάμαι καλά. Αφορούσε, όμως, ένα φυτό που χάρισαν στον «ήρωα», εκείνος το έβαλε σε ένα διαμέρισμα, και αυτό άρχισε να μεγαλώνει ανεξέλεγκτα. Πέρασε (οι ρίζες ή τα κλαδιά, δεν είμαι βέβαιος) στα διπλανά διαμερίσματα και γκρέμιζε τα πάντα με την αύξησή του. Με είχε εντυπωσιάσει η ιδέα, που την είχα ξαναβρεί στον *Αμεδαίο*, θεατρικό του Ιονέσκο. Εκεί συνέβαινε το ίδιο, με ένα πτώμα που μεγάλωνε διαρκώς. Και τι χαρά, όταν μετά από χρόνια, σε μια συζήτηση που κάναμε με τον συγγραφέα για το *Δέντρο*, επιβεβαίωσε τη νεανική μου εντύπωση. «Το Φύλλο», είπε, είναι αντιγραφή της ιδέας απ' τον Ιονέσκο, που είχα διαβάσει τη δεκαετία του '50.

38.

«Quem recitas meus est, o Fedentine, libellus. Sed male cum recitas, incipit essetus»: Το βιβλίο που διαβάζεις είναι δικό μου. Αλλά όταν αρχίζεις να το διαβάζεις άσχημα, τότε πια σου ανήκει (Μαρτιάλης, Ισπανός ευφυολόγος ποιητής και επιγραμματοποιός, 40-104 μ.Χ.). Με άλλα λόγια, το κείμενο ως κέντρο, –δηλαδή ως αντίληψη, όπου το νόημα φτιάχνεται στην ανάγνωση–, δείχνει να έχει την ηλικία αιώνων. Το έργο, για να το πούμε με λόγια του θεάματος, είναι το άδειο καπέλο, όπου ο θαυματοποιός ρίχνει ένα αυγό και σε λίγο βγάζει πουλιά. Μόνο που στη φράση του Μαρτιάλη, η θαυματοποιία δεν είναι το παιχνίδι του ποιητή, αλλά η ερμηνεία του αναγνώστη.

41.

Η αναγνωστική τέρψη συνδέεται στενά με εκλεκτικές συμπάθειες: τόπους, περιβάλλον, εποχή. Οι κλίσεις μας στην ανάγνωση (το γούστο, γενικότερα) δεν είναι ξένες με μια διάθεση για μετακίνηση. Ποιος από μας αρκείται να βρίσκεται εκεί που βρίσκεται; Αυτό εξηγεί γιατί ένα βιβλίο εξάπτει το ενδιαφέρον μας, πριν απ' τη λογοτεχνική του αξία. Το *1900* του Μπερτολούτσι, ξεκινά με τη φράση «Verdi e morto», που φωνάζει κάποιος υπηρέτης, με σωματότυπο Ριγολέτου, απ' τη βεράντα μιας έπαυλης. Μας πληροφορεί έμμεσα ότι βρισκόμαστε στο 1900, τον χρόνο θανάτου του συνθέτη. Αντιθέτως, αρκεί μια άμουση λεπτομέρεια σε ένα οπισθόφυλλο («Δεκαετία του '80. Στις Φιλιππίνες, ένας Γερμανός που είναι φωτομοντέλο, κ.λπ. κ.λπ.»), για να στείλω εκεί που πρέπει τη φρικαλέα πλήξη. Και μόνο τρεις αράδες από ένα διήγημα του Σίνγκερ αρκούν για το θαύμα. Οι αρχές του αιώνα, το Λιούμπλιν της Πολωνίας (τότε Ρωσίας), η Ευρώπη των Αψβούργων λίγο νοτιότερα: «Μια μέρα, ξαφνικά, ένας γιατρός έφθασε στην πόλη. Ήρθε με κάρο, κρατώντας ένα καλάθι με τα ρούχα του, μια στοίβα βιβλία δεμένα με λουρί, έναν παπαγάλο στο κλουβί και ένα κανίς». Έτοιμη η φαντασμαγορία! Είμαι μεροληπτικός απέναντι σε εποχές και τόπους, σαν να έχω υπογράψει μια αισθηματική συμφωνία. Με τα μυθιστορήματα ενηλικίωσης, μάλιστα, νιώθω, όχι σπάνια, ότι οι λεπταισθησίες με είχαν υπ' όψη τους, κι αυτό εξηγεί τις απόλυτες συγκλίσεις. Έχουμε προετοιμάσει τις επιλογές μας. Φέρουμε το βιβλίο που θα μας αρέσει. Με την εμφάνισή του, απλώς, το εγκολπωνόμαστε. Σε κάποιο προπολεμικό σχολείο οι μαθητές, γράφοντας μια λέξη στη μαύρη

πλάκα, ενθουσιάζονταν τόσο απ' την έννοια που αποκτούσε εικόνα, ώστε άρχιζαν να γλείφουν τη μαύρη επιφάνεια, να την «τρώνε», επιχειρώντας την απόλυτη ένωση. Κάτι ανάλογο δεν συμβαίνει με τους πιστούς του Τζόις που ταξιδεύουν στην Τεργέστη, για να πάρουν τον καφέ τους, όπως ο συγγραφέας, στο «Σαν Μάρκο»; Το κίνητρο για ταύτιση (υποθέτω πως) ερμηνεύει και κάτι που είχε συμβεί, πολύ παλιά, μέρες των Χριστουγέννων. Ήμουν παιδί. Η μικρή εγγονή ενός φούρναρη (ενώ η οικογένεια άκουγε ραδιόφωνο) ξέφυγε, πήγε στο δέντρο, και άρχισε να τρώει τη Γέννηση –σύνθεση του παππού της από τσουρέκι– τοποθετημένη ανάμεσα σε αυτοκινητάκια, μπαλόνια και βιβλία. Συνεπαρμένη απ' την προστιθέμενη κατανύξη των εορτών, καταβρόχθισε έναν μάγο, την Παναγία και δυο βόδια. Η σύνθεση αποδεκατίστηκε, αλλά κανείς δεν το πρόσεξε. Το επόμενο πρωί, πριν απ' τη λειτουργία των Χριστουγέννων, έφαγε και το νεογέννητο βρέφος. Φεύγοντας είχε αφήσει μόνο τον Ιωσήφ και το σπήλαιο. Δεν ξέρουμε τα ακριβή κίνητρα. Δεν θα αμφέβαλλα, όμως, ότι ο εορταστικός οίστρος οδήγησε τη μαθήτριά να φάει τον μικρό Θεό, λίγο πριν κοινωνήσει με το σώμα και το αίμα του, που αν και συμβολισμός με μυθική δύναμη, υπολείπεται από την ψηλαφήσιμη παράστασή του.

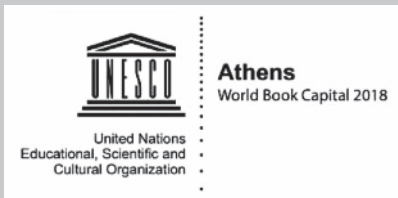
Η θέσπιση ετήσιων εορτασμών για το βιβλίο με παγκόσμια εμβέλεια αναγνωρίζει και υπενθυμίζει το γεγονός ότι το βιβλίο αποτελεί εδώ και πολλούς αιώνες πλέον αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής του ανθρώπου, που συμβάλλει στη πνευματική και ηθική του βελτίωση και στη δημιουργία ενός κοινά βιωμένου παρελθόντος. Πρώτα καθιερώθηκε η 23η Απριλίου κάθε έτους ως *Παγκόσμια Ημέρα Βιβλίου και Πνευματικών Δικαιωμάτων*.¹ Η ιδέα πηγάζει από την Καταλονία, όπου τότε εορτάζεται η Ημέρα των Βιβλίων και των Ρόδων, και γεννήθηκε το 1926. Εμπνευστής της ήταν ο συγγραφέας και εκδότης Vicent Clavel i Andrés, ο οποίος πρότεινε σαν πιο κατάλληλη ημέρα εορτασμού των βιβλίων την κοινή επέτειο θανάτου του Θερβάντες και του Σαίξπηρ (23/4/1616).² Η σύνδεση μεταξύ της ημέρας αυτής και των βιβλίων έγινε το 1929 από Ισπανούς βιβλιοπώλες, επιθυμώντας να τιμήσουν τον Θερβάντες, ο *Δον Κιχώτης* του οποίου θεωρείται ως το πρώτο σύγχρονο ευρωπαϊκό μυθιστόρημα.

Το 1995 η UNESCO αποφάσισε να εορτάζονται την 23η Απριλίου μαζί η *Παγκόσμια Ημέρα Βιβλίου και η Ημέρα Πνευματικών Δικαιωμάτων*, καθώς η ημέρα αυτή συνιστά επίσης επέτειο του θανάτου ή της γέννησης πολλών ακόμη εξεχόντων συγγραφέων, όπως οι Inca Garcilaso de la Vega, Josep Pla, Maurice Druon, Manuel Mejía Vallejo, Vladimir Nabokov και Halldór Laxness. Σκοπός του εορτασμού είναι να προστατευθεί η πνευματική ιδιοκτησία, να αναγνωριστεί η ισχύς των βιβλίων και της ανάγνωσης στην οικοδόμηση βιώσιμων και ανεκτικών κοινωνιών και να τιμηθούν οι συγγραφείς. Ο σεβασμός της πνευματικής ιδιοκτησίας σχετίζεται με την ενθάρρυνση της δημιουργικότητας και του ατόμου, την εμπέδωση της αυτοεκτίμησης, τον εναγκαλισμό του διαλόγου και τη διάδοση της γνώσης ανά τον κόσμο. Η ευρεία αποδοχή του θεσμού ενθάρρυνε τον Οργανισμό να τον επεκτείνει με την ανακήρυξη της Μαδρίτης ως *Παγκόσμιας Πρωτεύουσας Βιβλίου* το 2001.

Η επιτυχία της Μαδρίτης έδωσε ώθηση στην καθιέρωση του θεσμού. Ο Διεθνής Σύνδεσμος Εκδοτών (IPA) πρότεινε την απονομή του τίτλου ετησίως στην πόλη που παρουσιάζει το καλύτερο πρόγραμμα προώθησης των βιβλίων. Ακολούθησε παρόμοια πρόταση από την ισπανική κυβέρνηση και η UNESCO έθεσε τον θεσμό υπό την αιγίδα της. Η Συμβουλευτική Επιτροπή (αποτελούμενη από εκπροσώπους της UNESCO, του IPA και της IFLA [Διεθνής Ομοσπονδία Ενώσεων Βιβλιοθηκών και Ιδρυμάτων]) συγκαλείται κάθε χρόνο στην έδρα του Οργανισμού στο Παρίσι, για να εξετάσει τις υποψηφιότητες των πόλεων που επιθυμούν να αναλάβουν τον θεσμό, διασφαλίζοντας αυτές να είναι ισότιμα διαμοιρασμένες σε όλο τον κόσμο με σεβασμό στα πνευματικά δικαιώματα και την ελευθερία της έκφρασης. Το πρόγραμμα κάθε υποψήφιας πόλης κατατίθεται από τον δήμαρχό της. Τα κριτήρια επιλογής είναι:

1. Γιορτάζεται κάθε χρόνο στις 23 Απριλίου, κάτι που δεν ισχύει όμως στο Ηνωμένο Βασίλειο, αφού εκεί η ημέρα γιορτάζεται κατά την πρώτη Πέμπτη του Μαρτίου.

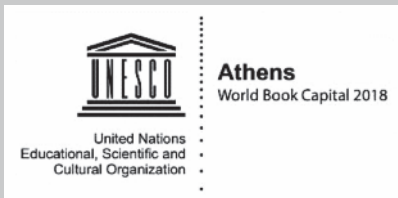
2. Ο Θερβάντες πέθανε στις 22 Απριλίου και θάφτηκε στις 23, βάσει του Γρηγοριανού ημερολογίου, ενώ εκείνη την περίοδο στην Αγγλία χρησιμοποιούσαν το Ιουλιανό ημερολόγιο. Αν και ο Σαίξπηρ πέθανε στις 23 Απριλίου, σύμφωνα με το Ιουλιανό ημερολόγιο, στην πραγματικότητα πέθανε έντεκα ημέρες μετά τον Θερβάντες, λόγω της ασυμφωνίας μεταξύ των δύο ημερολογιακών συστημάτων. Ωστόσο, η εμφανής αντιστοιχία των δύο ημερομηνιών ήταν μια ευτυχής συγκυρία για την UNESCO.

- η υποβολή ενός ποιοτικού ετήσιου προγράμματος δράσεων και η δύναμη επίδραση αυτού
- ο βαθμός συνεργασίας με δημοτικούς, περιφερειακούς, εθνικούς και διεθνείς επαγγελματικούς οργανισμούς σχετικούς με το βιβλίο
- ένα περίγραμμα των σχεδιαζόμενων δαπανών και των οικονομικών πηγών,
- ο βαθμός ανταπόκρισης του προγράμματος στις αρχές της ελευθερίας της έκφρασης, δημοσίευσης και διάχυσης της πληροφορίας

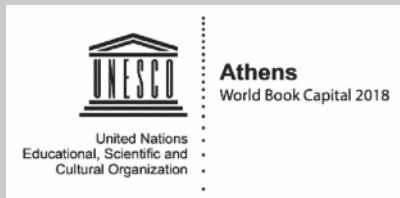
Η πόλη που επιλέγεται αναλαμβάνει να προωθήσει τα βιβλία και την ανάγνωση και να οργανώσει δράσεις καθ' όλη τη διάρκεια του έτους που φέρει τον τίτλο της Παγκόσμιας Πρωτεύουσας Βιβλίου. Η αλλαγή σκυτάλης από τη μια πόλη στην άλλη γίνεται την 23η Απριλίου. Στους στόχους κάθε διοργανώτριας πόλης περιλαμβάνονται η διάχυση των βιβλίων σε ευρύτερο κοινό, η άνθηση της βιβλιοφιλίας και της αναγνωσιμότητας, η συνεργασία των δικτύων του βιβλίου, η δόμηση μιας κουλτούρας βασισμένης στο βιβλίο, η άμβλυση των κοινωνικών διαφορών, η τόνωση της αγοράς και του τουρισμού, καθώς ο θεσμός έλκει το εθνικό και παγκόσμιο ενδιαφέρον στη λογοτεχνική κληρονομιά μιας πόλης και ενός έθνους. Πέραν της σηματοδότησης της πόλης ως σύγχρονου πολιτιστικού προορισμού, ο θεσμός δίνει φτερά στις ψυχές των αναγνωστών, καθώς αυτοί έρχονται δημοσίως σε επαφή με άλλους αναγνώστες, ανταλλάσσοντας απόψεις και συζητώντας γύρω από κοινά ενδιαφέροντα και εμπειρίες. Έτσι, δημιουργείται μια κοινότητα σκεπτόμενων ανθρώπων, που έχουν τη δυνατότητα να μάθουν, να ανακαλέσουν στη μνήμη, να κοινωνικοποιηθούν, να δικτυωθούν σε διαπροσωπικό, εργασιακό και κοινωνικό επίπεδο.

Η κάθε πόλη έδωσε το δικό της στίγμα στον θεσμό. Η Μαδρίτη (2001) τον εγκαινίασε. Στην Αλεξάνδρεια (2002) άνοιξε η γνωστή από την Αρχαιότητα Βιβλιοθήκη στις υπερσύγχρονες εγκαταστάσεις της. Η Αμβέρσα (2004) πρόσφερε ένα εξαιρετικά πολυποίκιλο πρόγραμμα (προώθηση, πωλήσεις, νεολαία, επαγγέλματα σχετικά με το βιβλίο, πολυπολιτισμικότητα, μειονότητες). Το Τορίνο (2006) συνεργάστηκε με τη Ρώμη και παρουσίασαν ένα εναλλακτικό πρόγραμμα διεθνούς προώθησης του βιβλίου. Το Άμστερνταμ (2008) έδωσε διεθνείς διαστάσεις στο πρόγραμμά του εστιάζοντας στην ελευθερία της έκφρασης και στοχεύοντας σε όλες τις ηλικιακές κατηγορίες με την επιλογή εμβληματικών προσώπων της ολλανδικής ιστορίας και σκέψης (Σπινόζα, Άννα Φρανκ, Annie M.G. Schmidt). Η Βηρυτός (2009) έδωσε έμφαση στην πολυπολιτισμικότητα, τον διάλογο και την ανοχή. Στο Ερεβάν (2012) συνδυάστηκε με τον εορτασμό της επετείου των 500 χρόνων από την πρώτη αρμενική έκδοση και ανέδειξε ζητήματα παγκόσμιοι ενδιαφέροντος. Η Μπανγκόκ (2013) επιδίωξε να ενώσει όλους τους εγχώριους συντελεστές παραγωγής και διάχυσης του βιβλίου και εστίασε στο σύνολο της αστικής κοινότητας. Το Port Harcourt (2014) επικεντρώθηκε στην εκμάθηση και την αγάπη προς το βιβλίο, στοχεύοντας στην άνθηση του πολιτισμού και στη μείωση του αναλφαριθμητισμού στη Νιγηρία. Η Ιντσέον (Νότια Κορέα, 2015) κατόρθωσε να εμπλέξει όλους τους σχετικούς φορείς στην προώθηση και την πρόσβαση στο βιβλίο και τη γραφή αναφορικά με τους πολίτες όλης της κορεατικής χερσονήσου. Το Βροσλάου (Πολωνία, 2016) έδωσε προτεραιότητα στη διάδοση του μηνύματος σχετικά με τη δημιουργικότητα και τον διάλογο ανάμεσα στα δύο φύλα, και ανέδειξε την

ανθρωπιστική πλευρά του έργου των Σαίξπηρ και Θερβάντες. Το Κόνακρου (Γουινέα, 2017), τέλος, επέμεινε σε ζητήματα γύρω από την εκπαίδευση και την ανάγνωση για τέρψη και ψυχαγωγία, μέσω των οποίων επέρχεται η κοινωνική πρόοδος.

Η Αθήνα επιλέχθηκε για το ενδιαφέρον και πλήρες πρόγραμμα δράσεων, τις πολιτιστικές υποδομές της, την εμπειρία στη διοργάνωση διεθνών εκδηλώσεων και την υποστήριξη του θεσμού από το σύνολο της βιομηχανίας του βιβλίου. Το πρόγραμμα που προτάθηκε στοχεύει να καταστήσει τα βιβλία προσιτά στο σύνολο του πληθυσμού της, συμπεριλαμβανομένων των επισκεπτών, των μεταναστών και των προσφύγων. Οι σχετικές εκδηλώσεις, που δεν έχουν γίνει γνωστές ακόμα στις λεπτομέρειές τους, θα ξεκινήσουν στις 23 Απριλίου 2018, την ημέρα που γιορτάζεται διεθνώς το βιβλίο, και θα ολοκληρωθούν στις 23 Απριλίου 2019. Σύμφωνα με όσα δήλωσε στη σχετική συνέντευξη τύπου ο Δήμαρχος της Αθήνας, κ. Καμίνης, οι βασικοί στόχοι της ελληνικής πρότασης είναι η διάδοση της ανάγνωσης, η διευκόλυνση της πρόσβασης στη γνώση και στην πληροφορία, η επέκταση του δικτύου των βιβλιοθηκών, η μετάφραση Ελλήνων συγγραφέων στο εξωτερικό, η τουριστική ανάπτυξη της Αθήνας, η αύξηση του συνεδριακού τουρισμού και η ανάδειξη της Αθήνας σε προορισμό σύγχρονου πολιτισμού. Οι βασικοί άξονες των δράσεων πάντως φέρονται να περιλαμβάνουν γιορτές ανάγνωσης, ανάδειξη των τόπων που σχετίζονται με τη γραφή και την ανάγνωση (πινακίδες σε δρόμους, σπίτια συγγραφέων, ιδιαίτερος φωτισμός κ.λπ.), δημιουργία χώρων φιλικών προς την ανάγνωση (καφέ, μπαρ κ.λπ.), συμβολή πρεσβευτών ανάγνωσης (εθελοντές αναγνώστες, δράσεις φιλαναγνωσίας σε σχολεία και βιβλιοθήκες), τριήμερες εκδηλώσεις κάθε μήνα (συναντήσεις με συγγραφείς, θεματικές εκθέσεις κ.λπ.), λευκές νύχτες ανάγνωσης (μία μέρα κάθε μήνα όσα βιβλιοπωλεία θέλουν θα μένουν ανοιχτά τη νύχτα), ενώ προβλέπονται δύο διαγωνισμοί σχετικοί με τα βιβλία αφής και γενικότερα την τέχνη της γραφής και της ανάγνωσης καθώς και δύο διεθνή συνέδρια με θέμα την πολιτική βιβλίου στην Ελλάδα και την ελευθερία του λόγου και της έκφρασης.

Αποσπάσματα από το Laurence Cossé, *Στο Καλό Μυθιστόρημα* σε μετάφραση Αχιλλέα Κυριακίδη (Πόλις, 2011).

Διαβάζουν οι:

Μαριάννα Δεβετζή

Παυλίνα Μάρβιν

Χρήστος Χριστόπουλος

Ηκολήπτης: **Κωνσταντίνος Φωτόπουλος**

Ακούστε την ανάγνωση στο παρακάτω λινκ:
Laurence Cossé, *Στο Καλό Μυθιστόρημα*

Ευχαριστούμε τον Όμιλο Ελληνικών Τεχνών για τη ζεστή φιλοξενία και την τεχνική υποστήριξη και την Μαρίνα Ελευθεριάδου για τη βοήθειά της με τα ηλεκτρονικά μέσα!

Κ.Π. Καβάφης, Σ' ένα βιβλίο παλιό

Σ' ένα βιβλίο παλιό –περίπου εκατό ετών–
ανάμεσα στα φύλλα του λησμονημένη,
νύρα μιν υδατογραφία άνευ υπογραφής.
Θάταν το έργον καλλιτέχνου λίαν δυνατού.
Έφερ' ως τίτλον, «Παρουσίασις του Έρωτος».

Πλιν μάλλον ήρμοζε, «– του έρωτος των άκρωσ αισθητών».

Γιατί ήταν φανερό σαν έβλεπεσ το έργον
(εύκολα νοιώθονταν η ιδέα του καλλιτέχνου)
που για όσους αγαπούνε κάπως υγιεινά,
μες σ' όπωσδήποτε επιτετραμμένον μένοντες,
δεν ήταν προωρισμένος ο έφηβος
της ζωγραφιάς – με καστανά, βαθύχροα μάτια·
με του προσώπου του την εκλεκτή εμορφιά,
την εμορφιά των ανωμάτων έλξεων·
και τα ιδεώδη χείλη του που φέρνουνε
την ηδονή εις αγαπημένο σώμα·
με τα ιδεώδη μέλη του πλασμένα για κρεββάτια
που αναίσχυντα τ' αποκαλεί η τρεχάμενη ηθική.

(Από τα *Ποιήματα 1897-1933*, Ίκαρος 1984)

Το αρχικό λογότυπο του Hogarth Press (1917).

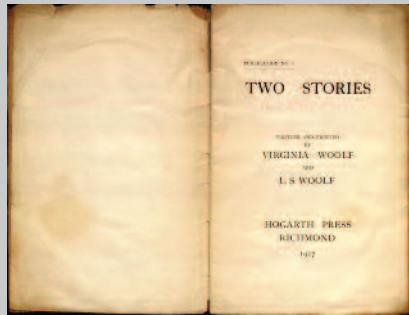
Το 1917, κατά τη διάρκεια ενός περιπάτου στην Φάρινγκτον Στριτ, η Βιρτζίνια και ο Λέοναρντ Γουλφ ανακάλυψαν ένα τυπογραφικό πιεστήριο.¹ Η τιμή ήταν πολύ καλή και το πιεστήριο πλήρως εξοπλισμένο. Οι Γουλφ βρήκαν την ευκαιρία μοναδική και έτσι αποφάσισαν να το αγοράσουν. Η Βιρτζίνια έγραφε σε ένα γράμμα της: «Έμαθες για το τυπογραφικό μας πιεστήριο; Είμαστε και οι δύο τόσο αναστατωμένοι που πια δεν μπορούμε να συζητήσουμε ή να σκεφτούμε τίποτε άλλο [...] Τέτοια πιεστήρια κοστίζουν μόνο 17 λίρες και 17 σελίνια και μπορείς να τα χειριστείς πολύ εύκολα». Το κόστος δεν ήταν μεγάλο, όμως τα οικονομικά του ζεύγους Γουλφ, δεν ήταν σε πολύ καλή κατάσταση. Ο Λέοναρντ προερχόταν από μια οικογένεια με άλλα οκτώ αδέρφια και έτσι η κληρονομιά του ήταν αρκετά μικρή. Είχε στην τράπεζα 517 λίρες, που του απέδιδαν 30 λίρες σε τόκους τον χρόνο, ενώ από την προηγούμενη δουλειά του ως διοικητικός υπάλληλος στις αποικίες² λάμβανε ετησίως 260 λίρες. Η Βιρτζίνια βρισκόταν σε καλύτερη οικονομική κατάσταση. Διέθετε μια περιουσία της τάξης των 9.000 λιρών, που απέδιδαν 400 λίρες το χρόνο σε τόκους. Με σκληρή οικονομία μπορούσαν να τα βγάζουν πέρα, αφού συντηρούσαν εκείνη την εποχή δύο σπίτια, στο Λονδίνο και στην εξοχή. Όμως με τις κρίσεις της υγείας της Βιρτζίνια τα έξοδα αυξάνονταν και τότε έπρεπε να δανειστούν λεφτά για να πληρώσουν την κλινική αλλά και τους γιατρούς. Έτσι, τον Μάρτιο του ίδιου έτους αφού η Βιρτζίνια αρρώστησε και χρειάστηκε να νοσηλευτεί, το σχέδιο ναυάγησε.

Η ιδέα, όμως, του εκδοτικού οίκου δεν είχε σβήσει. Ο Λέοναρντ, πίστευε πως η χειρωνακτική εργασία που απαιτεί ένα τυπογραφείο θα δρούσε ευεργετικά στην υγεία της Βιρτζίνια, αλλά και πως θα είχαν μεγάλη ελευθερία στην έκδοση των έργων τους (την περίοδο εκείνη και ο Λέοναρντ έγραφε). Στις 23 Μαρτίου του 1917, οι Γουλφ αγόρασαν τελικά το τυπογραφικό πιεστήριο έναντι 19 λιρών και το εγκατέστησαν στο σπίτι τους. Το όνομα του εκδοτικού οίκου δόθηκε από το όνομα του σπιτιού, στο οποίο ζούσαν εκείνη την περίοδο και βρισκόταν στα προάστια του Λονδίνου, το Hogarth House. Το γράψιμο είχαν αναλάβει αρχικά τόσο η Βιρτζίνια, όσο και ο Λέοναρντ, ενώ την εικονογράφηση η Βανέσσα Μπελ, αδελφή της Βιρτζίνια.

Στην πρώτη «αναγγελία συνδρομών», οι Γουλφ ανακοινώνουν: «Έχει προγραμματιστεί να εκδοθεί σύντομα ένα έντυπο που θα περιλαμβάνει δύο διηγήματα του Λέοναρντ Γουλφ και της Βιρτζίνια Γουλφ (τιμή, των ταχυδρομικών τελών συμπεριλαμβανομένων, 1 σελίνι και 2 πένες)». Τα δύο διηγήματα, που επρόκειτο να τυπωθούν πρώτα σε κοινό τόμο με τίτλο *Two Stories* από τον νέο εκδοτικό οίκο, ήταν το *Τρεις Εβραίοι* (*Three Jews*), του Λέοναρντ και το *Σημάδι στον τοίχο* (*The Mark on the Wall*), της Βιρτζίνια. Το βιβλίο είχε έκταση 34 σελίδες. Ο Λέοναρντ και η Βιρτζίνια δούλευαν στην εκτύπωση του βιβλίου για δύο μήνες. Επειδή δεν είχαν αρκετά τυπογραφικά στοιχεία, στοιχειοθετούσαν δύο σελίδες τη φορά και μετά, αφού τις τύπωναν, ξεχώριζαν τα στοιχεία και συνέχιζαν με τις δύο επόμενες σελίδες. Μετά, αφού είχαν ολοκληρώσει τις εκτυπώσεις, έκοβαν και έδεναν τα βιβλία και ετοίμαζαν τις αποδείξεις για να τα στείλουν. Κάθε απόγευμα επί δύο μήνες δούλευαν πάνω στην εκτύπωση των πρώτων 150

1. Τα βιογραφικά στοιχεία αντλήθηκαν από το Βέρνερ Βάλντμαν, *Βιρτζίνια Γουλφ, ιδιοφυής και μόνη*, Μελάι, Οκτώβριος 2008, ειδική έκδοση για την εφημερίδα *Το Βήμα*.

2. Ο Λέοναρντ δούλεψε στην Κεϊλάνη, όπου και αναδείχθηκε ανώτερος διοικητικός υπάλληλος. Επέστρεψε οριστικά στην Αγγλία το 1911.

Ο Leonard με τον ποιητή John Lehmann, διευθυντή του Hogarth Press (1938-1946).

αντιτύπων. Η δουλειά του τυπογραφείου είχε αποδειχθεί αρκετά δύσκολη, αλλά και στους δύο φαινόταν να αρέσει πολύ. Η Βιρτζίνια έγραφε στην Βανέσσα: «Ήδη βλέπω ότι αυτή η δουλειά με απορροφά εντελώς».

Το πρώτο βιβλίο εκδόθηκε λινόδετο και έγχρωμο με τέσσερις ξυλογραφίες της Ντόρα Κάρινγκτον στο εξώφυλλο και στο οπισθόφυλλο.³ Τα 150 αντίτυπα εξαντλήθηκαν σε δύο χρόνια και τα περισσότερα πουλήθηκαν σε φίλους του ζεύγους. Από τα χρήματα που κέρδισαν, αγόρασαν περισσότερα τυπογραφικά στοιχεία και μια χαρτοκοπτική μηχανή. Σαν δεύτερο βιβλίο προς έκδοση, ανέλαβαν ένα διήγημα της Κάθριν Μάνσφιλντ. Το έργο αποτελούταν από 68 σελίδες και οι Γουλφ επί οκτώ μήνες δούλευαν επάνω στην εκτύπωση. Η Βιρτζίνια στοιχειοθετούσε και ο Λέοναρντ τύπωνε. Το βιβλίο εκδόθηκε το 1918, όμως δεν εξαντλήθηκε παρά μόνο το 1923. Ο ισολογισμός έκλεισε με κέρδος της τάξης των 16 λιρών.

Η δουλειά στην μικρή τυπογραφική μηχανή Orpus γινόταν πολύ δύσκολα. Έτσι το 1921, αγόρασαν μια μεγαλύτερη μάρκα Minerva. Παρ' όλο που είχαν ξεκινήσει σε μικρή οικογενειακή κλίμακα, τυπώνοντας μικρό αριθμό αντιτύπων και υποστηριζόμενοι κυρίως από τις αγορές φίλων και γνωστών, χωρίς ιδιαίτερα μεγάλες απολαβές, αυτά δεν τους απέτρεψαν από το να θεωρούν τον εκδοτικό οίκο μία πολύ σοβαρή δουλειά. Ο Λέοναρντ, που κατά την παραμονή του στην Κεϋλάνη είχε αποκτήσει πείρα σε θέματα διοίκησης, σχεδίαζε τα οικονομικά της επιχείρησης. Η Βιρτζίνια, από την άλλη πλευρά, είχε αναλάβει την επιμέλεια των εκδόσεων, επιλέγοντας τα κείμενα προς δημοσίευση: «Διάβαζα και ξαναδιάβαζα και τελείωσα μια στοίβα από χειρόγραφα με ύψος περίπου ένα μέτρο, διάβαζα όμως με προσοχή, γιατί πολλά από αυτά βρισκόνταν στο όριο, απαιτούσαν λοιπόν πολλή σκέψη». Φαίνεται ότι η Βιρτζίνια ήταν πολύ προσεκτική στην επιλογή των έργων και παρ' όλο που τα χειρόγραφα ήταν πολλά, ασχολείτο με κάτι που αγαπούσε πολύ, το διάβασμα.

Ο εκδοτικός οίκος απορροφούσε πολύ χρόνο και από τους δύο. Έπρεπε συνέχεια να τρέχουν όλες τις δουλειές που απαιτούσε η έκδοση των βιβλίων και αυτές δεν ήταν μόνο οι χειρωνακτικές εργασίες, δηλαδή η στοιχειοθεσία, το τύπωμα, το κόψιμο, και το δέσιμο των βιβλίων αλλά χρειαζόταν να επιμελούνται και διοικητικά θέματα όπως τις αποστολές των δεμάτων, την τακτοποίηση των λογαριασμών, τα οικονομικά της επιχείρησης. Έπρεπε επίσης, να συμμαζεύουν τον χώρο από τα χαρτιά και να καθαρίζουν προσεκτικά τον κύλινδρο της μηχανής από το μελάνι. Ο Hogarth Press λειτουργούσε παράλληλα με την ενασχόληση του Λέοναρντ με τη δημοσιογραφία και την πολιτική και της Βιρτζίνια με τη συγγραφή, απ' όπου πια είχαν αρκετά καλές απολαβές. Η έκδοση των βιβλίων όμως, ήταν μια εργασία που αγαπούσαν πολύ και οι δύο και η Βιρτζίνια ήταν γοητευμένη με τη στοιχειοθεσία, με τη διαδικασία παραγωγής των λέξεων καθώς έβαζε σιγά-σιγά τα γράμματα στη σειρά.

Το 1924, η επιχείρηση είχε μεγαλώσει αρκετά και οι τίτλοι των εκδόσεων είχαν φτάσει τους 14. Ο Λέοναρντ ήθελε να παραμείνουν μια οικογενειακή επιχείρηση, για αυτό και δεν προσλάμβανε υπάλληλο για τον επικοινωνιακό τομέα του εκδοτικού οίκου. Η απόφασή του αυτή είχε ως αποτέλεσμα πολλοί από τους συγγραφείς που είχαν ανακαλύψει οι Γουλφ και είχαν εκδώσει στον Hogarth Press, να δέχονται προσφορές από μεγαλύτερους εκδοτικούς οίκους, που διέθεταν μεγαλύτερη δυνατότητα

3. <https://www.penguin.co.uk/articles/features/2017/jun/hogarth-100-history/>

Έκδοση του 1938, σχεδιασμός εξωφύλλου Vanessa Bell.

Ο Τ.Σ. Έλιοτ με την Βιρτζίνια Γουλφ (1924).

δημοσιότητας και είχαν μεγαλύτερη πρόσβαση στις αγορές. Αλλά και ο τραχύς χαρακτήρας του Λέοναρντ επέφερε τριβές και συγκρούσεις με τους συνεργάτες του εκδοτικού οίκου, που είχαν αναλάβει την επιμέλεια. Πολλοί πέρασαν από την θέση του επιμελητή αλλά λίγοι κατάφεραν να παραμείνουν πάνω από κάποια χρόνια, ενώ υπήρχαν και άλλοι που έμειναν μόνο κάποιους μήνες.⁴

// Οι συγγραφείς

Ο Hogarth Press, κατάφερε να γίνει γνωστός στους λογοτεχνικούς κύκλους για το ενδιαφέρον που έδειχνε στους καινούριους συγγραφείς. Οι τίτλοι των εκδόσεων δεν περιορίζονταν μόνο σε λογοτεχνικά κείμενα αλλά περιλάμβαναν και επιστημονικά έργα όπως Τζον Μέιναρντ Κέινς στα οικονομικά και του Σίγκμουντ Φρόυντ στην ψυχανάλυση. Κατάφερε να γνωρίσει στο αγγλικό κοινό σημαντικούς ξένους συγγραφείς, αλλά και να πλουτίσει τις αγγλικές εκδόσεις με εξέχοντα έργα τις περιόδου.

Ανάμεσα στους ξένους συγγραφείς, οι Γουλφ εξέδωσαν Τσέχωφ, Τολστόι, Ντοστογιέφσκι αλλά και Μαξίμ Γκόρκι, με το έργο *Αναμνήσεις του Λέο Νικολάγιεβιτς Τολστόι*, το 1919. Συνεργάτης του εκδοτικού οίκου στις μεταφράσεις ρωσικών έργων υπήρξε ο Σάμιουελ Σολομόναβιτς Κοτελγιάνσκι. Εκείνος μετέφραζε τα επιλεγμένα κείμενα στα αγγλικά και μετά ο Λέοναρντ τελειοποιούσε τη μετάφραση κάνοντας διορθώσεις.

Από την Αμερική έφεραν και εξέδωσαν στην Αγγλία κείμενα των Έντουαρντ Άρλινγκτον Ρόμπινσον, Τζον Κρόου Ράνσομ και Ρόμπινσον Τζέφερς ενώ από την ηπειρωτική Ευρώπη παρουσίασαν στο αναγνωστικό κοινό έργα του Ίταλο Σβέβο και του Ράινερ Μαρία Ρίλκε αλλά και επιστημονικά βιβλία με έργα του στην ψυχανάλυση. Στον κατάλογο των εκδόσεων του Hogarth Press, βρίσκουμε ακόμα ονόματα από τον κύκλο των φίλων των Γουλφ, όπως του Ρότζερ Φράι, του Ε. Μ. Φόρστερ και του Τ.Σ. Έλιοτ. Βέβαια ανάμεσα στις επιλογές των Γουλφ δεν έλειψαν τα λάθη. Από τους συγγραφείς που απέρριψαν ήταν ο Ζαν-Πωλ Σαρτρ, ο Σολ Μπέλουου, ο Ουίσταν Όντεν και ο Τζέιμς Τζόυς.

Στις 24 Απριλίου 1917, φτάνει στους Γουλφ ένα πακέτο με το χειρόγραφο του *Οδυσσέα* του Τζέιμς Τζόυς. Η Βιρτζίνια και ο Λέοναρντ, αφού το διάβασαν, αρνήθηκαν να το εκδώσουν, επικαλούμενοι τον μεγάλο όγκο του βιβλίου και την αδυναμία να τυπωθεί στο δικό τους μικρό πιεστήριο. Η αλήθεια πάντως ήταν ότι το έργο τους φάνηκε προσβλητικό. Η Βιρτζίνια έγραψε σχετικά με αυτό το βιβλίο στο *Ημερολόγιό* της: «Είναι ένα βιβλίο ακαλλιέργητο και χοντροκομμένο, το βιβλίο ενός αυτοδίδακτου σκαφτιά και ξέρουμε πόσο απελπιστικοί είναι αυτοί οι άνθρωποι! Εγωιστές, επίμονοι, υπανάπτυκτοι, αποβλακωμένοι και, τελικά, απδιαστικοί». Όταν το βιβλίο κυκλοφόρησε τελικά το 1922, η Βιρτζίνια αγοράζει και ξαναδιαβάζει το έργο αυτό, που της είχε προκαλέσει τόση αποστροφή, «Τελείωσα τον *Οδυσσέα* και βρίσκω ότι είναι μια αποτυχία. Σίγουρα δεν λείπει το ταλέντο, αλλά

4. Επιμελητές του Hogarth Press υπήρξαν οι: Ralph Partridge (1920-1923), Marjorie Joad (1923-1925), G.W. Rylands (Ιούλιος- Δεκέμβριος 1924), Angus Davidson (1924-1927), Bernadette Murphy (Φεβρουάριος- Ιούλιος 1925), Mrs. Cartwright (1925-1930), Richard Kennedy (1920-1931) και John Lehmann (1931-1932).

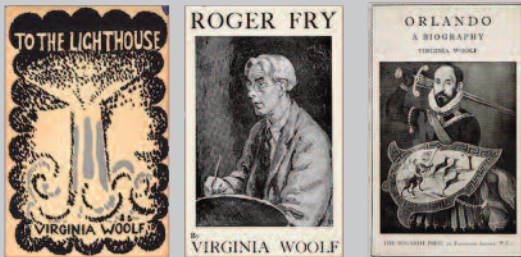
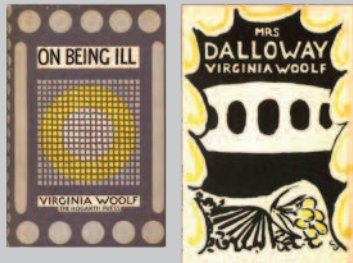
δεν είναι και τόσο λαμπερό. Το βιβλίο είναι συγκεχυμένο. Είναι στυφό. Είναι ξιπασμένο. Και χυδαίο, επίσης, όχι μόνο κυριολεκτικά αλλά και λογοτεχνικά». Πολλοί αποδίδουν την αντίδραση αυτή της Βιρτζίνια σε ζήλια, καθώς είχε καταλάβει την αξία του βιβλίου αλλά θέλησε να το παραμερίσει.

Ο σταθερότερος και από τους πιο σημαντικούς, βέβαια, συγγραφείς του εκδοτικού οίκου υπήρξε η ίδια η Βιρτζίνια. Για εκείνην ο Hogarth Press δεν αποτελούσε μόνο μια ασχολία αλλά και ένα μέσο ελευθερίας. Με τον δικό της εκδοτικό οίκο η Βιρτζίνια δεν χρειαζόταν να ανησυχεί για την έκδοση των πιο πειραματικών έργων της και έτσι δοκίμασε στα κείμενά της να χρησιμοποιήσει καινούριες φόρμες. Μετά την πρώτη έκδοση του έργου *Σημάδι στον τοίχο* (*The Mark on the Wall*), που περιλαμβάνονταν στον τόμο *Two Stories*, η Βιρτζίνια εκδίδει το δεύτερο διήγημά της στον Hogarth Press, το *Κιού Γκάρντενς* (*Kew Gardens*). Το έργο, δεν ικανοποιούσε την συγγραφέα που το χαρακτήριζε ως «φρικτή δουλειά», ενώ ο Λέοναρντ πίστευε πως «είναι η καλύτερη ιστορία» που είχε γράψει μέχρι τότε. Το βιβλίο, παρά τις αμφιβολίες της Βιρτζίνια είχε μεγάλη επιτυχία. «Πρέπει να επαινέσω τον εαυτό μου [...] Όταν γυρίσαμε από το Άσαμ, βρήκαμε το τραπέζι στην είσοδο του σπιτιού παραφορτωμένο με παραγγελίες του Κιού Γκάρντενς. Βρίσκονταν τοποθετημένες πάνω στον καναπέ κι εμείς δεν σταματούσαμε να τις ανοίγουμε [...]».

Το τρίτο βιβλίο της Βιρτζίνια που εκδόθηκε στον Hogarth Press ήταν το *Δωμάτιο του Τζάκομπ* (*Jacob's Room*), το 1922. Συνολικά, μέχρι το 1941 θα εκδοθούν δεκαπέντε έργα της Βιρτζίνια: *Δευτέρα ή Τρίτη* (1921), *Η κυρία Νταλογουέη* (1925), *Στον φάρο* (1927), *Ορλάντο: Μια Βιογραφία* (1928), *Ένα δικό σου δωμάτιο* (1929), *Πώς να είσαι άρρωστος* (1930), *Τα κύματα* (1931), *Φλας: Μια Βιογραφία* (1933), *Τα χρόνια* (1937), *Τρεις γκινέες* (1938), *Roger Fry: A Biography* (1940) και *Ανάμεσα στις πράξεις* (1941).

// Ο Hogarth Press σήμερα

Το 1938, ο πρώην επιμελητής του εκδοτικού οίκου και ποιητής ο ίδιος, Τζον Λέιμαν, έχοντας κρατήσει επαφή με τους Γουλφ, επέστρεψε στον Hogarth Press, αυτή τη φορά ως συνεταιίρος. Αγόρασε το μερίδιο της Βιρτζίνια, και παρέμεινε ως το 1946, οπότε και αποχώρησε οριστικά. Ο Λέιμαν, υπήρξε ένας από τους εμπνευστές της σειράς Hogarth Lectures in Literature, που κυκλοφόρησε σε δεκαέξι τόμους. Μετά τον θάνατο της Βιρτζίνια, το 1941⁵, το χάσμα ανάμεσα στους δύο συνεταιίρους, τον Λέοναρντ και τον Λέιμαν, μεγάλωσε. Ο Λέιμαν ήθελε να αναπτύξει τον οίκο σε κανονική εμπορική επιχείρηση μετοχικού κεφαλαίου, όμως ο Λέοναρντ αρνιόταν επιμένοντας στη σημασία της ανεξαρτησίας του Hogarth Press. Ο Λέοναρντ απέρριψε επίσης την πρόταση του Λέιμαν να εκδώσουν τον Σολ Μπέλοου και τον Ζαν-Πωλ Σαρτρ.⁶ Τελικά, το 1946, ο Λέοναρντ έπεισε τον εκδοτικό οίκο Chatto & Windus να εξαγοράσει το μερίδιο του Λέιμαν (ο οποίος ίδρυσε τότε τον δικό του εκδοτικό οίκο, τον John Lehmann Ltd), ενώ ο Hogarth Press μετατράπηκε σε επωνυμία του Chatto & Windus με τη σαφή συμφωνία ο Λέοναρντ να

Οι πρώτες εκδόσεις των έργων της Βιρτζίνια Γουλφ.

5. Η Βιρτζίνια Γουλφ αυτοκτόνησε στις 28 Μαρτίου του 1941, πέφτοντας στον ποταμό Ουζ.

6. <http://www.mantex.co.uk/2009/09/18/the-hogarth-press-1917-1987/>

Το λογότυπο του Hogarth σήμερα,
εντός του ομίλου Penguin Random House UK.

Hogarth Shakespeare Project.

διατηρήσει την τελική απόφαση για το ποια έργα θα εκδίδονταν υπό την αιγίδα του. Στα 29 χρόνια ανεξάρτητης λειτουργίας του, ο Hogarth Press είχε εκδώσει 527 τίτλους.⁷

Ο Λέοναρντ πέθανε το 1969. Το 1989, η ιδιοκτησία του Hogarth Press πέρασε στον έλεγχο του ομίλου Random House UK, ο οποίος εξαγόρασε τότε τον οίκο Chatto & Windus.⁸ Το 2012, ο Random House UK, έθεσε ξανά σε λειτουργία τον Hogarth Press, με την επωνυμία Hogarth και στο πλαίσιο του The Crown Publishing Group. Στόχος του Hogarth είναι η έκδοση σύγχρονων συγγραφέων και η γνωριμία τους με το κοινό, επαναφέροντας έτσι τη βασική ιδέα της Βιρτζίνια και του Λέοναρντ Γουλφ, οι οποίοι ήθελαν ο εκδοτικός οίκος τους να γίνει ο δίαυλος, μέσα από τον οποίο το αναγνωστικό κοινό θα ερχόταν σε επαφή με νέους συγγραφείς και καινούριες φόρμες. Ένας εκδοτικός οίκος που θα παρουσίαζε τις πιο καινοτόμες ιδέες της σύγχρονης σκέψης, τόσο σε λογοτεχνικό όσο και σε επιστημονικό επίπεδο. Η πιο πρόσφατη σειρά τους είναι το Hogarth Shakespeare Project, σύγχρονες αναβιώσεις των δραμάτων του Σαίξπηρ από κορυφαίους συγγραφείς της εποχής μας με αφορμή τη συμπλήρωση 400 χρόνων από τον θάνατο του Σαίξπηρ το 2016.⁹ Στα ελληνικά οι τίτλοι της σειράς κυκλοφορούν από τις εκδόσεις Μεταίχμιο.¹⁰

7. <https://www.theguardian.com/books/2017/apr/24/a-publisher-of-ones-own-virginia-and-leonard-woolf-and-the-hogarth-press>

8. <https://www.penguinrandomhouse.co.uk/about-us/company-history/random-house-uk>

9. <http://hogarthshakespeare.com/>

10. <http://metaixmio.gr/news/106253-hogarth-shakespeare-project-sexpir.aspx/>

// Τα βιβλία

Αυτή η απραγία, η νωχελικότητα, αυτός ο θάνατος των πράξεων που φέρνει η ανάγνωση... Το ταξίδι μέσα και πίσω από τις λέξεις. Αυτά που πάντα λαχταρούσε, στα βιβλία βρίσκονται. Στα χαρτιά και τα μελάνια: τα ευωδιαστά. Όλα τ' άλλα μοιάζουν άνοστα, αποστειρωμένα, στεγανά. Κάθε που γεννιούνται, πεθαίνουν άγνωστα και μόνα. Πεθαίνουν βαρυστημένα από τις μικρές ζωές τους.

Οι λέξεις όμως ζουν και βασιλεύουν. Με πνευμόνια και σπαθιά: χάλκινα, χρυσά, αθάνατα. Σε βυθίζουν, σε πετούν, σε γκρεμίζουν και πάλι από την αρχή. Από κεφάλια κεφαλαία. Ποτέ πεζά. Ποιητικά, χαμογελαστά κι ειρωνικά, σε παίρνουν απ' το χέρι. Σου δείχνουν μέρη και γωνιές που αυτοί κι άλλοι μαζί έχουν πλάσει. Σελίδες και γράμματα, μεγαλύτερα κι από εκείνους. Δοσμένα απλόχερα, χαρισματικά κι από ανάγκη. Λέξεις τυπωμένες, να τις κρατούν σφιχτά τα χέρια.

Αυτές διάβαζε και την πήγαιναν όπου δεν υπάρχει καν μέρος για να πας. Εκεί όπου δεν ήταν ποτέ κανείς κι όλοι μαζί εκεί. Από λέξεις φτιαγμένα όλα. Αυτές που δόθηκαν σ' εκείνα και στ' άλλα. Ανελέπτες, δυναμικές. Κι όταν κάνει να τις πιάσει, φεύγουν μακριά μ' ένα τίναγμα των μαλλιών τους. Αλλοπαρμένες, αλαφροϊσκιωτες. Τη στοιχειώνουν στον ύπνο. Βλέπει άλλων όνειρα, μπλεγμένα στα δικά της, ενωμένα με συνδέσμους: κόμματα, τελείες και θαυμαστικά. Λέξεις ακούραστες, μαγικές, αλλόκοσμες. Τώρα πια δικές της.

Κάποτε προσπάθησε ν' αδειάσει το μυαλό της απ' τον πλούτο: προσποιήθηκε το κενό. Να μην διαβάσει τίποτε πια· για χρόνια ή μονάχα ημέρες (το ίδιο της φαινόταν). Να ζήσει την ψυχρή υποκειμενική αλήθεια: αυτή τη ζωή που φαίνεται. Τα γραμμένα που 'χε δει, για δυο ζωές της φτάνουν. Μα μακριά από εκείνα δεν άντεξε. Αγκάλιασε το πιο βαρύ βιβλίο της και ρίχτηκε στις ράγες. Εκείνη κι αυτό μαζί, να γίνουν ένα νέο· να το διαβάζεις εσύ κι εγώ.

// Ληγμένοι τόποι

Νέες χώρες. Τέτοιες, που η ιστορία τους χωρά σε δυο βιβλία. Νέα οικοδομήματα βλέπεις... Νέοι τρόποι· νεωτερικοί, πρωτοπόροι, μα και ξένοι. Δίχως παρελθόν. Αντίθετα μ' αυτό το μυστηριακό που κρυφοκαίει στις παλιές γειτονιές των άλλων χωρών. Αυτή η καταγραμμένη ωριμότητα στις ίνες του κορμιού, του στενού, του ναού, του σχολείου, ενός γηπέδου, θεάτρου, νεκροταφείου, πανεπιστημίου...

Σε μια τέτοια νέα χώρα πήγε ο Λεωνίδας, αφού πρώτα μεγάλωσε και ανδρώθηκε σ' ένα χωριό μιας παλιάς. Στις παλιές χώρες, δυστυχώς, παλιώνουν κι οι δουλειές. Τελειώνουν. Είχε την ατυχία να ζήσει την εποχή που τελείωναν τις δουλειές. Και τη χώρα.

Μάζεψε τις παλιές εικόνες του, τις έβαλε σε μια καινούρια βαλίτσα κι έφυγε. Είναι ακόμα εκεί· εδώ και οκτώ χρόνια. Η βαλίτσα πάλωσε.

// **Εκεί που ζω**

Ένας τόπος, τόσος δα. Μια σταλιά. Χώρα, σπίτι, πατρίδα. Προορισμός και ρίζα. Μέσα του, ψυχές μεγάλες· τόσες: να!

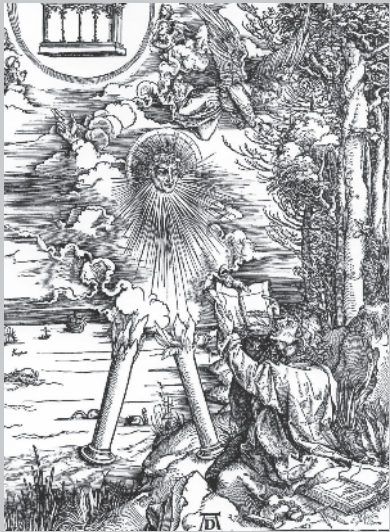
Μια άγρια αμυγδαλιά πάνω από το κεφάλι μου και μια ελιά πιο δίπλα. Θα φάω, θα πιω, θα ζεσταθώ. Και σκιά το καλοκαίρι. Να' τη κι η θάλασσα! Να την αενίζω, να μ' αγκαλιάζει πότε πότε – πάντοτε. Άλλο κάτι δε μου λείπει. Αγέλη μου τα ζώα. Μουσική μου τα πουλιά. Ο ήλιος το χαλί· το μαγικό μου. Από εκεί να ξεκινώ κι εκεί να ξαναγυρνώ. Μονάχη μου ή και όχι.

Μα όταν πέφτει αυτός ο ήλιος κι έρχονται τα σκοτάδια, τότε πρέπει να μπορώ να μένω πιο γενναία. Να κοιμίζω τα πουλιά, τα δέντρα και τους σκύλους και να ρίχνομαι βαθιά μέσα στη νύχτα· αμπαρωμένη μέσα κι έξω.

Το σκοτάδι: αυτό το ξένο, μακρινό κι άπιαστο! Βλέπω ένα μαύρο φως κι αυτό είν' όλο. Δεν το ξέρω. Δεν το μπορώ. Και πέφτω, κουτουλώ πάνω του σαν υπνοβάτης. Από άλλη διάσταση φερμένη. Ονειρική, πιο αγνή. Κι εκείνο αδυσώπητα με κόβει στα δυο, τα τέσσερα, τα χίλια τα κομμάτια.

Κι αφήνομαι στο χάραμα να επουλωθώ.

Ο Άγιος Ιωάννης καταβροχθίζει
το Βιβλίο της Αποκάλυψης, A. Dürer, 1498.

Τα Βιβλία Καλλιτεχνών αποτελούν μια ξεχωριστή κατηγορία βιβλίων, με κύριο χαρακτηριστικό τους ότι έχουν δημιουργηθεί σε μικρό ή μεγάλο βαθμό από καλλιτέχνες. Η επέμβασή τους αφορά στη δημιουργία ή επιμέλεια του κειμένου, την εικονογράφηση, την επιλογή των υλικών, την εκτύπωση και τη διανομή τους. Δεν είναι προϊόντα των εφαρμοσμένων τεχνών, δηλαδή της τυπογραφίας και της γραφιστικής, αλλά βιβλία φτιαγμένα σύμφωνα με την προσωπική εικαστική αντίληψη κάθε καλλιτέχνη, όπως συμβαίνει αντίστοιχα στη ζωγραφική και τη γλυπτική.

Εμφανίστηκαν στην Ευρώπη στα τέλη του 15ου αιώνα, την εποχή της Αναγέννησης, με την τυπογραφία να εδραιώνεται ως η βασική τεχνική παραγωγής βιβλίων. Αυτή η ιστορική συγκυρία ήταν σημαντική, διότι αφενός οι καλλιτέχνες αναγνωρίζονταν πλέον ως δημιουργοί και όχι ως τεχνίτες, γεγονός που τους έδινε το δικαίωμα να παίρνουν πρωτοβουλίες σε θέματα αισθητικής, αφετέρου με τις δυνατότητες που προσέφερε η τυπογραφία επέκτειναν τις καλλιτεχνικές τους ανησυχίες και στα βιβλία.

Αρχικά το ενδιαφέρον τους επικεντρώθηκε στην αναβάθμιση της αισθητικής τους, που εστιάστηκε σε δύο τομείς. Κατά πρώτον, στη σχέση κειμένων και εικόνων, με την οποία ήθελαν να δημιουργήσουν μια διαδραστική συνομιλία και κατά δεύτερον, στη συνολική αισθητική των σελίδων, με τη χρήση καινοτόμων τεχνικών εκτύπωσης και πιο ποιοτικών υλικών κατασκευής. Αυτές οι επεμβάσεις δημιούργησαν νέα δεδομένα στην παραγωγή των βιβλίων, αντιδρώντας στην καθεστηκία τάξη που είχαν επιβάλει οι τυπογράφοι.

Ένα άλλο πεδίο ενδιαφέροντος των καλλιτεχνών υπήρξε η λειτουργία των βιβλίων ως μέσο διάδοσης καλλιτεχνικών κινήματων και επιρροής της κοινής γνώμης σε σημαντικά κοινωνικά ζητήματα της εποχής τους, χαρακτηριστικό της νεώτερης εποχής. Οι επεμβάσεις στη φόρμα τους, οι τυπογραφικοί πειραματισμοί και η δημιουργία απλών και φτηνών εκδόσεων τα έκανε προσιτά σε ένα ευρύ αναγνωστικό κοινό. Το γεγονός αυτό είχε ως συνέπεια να αλλάξει και η σχέση τους με την τέχνη και την αγορά του βιβλίου, που επηρέασε όχι μόνο την έννοια της αγοραστικής αλλά και της συλλεκτικής τους αξίας.

Τέλος, ένα νέο πεδίο επέμβασης των καλλιτεχνών στα βιβλία εμφανίστηκε τον 20ό αιώνα και αφορούσε στην ίδια τη σχέση τους με τα κείμενα, των οποίων ο ρόλος απαξιώθηκε σταδιακά μέχρι που αφαιρέθηκαν τελείως. Διαρρηγνύοντας αυτήν την παραδοσιακή σχέση αιώνων, τα βιβλία, λειτουργούσαν πλέον ως αυτόνομα εικαστικά έργα, αποκτώντας ισοδύναμη αξία με τις άλλες μορφές οπτικής τέχνης, δηλαδή τη ζωγραφική, τη χαρακτική και τη γλυπτική.

Ο πρώτος καλλιτέχνης που δημιούργησε τα δικά του βιβλία ήταν ο Albrecht Dürer. Από 1498 έως το 1511 εξέδωσε τρία βιβλία μεγάλου σχήματος, γράφοντας στην αριστερή σελίδα το κείμενο, που το απεικόνιζε με μια ολοσέλιδη ξυλογραφία στην αντίστοιχη δεξιά σελίδα. Με αυτήν την τεχνική επιθυμούσε να δημιουργήσει μια εννοιολογική σχέση κειμένων και εικόνων, προσφέροντας δύο εκδοχές του ίδιου αφηγήματος, μία με λέξεις και μία με εικόνες. Ήταν μια ρηξικέλευθη κίνηση για τα δεδομένα της εποχής, που σήμανε την αρχή της εικαστικής αντιμετώπισης στη δημιουργία βιβλίων, επεκτείνοντας τη δραστηριότητα των καλλιτεχνών σε έναν χώρο που κυριαρχούσαν οι εφαρμοσμένες τέχνες.¹

1. William Blake, *Songs of Innocence and of Experience* (*Holy Thursday*), Αγγλία, 1789.

Το 1788, ο William Blake ασχολήθηκε με την δημιουργία βιβλίων, η οποία περιλάμβανε τη συγγραφή, την εικονογράφηση, τη δημοσίευση και τη διανομή τους. Όντας δύσπιστος στον ακαδημαϊσμό της μορφής που είχαν καθιερώσει οι εκδότες και οι τυπογράφοι της εποχής, δημιούργησε βιβλία με έντονη εικαστική παρέμβαση, εκμεταλλευόμενος τις γνώσεις ζωγραφικής και χαρακτικής που διέθετε. Τα ονόμασε Πεφωτισμένα βιβλία και στις σελίδες τους ενσωμάτωσε ποιήματα και εικόνες με τέτοιο τρόπο, ώστε να δημιουργήσει κυριολεκτικά «εικονογραφημένα ποιήματα».² (εικ. 1)

Στα τέλη του 19ου αιώνα ο William Morris σχεδίασε βιβλία, επεμβαίνοντας στην εικονογράφηση και τον σχεδιασμό των γραμμάτων και συνολικά στην αισθητική τους. Όντας ενεργό μέλος στο κίνημα των Arts and Crafts, ανέλαβε αυτό το εγχείρημα, διότι εναντιωνόταν στον τύπο της διακόσμησης και την τυποποίηση που επέβαλλε η Βιομηχανική Επανάσταση. Ήθελε να επαναφέρει την αξία της χειροποίητης δημιουργίας, χρησιμοποιώντας ζωγράφους για τον σχεδιασμό και ειδικευμένους τεχνίτες για τις κατασκευές. Με αυτόν τον τρόπο προσπάθησε να εντάξει τη συμμετοχή των καλλιτεχνών σε όλα τα στάδια της δημιουργίας βιβλίων.³

Το 1874 τυπώθηκε στο Παρίσι η ποιητική συλλογή *Le Fleuve* του Charles Cros που περιείχε οκτώ μικρές οξυγραφίες του Édouard Manet. Ο ποιητής χρησιμοποίησε έναν ζωγράφο για να αναλάβει τη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου αισθητικού συνόλου εικόνων και κειμένων. Εκδόθηκε την ίδια χρονιά με την πρώτη έκθεση των ιμπρεσιονιστών και σήμανε τη δημιουργία μιας νέας καλλιτεχνικής πρότασης, η οποία θα μπορούσε να εφαρμοστεί και στην εικονογράφηση βιβλίων. Πρόκειται για το πρώτο βιβλίο που δημιουργήθηκε ως εικαστική έκφραση συγκεκριμένου καλλιτεχνικού χώρου, ενισχύοντας παράλληλα την αποδοχή των Βιβλίων Καλλιτεχνών από το αναγνωστικό κοινό.⁴

Σε διαφορετικό κλίμα κινήθηκε ο έμπορος τέχνης Ambroise Vollard που το 1900 πρότεινε στον ζωγράφο Pierre Bonnard να εικονογραφήσει με λιθογραφίες μια συλλογή ποιημάτων του Paul Verlaine. Ο Vollard δημιούργησε και άλλα βιβλία σε συνεργασία με καλλιτέχνες, οι οποίοι ασχολήθηκαν με την εικονογράφηση τους. Με τις εκδόσεις αυτές εισήγαγε μια νέα αντίληψη στον τρόπο δημιουργίας των Βιβλίων Καλλιτεχνών, αυτήν στην οποία η πρωτοβουλία της δημιουργίας τους και η επίβλεψη των εργασιών για την ολοκλήρωσή τους προερχόταν από έναν φιλότεχνο επιχειρηματία και όχι από κάποιον καλλιτέχνη.

Το εγχείρημα του επαναλήφθηκε το 1907 από τον Γερμανό συλλέκτη χαρακτηριστικών Henry Kahnweiler αλλά πιο γνωστό έγινε το εκδοτικό έργο του τεκνοκριτικού Tériade (καλλιτεχνικό όνομα του Στρατή Ελευθεριάδη), ο οποίος από το 1943 έως το 1975 εξέδωσε στο Παρίσι τα Μεγάλα Βιβλία Καλλιτεχνών. Για τη δημιουργία τους κινητοποίησε πολλούς από τους καλλιτέχνες που διαμόρφωσαν την Πρωτοπορία στη Γαλλία. Το κάθε βιβλίο ήταν αφιερωμένο σε έναν εικαστικό, ο οποίος επέλεγε τα κείμενα, τα εξώφυλλα, τα τυπογραφικά στοιχεία, την τεχνική εκτύπωσης, ακόμα και τον τύπο του χαρτιού. Ο Tériade, από την πλευρά του,

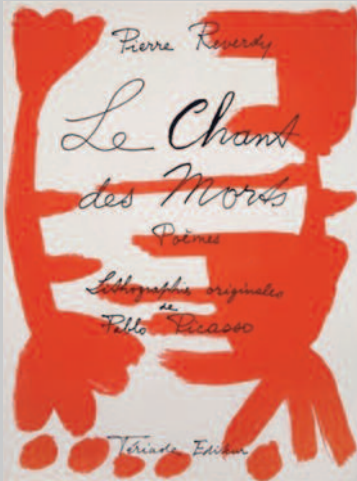
2. Artist's book, http://en.wikipedia.org/wiki/Artist%27s_book.

3. Kelmscott Chaucer, www.bl.uk/onlinegallery/collection-items/the-kelmscott-chaucer.

4. Flynn Johnson-Robert, *Artist's Books in the Modern Era 1870-2000. The Reva and David Logan Collection of Illustrated Books*, Thames & Hudson, UK 2001, σ. 18-19.

#3

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2017

2. Pablo Picasso, *Le Chant des morts*, Pierre Reverdy, Παρίσι, Tériade, 1948.

3. Filippo Tommaso Marinetti, *Les Mots en liberté futurists*, Μιλάνο, Edizioni Futuriste di "Poesia", 1919.

πρότεινε τα θέματα των βιβλίων και την επιλογή των έργων που θα χρησιμοποιούνταν για την εικονογράφηση τους. Η συνεισφορά του στην εξέλιξη των Βιβλίων Καλλιτεχνών ήταν σημαντική, διότι τα διέδωσε στο αναγνωστικό κοινό, έδωσε την ευκαιρία σε πολλούς καλλιτέχνες να αναπτύξουν την εικαστική τους έκφραση μέσω των βιβλίων και εμπλούτισε με νέες ιδέες την αισθητική τους. (εικ. 2)

Ο παραπάνω τύπος των Βιβλίων Καλλιτεχνών αφορά στην πλειοψηφία τους ακριβά και εξεζητημένα βιβλία που εκδίδονταν σε λίγα αντίτυπα και απευθύνονταν κυρίως στην ελίτ των παραδοσιακών βιβλιόφιλων. Εξάλλου, ήταν γνωστά και ως Πολυτελή βιβλία ή Πολυτελείς εκδόσεις, όροι που χρησιμοποιούνταν για να τα ξεχωρίζουν από τα συνήθη εικονογραφημένα βιβλία.

Από τις αρχές του 20ού αιώνα, παράλληλα με τις πολυτελείς εκδόσεις, εμφανίστηκαν Βιβλία Καλλιτεχνών με σκοπό να διαδώσουν τα προσωπικά καλλιτεχνικά οράματα των δημιουργών τους. Κυρίως κατά την περίοδο από τον Φουτουρισμό έως και τον Σουρεαλισμό, αλλά και σε κάποια κατοπινά καλλιτεχνικά κινήματα, τα βιβλία έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διάδοση όχι μόνο των καλλιτεχνικών, αλλά και των πολιτικών πεποιθήσεων κάποιων καλλιτεχνών. Η μορφή, η εικαστική έκφραση, ακόμα και ο τρόπος διανομής τους χρησιμοποιήθηκαν για να προσελκύσουν το αναγνωστικό κοινό, ώστε να ενστερνιστεί τα ιδεολογικά τους οράματα.

Το 1909 οι Ιταλοί Φουτουριστές επιχείρησαν μια σημαντική παρέμβαση στη φόρμα των βιβλίων, η οποία αφορούσε τη γραμματοσειρά, το σχήμα και γενικότερα τη δομή τους. Η αρχή έγινε από τον Filippo Tommaso Marinetti, που ενήργησε προς αυτήν την κατεύθυνση με αφορμή τα αρνητικά σχόλια που δέχτηκε για το *Μανιφέστο του Φουτουρισμού* (1909). Στην προσπάθειά του να αλλάξει το αρνητικό κλίμα, προκάλούσε το φιλότεχνο κοινό μέσω των εικονιστικών δυνατοτήτων των γραμμάτων και των σημείων στίξης. Χρησιμοποίησε δηλαδή, εκφραστικά μέσα των εφαρμοσμένων τεχνών με καθαρά εικαστική αντίληψη.⁵ (εικ. 3)

Το 1916 εμφανίστηκε το κίνημα του Νταντά, που αναδύθηκε στα μέσα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου ως αντίδραση στο πολιτικό και κοινωνικό κατεστημένο. Οι καλλιτέχνες που εντάχθηκαν σε αυτό, σχημάτιζαν σταδιακά τους δικούς τους τύπους έκφρασης και δημιουργίας, αναπτύσσοντας ακόμα περισσότερο την εικαστική έκφραση της τυπογραφίας στις αφίσες, τα κολλάζ, τα περιοδικά και τα βιβλία. Δημιούργησαν τη δική τους τυπογραφική πρακτική που ήταν τα φωτομοντάζ, δηλαδή τυπωμένα κολλάζ με εικόνες που συνθέταν από χρωματιστά χαρτιά, αποκόμματα εφημερίδων, φωτογραφίες και γράμματα. Με αυτόν τον τρόπο συνδύαζαν ετερόκλητα θέματα με σκοπό τη δημιουργία αντισυμβατικών εικαστικών συνόλων που περιείχαν έντονα πολιτικά μηνύματα.⁶

Η ρωσική λογοτεχνική εκδοχή του κινήματος του Νταντά εκφράστηκε από τον Ilia Mikhailovich Zdanevich⁷ και από τον Lazar Lissitzky. Στα βιβλία που εξέδωσαν, συνέθεσαν όλα τα γραφιστικά τους πειράματα, που σε συνδυασμό με τυπογραφικούς

5. Caroline Tisdall & Angelo Bozzolla, *Futurism*, London 1996, σ. 165-175.

6. Dada, «Hannover», κατ. έκθ., Ουάσιγκτον, 19 Φεβρουαρίου - 14 Μαΐου 2006, (Dorothea Dietrich), σ. 157-159.

7. Matthew Gale, *Dada & Surrealism*, Phaidon Press Limited, London 1997, σ. 167.

4. Lazar Lissitzky (El Lissitzky), *Для Голоса, Vladimir Vladimirovich Mayakovsky, Βερολίνο-Μόσχα, Gosudarstvennoe izdatel'stvo, 1923.*

5. Dieter Roth, *Volume 7: book 3b & book 3d, Edition Hansjörg Mayer, Λονδίνο-Στουτγκάρδη-Ρέιγκιαβικ, 1961.*

πειραματισμούς, έφεραν επανάσταση στον χώρο των βιβλίων, διότι απέρριπταν τις αρχές της παραδοσιακής σχεδίασης και παραγωγής τους. (εικ. 4)

Στη μεταπολεμική Ευρώπη εμφανίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1960, στη Γερμανία, το κίνημα Fluxus που δημιουργήθηκε από τον George Maciunas. Οι καλλιτέχνες που συμμετείχαν σε αυτό κινήθηκαν αυτόνομα χωρίς να επιδιώκουν καμία συνεργασία με την αγορά της τέχνης. Εξέδιδαν μικρά αυτοσχέδια τεύχη, τα οποία διένειμαν με το ταχυδρομείο ή ιδιοχειρώς σε φίλους. Αυτά περιείχαν τις ιδέες τους περί τέχνης και τις διαχώριζαν σε οδηγίες διδακτικού χαρακτήρα, που τις ονόμαζαν Scores, ή σε τρόπους τέλεσης παραστάσεων, που τις ονόμαζαν Events.⁸

Τις δεκαετίες του 1950 και 1960 εμφανίστηκαν δύο καλλιτέχνες που δημιούργησαν Βιβλία Καλλιτεχνών με διαφορετική αντίληψη. Ο Dieter Roth (1930-1998), ο οποίος στο πνεύμα του Νέο-Νταντά προσπάθησε να διαμορφώσει τη φόρμα των βιβλίων, συνθέτοντας κομμένα φύλλα που προέρχονταν από περιοδικά ή εφημερίδες. Με το κείμενο να χάνει τη λογοτεχνική του αξία, κάθε βιβλίο αποτελούσε μια ξεχωριστή εικαστική οντότητα αφού προερχόταν από τυχαία συνύπαρξη εικόνων. (εικ. 5)

Αντίστοιχα, ο Ed Ruscha στο πνεύμα της Εννοιολογικής Τέχνης ενέταξε μια ανεπιτήδευτη αισθητική που στήριξε με την ακολουθία εικόνων. Το 1963 εξέδωσε το *Twenty-six Gasoline Stations* που περιλάμβανε είκοσι έξι φωτογραφίες από σταθμούς ανεφοδιασμού καυσίμων, οι οποίοι βρίσκονταν κατά μήκος του διάσημου αυτοκινητόδρομου Route 66, που διασχίζει τις ΗΠΑ από ανατολικά προς δυτικά. Δεν χρησιμοποίησε κείμενο, παρά μόνο φωτογραφίες τοποθετημένες τη μία δίπλα στην άλλη, ακολουθώντας γραμμική σειρά, με σκοπό να καταγράψει τους σταθμούς που βρίσκονταν στον δρόμο. Η τιμή του βιβλίου ήταν ιδιαίτερα χαμηλή και εκδόθηκε συνολικά σε 3.900 αντίτυπα, από τα οποία λίγα μόνο αριθμωσε και υπέγραψε. Στόχος του ήταν να επιστημοποιήσει την ιδέα της επαναληψιμότητας ενός έργου με καλλιτεχνική αξία, που λόγω της ευκολίας απόκτησης του δεν θα εξαντλούνταν από την αγορά της τέχνης, με αποτέλεσμα να μην αποκτούσε ποτέ συλλεκτική αξία. (εικ. 6)

Τις πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα εμφανίστηκαν επίσης τα Βιβλία-Αντικείμενα, που αποτελούν μια παραλλαγή των Βιβλίων Καλλιτεχνών και διακρίνονται σε δύο τύπους. Ο πρώτος αφορά τα βιβλία που προέρχονται από την συνεργασία συγγραφέων και καλλιτεχνών και αποτελούνται από κείμενα τοποθετημένα σε μια τρισδιάστατη κατασκευή, η οποία δεν ακολουθεί απαραίτητα τη φόρμα του βιβλίου. Βιβλία αυτού του τύπου παρουσιάστηκαν από τον Marcel Duchamp (1887-1968) το 1936.

Ο δεύτερος τύπος, αφορά σε εκείνα που ενώ δανείζονται δομικά στοιχεία των βιβλίων, το κείμενο χάνει τη λογοτεχνική του αξία, καταργώντας στην πράξη και την ανάγκη ανάγνωσής του. Τέτοια βιβλία πρωτοεμφανίστηκαν το 1951 από τον Dieter Roth. Σε αυτόν τον τύπο εντάσσονται τα Βιβλία-Γλυπτά που είναι γλυπτές συνθέσεις οι οποίες δημιουργούνται από βιβλία.

Οι ανωτέρω δύο τύποι αναφέρονται σε υβριδικά σχήματα που άρχισαν να γίνονται ευρέως γνωστά τη δεκαετία του 1980, όπου γενικά η τέχνη είχε απομακρυνθεί από την παραδοσιακή μορφή της, αναζητώντας την έκφραση της και στα Βιβλία Καλλιτεχνών.⁹

8. ...πάντα με Fluxus & Fluxism, κατ. έκθ., Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Θεσσαλονίκη 8/4-11/5/1997, σ. 9.

9. Johanna Drucker, *The Century of Artists' Books*, NY 1994, σ. 13.

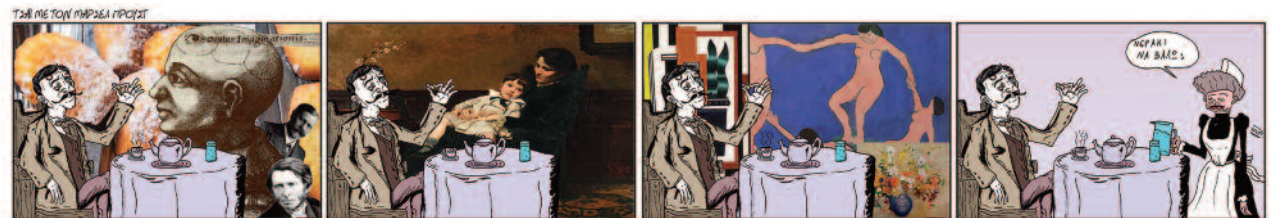
Παρότι ο αρχικός ρόλος των βιβλίων ήταν η διατήρηση και η διάδοση της πληροφορίας, αποτελούσαν δηλαδή, στην ουσία χρηστικά αντικείμενα, με το σύνολο της κατασκευής τους να αναλαμβάνεται από ειδικευμένους τεχνίτες, από τότε που καλλιτέχνες ασχολήθηκαν με τη δημιουργία τους, επιτελέστηκε μια σειρά αλλαγών στη δομή και τον ρόλο τους. Το σύνολο των επεμβάσεων εμπεριείχε την έννοια της αντίδρασης ενάντια στην παράδοση και στο καλλιτεχνικό, πολιτικό και κοινωνικό κατεστημένο της εκάστοτε εποχής. Με αυτόν τον τρόπο τα βιβλία, μέσω των Βιβλίων Καλλιτεχνών, αποκτούσαν πρόσθετους ρόλους, κάτι που λίγα εικαστικά μέσα θα μπορούσαν να έχουν, λαμβάνοντας υπόψη την ευρεία διάδοσή τους.

6. Ed Ruscha, *Twentysix Gasoline Stations*, National Excelsior Press, 1963.

Λογοτεχνικά αστεία ή κάνοντας χιούμορ με καταθλιπτικούς ανθρώπους

του Νίκου Σκαμάγκα

Η ασφάλεια είναι ο μεγαλύτερος εχθρός των θνητών

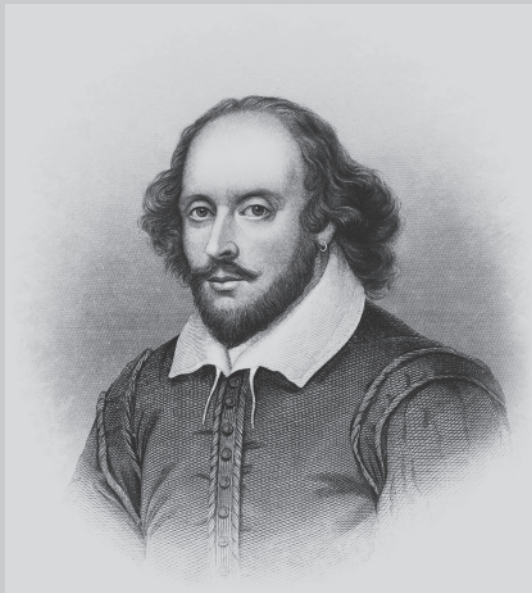
Η μαγεία και η έννοια της τάξης στον Μακμπέθ

του Σάββα Μαυροματίδη

Ο Μακμπέθ δεν είναι παρά ένας άθλος θεατρικής ψευδαίσθησης που τείνει από το υπερφυσικό ως την αυταπάτη. Αυτός είναι ο στόχος του συγγραφέα και έχει πληθώρα εργαλείων, ώστε να φέρει σε πέρας την αποστολή του. Όταν μάλιστα τα εργαλεία αυτά αντικατοπτρίζουν τις ανησυχίες της κοινωνίας της εποχής του και συνδυάζονται με τα ιδεολογικά και πολιτικά τεκταινόμενα αυτής, τότε το αποτέλεσμα είναι μεγαλειώδες.

Ως προς τη χρονολογία συγγραφής του έργου η πιο πιθανή εκδοχή είναι το 1606, ενώ φαίνεται πως ανέβηκε στη σκηνή προς τα τέλη του ίδιου έτους. Χαρακτηριστικό γνώρισμά του είναι η εναλλαγή σκότους-φωτός και η ανωτέρω χρονολογία δεν είναι τυχαία: πρόκειται για ένα μπαρόκ δράμα. Το φανταστικό συνιστά συστατικό στοιχείο της πλοκής. Η ψευδαίσθηση ταλαντεύεται ανάμεσα στο πραγματικό και το υπερφυσικό, ενώ μια χροιά σκεπτικισμού διαπερνά το έργο.¹ Υπάρχει, έτσι, αμφιλογία ως προς το υπερφυσικό, καθώς διακρίνουμε δυο κλίσεις: η μια τείνει προς την ευπιστία, η άλλη προς μια εθελούσια αμφιβολία. Ο Σαίξπηρ αποκαλύπτει πως μπορεί να λικνίζεται συγχρόνως μεταξύ της αφέλειας του φαντασμαγορικού και της ορθολογικής σκέψης. Ως προς αυτό είναι χαρακτηριστικό τέκνο της εποχής του και η σκέψη του συνάδει με εκείνη ενός άλλου πρωταγωνιστή της εποχής, του Ιακώβου Α' (1603-1625).

Στο μεταίχμιο προς το Μπαρόκ δημιουργούνται οι απαραίτητες συνθήκες και οι απαιτούμενες ανάγκες για έργα αυτού του είδους, κάτι που σχετίζεται με τις περιστάσεις και τον χώρο της πρώτης παράστασης του Μακμπέθ. Αν η επικρατέστερη άποψη είναι αυτή της παράστασης στην Αυλή ενώπιον του Δανού Βασιλιά (7/8/1606), ωστόσο χωρία του κειμένου οδηγούν στην άποψη πως γράφτηκε στο δεύτερο μισό του 1606 και πως παίχθηκε στο Globe (που δεν παρείχε τα εκέγγυα για μια μπαρόκ πλοκή: τα 2/3 του Μακμπέθ τοποθετούνται στο σκοτάδι) και επομένως η πρώτη εκδοχή του έργου πρέπει να ήταν διαφορετική ως προς την αισθητική και την παράθεση κομβικών στοιχείων του. Το Μπλακφράιερ² παρείχε στον συγγραφέα τη δυνατότητα χρήσης καθαρά μπαρόκ στοιχείων, οπότε και αιτιολογούνται ετεροχρονισμένες κειμενικές παρεμβολές, που αν δεν μπορούσαν να ικανοποιηθούν λειτουργικά στο Globe, μπορούσαν να ενταχθούν οργανικά στο κείμενο για παράσταση στο Μπλακφράιερ, διαμορφώνοντας τη σαιξπηρική σκέψη. Τα μπαρόκ αυτά στοιχεία αναγνωρίζονται: α) στις σκηνές της Εκάτης και τον χορό των μαγισσών (3.5, 4.1), που δημιουργούν ένα εξωπραγματικό σκηνικό (στοιχείο που μάλλον αντλείται από το έργο του Ben Jonson *The Masque of Queens* –1608 – ανακαλώντας στους Πουριτανούς πρακτικές της ρωμαιοκαθολικής πίστης), β) στο τραγούδι των μαγισσών (4.1) όπου ενσωματώνονται στοιχεία από την πραγματεία *Discovery of Witchcraft* (Reginald Scot), και γ) στην αναπαράσταση των οκτώ φαντασμάτων (4.1). Αν και στο κείμενο ενσωματώνονται ιδέες προσφιλείς στον Βασιλιά, ωστόσο δε θα μπορούσε να θεωρηθεί ως δοξολογία της νέας δυναστείας. Αποτίνει φόρο τιμής στον Ιάκωβο και την καταγωγή του³, αλλά παρουσιάζει έναν

1. Nicholas Brooke (επιμ.), *The Oxford Shakespeare: The tragedy of Macbeth*, Νέα Υόρκη, Oxford University Press, 1990, σ. 34.

2. Blackfriars Theatre: εγκαταλειμμένο μοναστηριακό συγκρότημα, στο παλιό τραπεζαρείο του οποίου λειτούργησε θέατρο (1576-1584, 1596-1655). Από το 1608 ο Σαίξπηρ είναι ένας από τους μισθωτές.

3. Οι Στιούαρτ επινόησαν τη γενεαλογία τους από τον εγγονό του Μπάνκο (μυθικό πρόσωπο), τον Walter, που κατόρθωσε να αναχθεί στη θέση του Βασιλικού Θαλαμηπόλου (Royal Steward, από όπου και το όνομα της δυναστείας).

πολιτικά ασταθή κόσμο. Η παράθεση των φαντασμάτων δημιουργεί αμφισιμίες, καθώς εάν πρόκειται για παρουσίαση των προγόνων του Ιακώβου, δημιουργείται ένα κενό με τη μη παρεμβολή, ανάμεσά τους, της Μαρίας των Σκώτων. Ίσως το στοιχείο αυτό προστέθηκε για να συμβολίσει την αδιάσπαστη διαδοχή στον χρόνο, ενώ η συντομία του Μακμπέθ πιθανώς οφείλεται σε παρεμβάσεις του Επί των Θεαμάτων (υπεύθυνου για τη λογοκρισία). Έτσι, το έργο δεν συνιστά βασιλική παραγγελία. Αποτελεί σύνθεση των παραστάσεων μεταξύ 1609-1620, κάτι που σχετίζεται με τα ανωτέρω στοιχεία που ενσωματώθηκαν στο κείμενο σταδιακά.

Από όλες τις μεγάλες τραγωδίες, ο *Μακμπέθ* είναι εκείνη που συνδέεται εμφανέστερα με τα τρέχοντα γεγονότα και ενσωματώνει τις κύριες φοβίες σχετικά με τη ζωή, τη διακυβέρνηση και την τάξη, που στο έργο στοιχειοθετούνται από τα ζητήματα της μαγείας, της βασιλοκτονίας και της προδοσίας. Ο αιώνας των Στιούαρτ αναδύεται μέσα από μια εποχή διαρκούς ανησυχίας. Εάν ο συγγραφέας δεν προβαίνει σε άμεσο πολιτικό σχολιασμό της ελισαβετιανής μοναρχίας, υπαινίσσεται τις εντάσεις αυτής της εποχής, συσχετίζοντάς τις με τη γυναικεία διακυβέρνηση, καθώς επί Ελισάβετ Α' υπέφωσκε ο παράγοντας της αστάθειας· ό,τι επιδιωκόταν ήταν η πολιτική σταθερότητα, εγγυημένη από έναν αδιαφιλονίκητο μονάρχη.⁴ Η απειλή περί αναρχίας διαπερνά τον Μακμπέθ και η έναρξη του έργου με τον πρόλογο των μαγισσών επιτείνει αυτή την αίσθηση. Στις αρχές του 17ου αιώνα η μαγεία συνιστούσε κυρίαρχο και συνάμα αμφιλεγόμενο θέμα στο Λονδίνο, εξαιτίας της στάσης του Ιακώβου. Αν και το αγγλικό κοινό διέθετε το ιδεολογικό υπόβαθρο σκηνικής παρουσίασης μαγισσών, εντούτοις όποτε εμφιλοχωρεί η κινδυνολογία στην κανονικότητα δύναται να θρέψει υποψίες και δεισιδαιμονίες σε συλλογικό επίπεδο και να οδηγήσει σε ιδεολογικές κατασκευές, στο εσωτερικό των οποίων εντοπίζουμε συμφέροντα, ομοφοβικές αντιλήψεις, ψυχολογικές πιέσεις, ψευδαισθησιακές φοβίες.

Η μαγεία στον *Μακμπέθ* δεν αντανακλά μια δεδομένη κατάσταση πραγμάτων, αλλά μια πορεία προς την πατριαρχική ηγεμονία. Ο Ιάκωβος ταύτισε τη δράση των μαγισσών στη Σκωτία με προδοτικές σκευωρίες των αριστοκρατών, ερχόμενος σε επαφή με τις ηπειρωτικές δαιμονολογικές θεωρήσεις κατά την παραμονή του στη Δανία. Το αποτέλεσμα ήταν η συγγραφή της *Δαιμονολογίας* (1597), χωρίς να σκληρύνει τη στάση του αναφορικά με τη μαγεία, κάτι που τον φέρνει εγγύτερα στην Αγγλία, όπου κυριαρχούσε σκεπτικισμός⁵, καθώς εκεί εκλαμβάνονταν ως αδίκημα αστικής φύσεως και όχι στρεφόμενο κατά του Κράτους. Κίνητρο συγγραφής της *Δαιμονολογίας* ήταν η δημοσιοποίηση των πολιτικών και θρησκευτικών θέσεών του περί της ιδεώδους μοναρχίας, ώστε να περιορίσει αντιδράσεις έναντι του πολιτικού του προγράμματος.⁶ Υπερασπίζεται τη θεωρία περί βασιλικής ισχύος εκπορευόμενης από τον Θεό⁷ και το πεδίο της μαγείας παρέχει εκέγγυα ισχυροποίησης αυτής της θεωρίας: ο μονάρχης παρουσιάζεται ως ο κύριος επίγειος αντίπαλος του διαβόλου, ενώ οι πρακτικές των μαγισσών εναντίον του προ-

4. John Wain, *The Living World of Shakespeare: A Playgoer's Guide*, Λονδίνο, Macmillan, 1965, σ. 24.

5. James Sharpe, *Instruments of Darkness: Witchcraft in Early Modern England*, Φιλαδέλφεια, University of Pennsylvania Press, 1996, σ. 47-50.

6. Stuart Clark, "King James's Daemonologie: Witchcraft and Kingship", στο Sydney Anglo (επιμ.), *The Damned Art: Essays in the Literature of Witchcraft*, Λονδίνο, Routledge, 1977, σ. 156, 164.

7. Brian P. Levack, "Possession, Witchcraft, and the Law in Jacobean England", *Washington and Lee Law Review* 52 (1996), σ. 1617.

σώπου του αποδεικνύονται ανίσχυρες.⁸ Η *Δαιμονολογία* είναι η αρχή μιας σειράς βασιλικών πραγματειών (*Basilikon Doron, Trew Law of free monarchies*), όπου ο μονάρχης προβάλλεται ως ο παραδειγματικός ηγεμόνας που καθοδηγεί ορθά τους υπηκόους του, ιδιαίτερα στην Αγγλία όπου συνιστά την κεφαλή της Εκκλησίας, ενσαρκώνοντας το ιδανικό της ελέω Θεού μοναρχίας και εξακοντίζοντας έναν λεκτικό πόλεμο κατά του Αντίχριστου (Πάπας).⁹

Προκειμένου να κατανοήσουμε τη λειτουργία του υπερφυσικού στοιχείου στον *Μακμπέθ* πρέπει να προσεγγίσουμε το ζήτημα της μαγείας στις πραγματικές/ιστορικές και τις φαντασιακές/γλωσσολογικές/μυθολογικές ρίζες του. Ο συγγραφέας επιχειρεί να εκθέσει μια πολυπλοκότερη μορφή «μάγισσας» σε σύγκριση με τη σύγχρονή του ρητορική περί μαγείας και η εσκεμμένη αποφυγή παράθεσης της λέξης «μάγισσα» επιτρέπει ένα ευρύ φάσμα ερμηνειών. Στο κείμενο καταφεύγει μόνο σε κοινά αποδεκτές πεποιθήσεις περί μαγείας από την κοινωνία της εποχής, τις οποίες συμπλέκει με μυθολογικά στοιχεία. Η αμφισημία γύρω από τις μάγισσες εκτείνεται από τη φύση τους έως την αποτελεσματικότητα των λόγων τους: είναι ορατές στους θεατές, στον Μακμπέθ και τον Μπάνκο (ο οποίος λειτουργεί ως κριτήριο αληθοφάνειας της ύπαρξής τους¹⁰) · δεν μπορεί να συνιστούν αυταπάτες, αν και η παράστασή τους στο χώρο και η έμφυλη διάστασή τους είναι ακαθόριστες (unsexed) ή τουλάχιστον αυτό αντιλαμβάνεται ο Μπάνκο, βλέποντας ουσιαστικά σώματα που έχουν απωλέσει την έμφυλη πλευρά τους λόγω της προχωρημένης ηλικίας. Έτσι, όμως, σημαδεύει το σώμα της και η λαίδη Μακμπέθ, που (συμβολίζει το φόβο περί γυναικείας εμπλοκής στην πολιτική και) είναι ο μόνος χαρακτήρας στο έργο που επικαλείται δυνάμεις του σκότους (1.5.40-48), οπότε τα λόγια της προσομοιάζουν σε γητείες, σαν η ίδια να προσκαλεί κάτι απόκοσμο εντός του αφηγηματικού χρόνου: «Ελάτε, πνεύματα... βγάλτε από μέσα μου τη γυναικεία φύση... Πήξτε το αίμα μου... Ελάτε στα γυναικεία στήθη μου και κάντε μου χολή το γάλα...» (1.5).¹¹ Η ίδια επιθυμεί ουσιαστικά πρόωρη εμμηνόπαυση («Πήξτε το αίμα μου»), ενώ η «χολή» την οποία επικαλείται ως υποκατάστατο του γάλακτος και η εικόνα της δολοφονίας του (φαντασιακού) της τέκνου αποδεικνύουν την έλλειψη μητρικού αισθήματος από πλευράς της.¹² Ωστόσο, τα λόγια της θυμίζουν επικλήσεις μαγισσών. Η λαίδη Μακμπέθ επιθυμεί να απωλέσει τη γυναικεία, αλλά και αυτή ακόμη την ανθρώπινη υπόστασή της, τρέποντας τον εαυτό της σε μάγισσα.¹³

Η μόνη αναφορά στη λέξη μάγισσα (witch – 1.3.6) εκλαμβάνεται από τις τρεις αδελφές ως προσβολή, ενώ, αν και φέρουν γνωρίσματα του τύπου της μάγισσας, αποδεικνύονται αναποτελεσματικές στην πρόκληση βλάβης μέσω των λόγων τους.

8. Lawrence Normand – Gareth Roberts, *Witchcraft in Early Modern Scotland. James VI's Demonology and the North Berwick Witches*, Έξετερ, University of Exeter Press, 2000, σ. 323-324.

9. Stuart Clark, ό.π., σ. 164-167.

10. Tom MacFaul, *Male Friendship in Shakespeare and his Contemporaries*, Νέα Υόρκη, Cambridge University Press, 2007, σ. 133-135.

11. Από τη μετάφραση του Ερρίκου Μπελιέ.

12. Diane Purkiss, "Witches in Macbeth", <https://www.bl.uk/shakespeare/articles/witches-in-macbeth> (επίσκεψη 14-12-2016).

13. William C. Carroll (επιμ.), *Macbeth: Texts and Contexts*, Νέα Υόρκη, Bedford Books of St. Martin's Press, 1999, σ. 331. Η αρχή της πτώσης του Μακμπέθ επέρχεται μετά το θάνατο της συζύγου του. Ο ίδιος φαίνεται να συνιστά την κορυφή του κακού, καθώς εισέρχεται, όταν αποχωρεί η Εκάτη, παίρνοντας τη θέση της ως ανώτερος των μαγισσών (4.1).

Αναφέρονται η μια στην άλλη, χρησιμοποιώντας τον όρο αδελφή (sister), ενώ τα άλλα πρόσωπα χρησιμοποιούν όρους όπως παλιόγρια (hag – μεταφορικά η γριά μάγισσα) ή παράξενες αδελφές (weird sisters – ο όρος ενέχει και τη θεώρηση του αντιπάλου, του άλλου μισού, του εκκεντρικού). Η λέξη weird προέρχεται από την αγγλοσαξονική wyrd, που δηλώνει την εξουσία ή το πεπρωμένο. Στη σκανδιναβική μυθολογία συναντούμε τις Νόρνες, που είναι το αντίστοιχο των αρχαιοελληνικών και ρωμαϊκών Μοιρών (Parcae), οι οποίες –όπως και οι τρεις αδελφές στον *Μακμπέθ*– βλέπουν το παρελθόν και το παρόν, προφητεύουν το μέλλον.¹⁴ Οι προφητείες τους, προσομοιάζοντας στους δελφικούς χρησμούς, αντιπροσωπεύουν το αβέβαιο μιας κατάστασης και μόνο ο (νέος) βασιλιάς μπορεί να επαναφέρει τη γαλήνη. Η πραγματική πηγή του κακού είναι η προσωπική φιλοδοξία του Μακμπέθ: οι μάγισσες εμφανίζονται σε αυτόν, εξαιτίας της αδυναμίας των σκέψεών του, θρέφοντας το μυαλό του με μια ιδέα που ήδη ενυπάρχει σε αυτό. Στα τέσσερα οράματα (4.1) αυτός είναι που εθελουτυφλεί, προβάλλοντας τους φόβους της εφιαλτικής ματαιοδοξίας του.

Ο Σαίξπηρ ενσωματώνει στους χαρακτήρες αυτούς τις έννοιες της προφητείας και της μοίρας, διαμορφώνοντας τις θεότητες του πεπρωμένου ως εναλλακτικό στην υπερφυσική γριά-μάγισσα. Δεν τις συνδέει με τον διάβολο, κάτι που μας ωθεί να σκεφτούμε πως επιχειρεί να καταδυθεί στο παρελθόν, για να κατανοήσει τις ρίζες των παροντικών πεποιθήσεων. Οι μάγισσες δεν αστειεύονται, αλλά (λόγω της αμφισημίας που αιωρείται γύρω τους) προκαλούν το κωμικό, μέσω του οποίου προκύπτουν η καταστροφή και το κακό. Γέλιο, ειρωνεία και πνευματικότητα από πλευράς Σαίξπηρ, για να γελοιοποιήσει την πίστη στη μαγεία ή μήπως κάτι βαθύτερο μέσα από το σκοτεινό μπαρόκ γκροτέσκο;

Την Αγγλία του Ιακώβου Α' εξακολουθεί να σκιάζει ο φόβος του εσωτερικού αντιπάλου (των Παπικών, δηλαδή των Άγγλων Καθολικών) που μπορούσε να συνασπιστεί με εξωτερικές δυνάμεις, ζημιώνοντας το προτεσταντικό καθεστώς. Ο βασιλιάς επιχειρούσε να εφαρμόσει μια πολιτική που αποσκοπούσε στη συμφιλίωση των Άγγλων όλων των δογμάτων σε μια κοινή πίστη προς τον θρόνο, μέσω της διαιτητικής θρησκευτικής του πολιτικής. Αν ιδέες σχετικά με γητείες ήταν συνυφασμένες με τον φόβο πιθανής εξέγερσης των Καθολικών, ο βασιλιάς προτάσσει μια άλλη απειλή: τους Ιησουίτες. Ο *Μακμπέθ* είναι το έργο που έχει συνδεθεί με τη Συνωμοσία της Πυρίτιδας (1605). Όμως, ο Σαίξπηρ φαίνεται να εκπίπτει σε αμφισημία: σε ένα έργο όπου υπαινίσσεται σαφώς τα γεγονότα του 1605, καταφεύγει σε υπεκφυγές αναφορικά με το έγκλημα του Μακμπέθ, επικαλούμενος τον «θρύλο» περί διεθνούς ιησουιτικής απειλής και συνδέοντας τον Καθολικισμό με τη μαγεία. Ο συγγραφέας φαίνεται να διαθέτει πληροφορίες εκ των έσω, ενώ οι θρησκευτικές του πεποιθήσεις συνιστούν έναν άξονα, μέσω του οποίου μπορούμε να κατανοήσουμε το έργο. Ο Σαίξπηρ, όπως και ο πατέρας του, μπορεί να αναπολούσε με κάποια νοσταλγία τον παλιό καιρό, χωρίς όμως να αισθανόταν υποχρεωμένος να αντισταθεί στις αλλαγές. Η οικογένεια Σαίξπηρ φέρεται να διατηρούσε στενές επαφές με τον Ιησουίτη ιεραπόστολο Edmund Campion¹⁵, ενώ ο ίδιος είχε σχέσεις με πρόσωπα που συμμετείχαν στη Συνωμοσία (Catesby, Grant, Winters, Jonson).

14. Richard F. Whalen, "The Scottish/Classical Hybrid Witches in Macbeth", *Brief Chronicles IV* (2012-13), σ. 59, 61-62, 65.

15. Kermodie Frank, *Όλος ο κόσμος μια σκηνή. Η εποχή του Σαίξπηρ*, μτφ. Λήδα Φιλιππούλου, Αθήνα, ΜΙΕΤ, 2011, σ. 23, 46-52.

Ο λόγος του Σαίξπηρ «γλιστράει» από τους μάρτυρες στους διαβόλους. Η δυσκολία του Μπάνκο να αντιληφθεί το φύλο των μαγισσών και η επιθυμία της λαίδης Μακμπέθ να απεκδυθεί την ανθρώπινη υπόστασή της εντάσσονται στο πολιτικό πλαίσιο της εποχής, εάν παρατηρήσουμε την Πόρνη της Βαβυλώνας του Dekker, όπου είναι ο Campreius (Camprius) και οι Ιησουίτες που επιθυμούν τη μετάλλαξη της έμφυλης υπόστασής τους, για να εισχωρήσουν στην Αγγλία χωρίς να γίνουν αντιληπτοί ("unsex" ... "Have change of hairs, of eye-brows ... Be shaven and be old women, take all shapes / To escape taking").¹⁶ Η λέξη *αμφισημία* διαπερνά όλο το έργο. Πέραν των λόγων του Πορτιέρη, ισχύει κυρίως για τις διφορούμενες προφητείες των μαγισσών. Η σύνδεσή τους με τους Ιησουίτες και την προδοσία στο πλαίσιο μιας οργανωμένης πολιτικής συνωμοσίας είναι καταφανής. Ο αναθεματισμός των μαγισσών ως Ιησουιτών τελείται σε μια προσπάθεια μετάθεσης της ενοχοποίησης για τη Συνωμοσία από το σύνολο των Παπικών σε αυτούς τους διαβολικούς ιερείς, αλλά και απόδειξης του τυχοδιωκτισμού των πρώτων που αναζήτησαν να εκτρέψουν τις ευθύνες προς τους φανατικούς ζηλωτές της πίστης (1.3.129).

Ο Μακμπέθ γίνεται το σχέδιο διαφυγής των Καθολικών, θέτοντας πλέον τον βασιλιά υπεράνω της πίστης. Και όσο περισσότερο πολλαπλασιαστικά επενεργούν οι δραστηριότητες του κακού (1.3 – "Thrice to thine, and thrice to mine/And thrice again, to make up nine"), τόσο μεγεθύνεται και η ανάγκη – στόχος του συγγραφέα και του Ιακώβου: έλευση της τάξης υπό την ορθή καθοδήγηση του μονάρχη, καθώς μετά το τέλος της τραγικής δράσης, παραμένει η ανάγκη να κυβερνηθεί το κράτος από ενάρετους ανθρώπους. Εάν στόχος του συγγραφέα δεν ήταν (τόσο) η δοξολογία της νέας δυναστείας, σαφώς ήταν η συμπόρευση με την πολιτική ιδεολογία του Ιακώβου. Μια από τις σταθερές συνιστώσες του Μπαρόκ είναι η θεώρηση του κόσμου ως θεατρική σκηνή: το κακό караδοκεί, ο άνθρωπος ακροβατεί ως ηθοποιός επί σκηνής και όλοι υποκρίνονται ενώπιον του Θεού. Η φιλοδοξία του Μακμπέθ παραπέμπει στη *vanitas* (ματαιοδοξία), ένα από τα κυρίαρχα θέματα του Μπαρόκ. Ο Σαίξπηρ, επινοώντας την πιο βδελυρή εκδοχή του ανθρώπου και εξολοθρεύοντάς την επί σκηνής οδηγεί το κοινό στην κάθαρση. Η φιλοσοφική διάσταση που δίνει στις μάγισσες τις ανάγει σε κάτι αιώνιο: τι θα βγει στο μέλλον από την παρούσα κατάσταση είναι διφορούμενο· ο χρόνος είναι προαγωγός αμφισημίας· ο άνθρωπος οφείλει να ενεργήσει υπεύθυνα μέσα από μια πορεία όπου η αυτογνωσία και η συνείδηση θα του υποδείξουν καλύτερες λύσεις από εκείνες που κάποτε ο ίδιος επέλεξε, έχοντας την ψευδαίσθηση πως του επιβάλλονταν. Είναι η πορεία προς την ωρίμανση μιας κοινωνίας που πρέπει να απεγκλωβιστεί από τις αγκυλώσεις του παρελθόντος και να αναλάβει τις ευθύνες της.

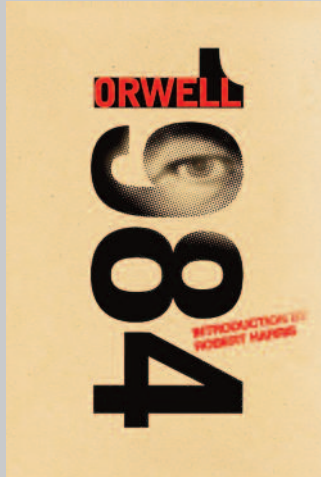
16. Richard Wilson, "The pilot's thumb: Macbeth and the Jesuits", στο Robert Poole (επιμ.), *The Lancashire Witches. Histories and Stories*, Μάντσεστερ, Manchester University Press, 2003, σ. 133-134.

George Orwell, 1984

Από το βιβλίο στην παράσταση

της Μιχαέλας Αντωνίου

Για την παράσταση «1984» της Κατερίνας Ευαγγελιάτου στο Νέο Θέατρο Βασιλάκου (χειμ. 2016/2017)

Ο George Orwell έφτασε στην Ισπανία για να λάβει ενεργό μέρος στον Ισπανικό Εμφύλιο το Δεκέμβριο του 1936, ενώ οι εθροπραξίες είχαν μόλις αρχίσει, και έμεινε, πολέμησε και αρθρογράφησε μέχρι τον Ιούνιο του επόμενου έτους. Στη διάρκεια της σύντομης παραμονής του, μπόρεσε να παρακολουθήσει από κοντά τις ζυμώσεις που οδήγησαν στην τελική έκβαση του Εμφυλίου, τον βαθμό του παρεμβατισμού του σταλινικού καθεστώτος και της χειραγώγησης των Ισπανών ανταρτών, καθώς και τις αντιπαλότητες που ταλάνιζαν τις διάφορες αριστερές/κομμουνιστικές φράξεις (τροτσκιστές, σταλινικοί, αναρχικοί). Επιστρέφοντας στην Αγγλία απομακρύνθηκε από την κυρίαρχη κομμουνιστική γραμμή, όπως προτασσόταν από τη Σοβιετική Ένωση, και ακολούθησε τη δική του σοσιαλιστική πολιτική θεώρηση. Τα βιβλία του *Φάρμα των Ζώων* (1945) και *1984* (1949) είναι μία ευκρινής κριτική του σταλινικού κατεστημένου και του τρόπου με τον οποίο εφαρμόστηκε ο κομμουνισμός στη σοβιετική αυτοκρατορία του εικοστού αιώνα.

Οι δύο ήρωες του βιβλίου, Μεγάλος Αδελφός και Γκολντστάιν, που δεν συναντά ποτέ κανένας, αποτελούν, κατά τη γνώμη μου, σαφείς αναγωγές στους δύο μεγάλους αντιπάλους Στάλιν και Τρότσκι. Ο Μεγάλος Αδελφός είναι ένα πλάσμα με μάτια άγρυπνα, που σε παρατηρούν και σε ανακαλύπτουν όπου και αν βρίσκεσαι, μεγάλο μουστάκι, λαμπρή ρητορική, αφοσιωμένους οπαδούς και μία απίστευτη δυνατότητα να κατατροπώνει, τη στιγμή που επιθυμεί, τον οποιοδήποτε αντίπαλό του. Αντίστοιχα ο Γκολντστάιν, που από το επώνυμό του μπορούμε να συναγάγουμε ότι είναι Εβραίος, όπως ο Τρότσκι, θεωρείται υπεύθυνος για όλα τα δεινά που βρίσκουν την ταλαιπωρημένη μεγάλη επικράτεια της Ωκεανίας, αντίστοιχη πρακτική που ακολουθούσε η Σοβιετική Ένωση σε σχέση με τον Τρότσκι. Η διαδικασία της ανάκρισης, παραδοχής και ευτελισμού της ανθρώπινης προσωπικότητας, στην οποία υπόκειται ο Ουίνστον, παραπέμπουν στις δίκες-παρωδίες της σταλινικής περιόδου, όταν άνθρωποι φαντάσματα ομολογούσαν στο οποιοδήποτε έγκλημα τούς αποδιδόταν προκειμένου να πάψει το μαρτύριο του εγκλεισμού τους. Φυσικά ο απόηχος του Δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου, του ναζισμού, του Χίτλερ – ένα ακόμα μουστάκι, όχι όμως «μεγάλο», η γενοκτονία των Εβραίων και τα αίτια του φασισμού σηματοδοτούν τη σκληρή εποχή που γράφτηκε το κείμενο και προσθέτουν στο ζοφερό μωσαϊκό. Έτσι, η συγγραφική τέχνη του Orwell φτιάχνει μία δυστοπία και τοποθετεί την αμείλικτη χώρα του σε ένα μελλοντικό, σκοτεινό, κρύο και βρομερό Λονδίνο.

Η διασκευή των Robert Icke και Duncan Macmillan, η οποία χρησιμοποιήθηκε για την παράσταση της Κατερίνας Ευαγγελιάτου στο Νέο Θέατρο Βασιλάκου, επικεντρώνεται στην ουσία του έργου, δηλαδή, την εκμηδένιση του ανθρώπου από τα ολοκληρωτικά, πανταχού παρόντα καθεστώτα και τη με πάση θυσία αδρανοποίηση του ανθρώπινου νου που θα οδηγούσε στην ελεύθερη σκέψη. Στόχος τους είναι να αποταθούν στην εποχή μας, κατ' αντιστοιχία με την πρόθεση του Orwell να ανατμήσει τη δική του. Δημιουργούν λοιπόν ένα κείμενο για το 2015, όπως αναφέρουν και οι ίδιοι στην συνέντευξη που έδωσαν στη *Daily Telegraph* και περιλαμβάνεται στο πρόγραμμα της παράστασης. Εκεί αναλύουν τη σύλληψή τους να δομήσουν ένα αναστοχαστικό κείμενο το οποίο να εμπεριέχει τον αναγνώστη, καθόσον θεωρούν ότι το κείμενο του Orwell προϋποθέτει από γραφής έναν

#3
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2017

αναγνώστη, ο οποίος περιγράφει όσα έχουν συμβεί στον Ουίνστον και είναι επίσης ο συγγραφέας του Παραρτήματος του μυθιστορήματος. Η διαφορά των διασκευαστών έγκειται στο γεγονός ότι, ενώ ο Orwell κρύβει με κάθε δυνατό τρόπο την ταυτότητα του αφηγητή της ιστορίας του και μας αφήνει μόνο να τον εικάσουμε, εκείνοι διαμοιράζουν τις ταυτότητες των αναγνωστών/σχολιαστών/αφηγητών σε σκηνικά πρόσωπα με διπλό στόχο. Πρώτον, να εγκαταστήσουν μία θεατρική, ενδιαφέρουσα δράση επί σκηνής, και δεύτερον να κάνουν μία ξεκάθαρη αναγωγή στην τάση των σύγχρονων ανθρώπων που αδιάλειπτα σχολιάζουν από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Αυτή η δεύτερη παράμετρος τοποθετεί το παραστάμενο κείμενο στο κέντρο της εποχής μας και το καθιστά απόλυτα κατανοητό και εύληπτο, όμως αφαιρεί, ως έναν μικρό βαθμό, την επικινδυνότητα. Εννοώ ότι, όταν υπάρχει η δυνατότητα της αφήγησης από περισσότερους του ενός ανθρώπους που είναι σε θέση, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, να σχολιάσουν, αυτόματα μειώνεται ο βαθμός τρόμου που αισθάνονται τα υποκείμενα για να αρθρώσουν τη γνώμη τους. Φυσικά, η εν λόγω διαχείριση του κειμένου τού προσδίδει την επιθυμητή θεατρικότητα για να στηθεί μία παράσταση ρέουσα, που κρατά το ενδιαφέρον των θεατών και συνολικά καταφέρει το αποτέλεσμα να παραμένει κοντά στο βιβλίο.

Εν τέλει, το ψήγμα αυτό της αισιοδοξίας που δίνει η δυνατότητα έκφρασης έρχεται να απαλείψει η καίρια και πιστή στο πνεύμα του βιβλίου οπτική της Ευαγγελάτου, που είναι, επίσης, υπεύθυνη για την άμεση και καλοδουλεμένη μετάφραση. Η σκηνοθεσία της προσφέρει μία ευανάγνωστη, εμπνευσμένη και συνάμα σκληρή σύνθεση, καθώς με ακρίβεια και ευαισθησία στήνεται μια ανθρωποκεντρική παράσταση εντός ενός αδυσώπητου χωροχρόνου. Η Ευαγγελάτου τοποθετεί τους ήρωες σε ένα γκρίζο, μουντό και επικίνδυνο σκηνικό (Εύα Μανιδάκη) φωτισμένο υποδειγματικά (Νίκος Βλασόπουλος), που παραπέμπει σε άθλιους χώρους συνάθροισης και εστίασης φυλακών, με τα ήχο μεταλλικά έπιπλα να δημιουργούν μία οπτική, αλλά και ηχητική, βιαιότητα λάμψης και κρότου. Χρωματίζει με γήινα, ζεστά χρώματα την ερωτική φωλιά του ζευγαριού, το παλαιοπωλείο με το κρυφό δωμάτιο, που καταφέρει να αποδομηθεί σε δευτερόλεπτα στα εξ'ων συνετέθη εργαλεία του καθεστώτος που το δημιούργησε. Οριοθετεί τον χώρο του Ο'Μπράιεν (Νίκος Κουρής) σε υψηλότερο επίπεδο από την υπόλοιπη δράση, σηματοδοτώντας τη σχέση του με τα γεγονότα και την εξουσία που αντιπροσωπεύει. Χρησιμοποιεί με υποδειγματικό τρόπο το μαγνητοσκοπημένο υλικό (Στάθης Αθανασίου) και φέρνει πάνω στη σκηνή εικόνες που θυμίζουν εποχές περασμένες, μα είναι ταυτοχρόνως απόλυτα σημερινές. Τέλος, διδάσκει το σύνολο των ηθοποιών και οργανώνει ένα σφιχτοδεμένο ensemble με αποκορύφωμα την αποκαλυπτική ερμηνεία του Αργύρη Πανταζάρα ως Ουίνστον.

Η παράσταση ανέβηκε με επιτυχία τη σεζόν 2016-2017 στο Νέο Θέατρο Βασιλάκου και είναι πραγματικά κρίμα που δεν θα συνεχιστεί και την επόμενη θεατρική περίοδο.

Ο George Orwell εμπνέει David Bowie και Pink Floyd

του Χρήστου Δερβεντζή

Με μόλις 47 χρόνια ζωής, ο George Orwell κατόρθωσε να θεωρηθεί ένας από τους σημαντικότερους συγγραφείς του 20ού αιώνα, κυρίως λόγω των δύο έργων-σταθμών του, *Η Φάρμα των Ζώων* και *1984*. Γραμμένα το 1945 και 1949 αντίστοιχα, τα δύο μυθιστορήματα προφητεύουν μέσω αλληγοριών και όχι μόνο, κοινωνικές, κατά βάση, καταστάσεις οι οποίες έχουν σήμερα επαληθευτεί.

Δυο άλλοι δημιουργοί, αυτή τη φορά από τον χώρο της αγγλικής μουσικής σκηνής, ο David Bowie και το progressive rock συγκρότημα Pink Floyd, οι οποίοι μοιράζονταν τις ίδιες ανησυχίες με τον Orwell, στα μέσα της δεκαετίας του '70 βγάζουν δύο άλμπουμ που πατάνε, ως έναν βαθμό, στα δύο έργα του τελευταίου. Ο μεν Bowie, με πολύ πιο σαφείς αναφορές, στο *Diamond Dogs* του 1974, καταφέρνει να παντρέψει τη δική του glam rock οπτική για το κοινωνικό στάτους της εποχής, με την δυστοπική σκοπιά του Orwell. Με τραγούδια όπως το «1984», «Big Brother», «Rebel Rebel», και φυσικά το ομότιτλο, κάνει πιο κατανοητά, τα όσα «έβλεπε» ο συγγραφέας. Στίχοι όπως π.χ. «They'll split your pretty cranium and fill it full of air» ή «Someone to fool us, someone like you, We want you, Big Brother» γίνονται πλέον πιο εύληπτοι μέσα από την σχεδόν funk μουσική που τους συνοδεύει. Αξίζει να αναφέρουμε πως υπήρχε μια ιδέα από τον Bowie για δημιουργία μιούζικαλ βασισμένου εξ ολοκλήρου στο μυθιστόρημα.

Οι δε Pink Floyd, κατεξοχήν συγκρότημα με τεράστιες κοινωνικοπολιτικές ανησυχίες, στο *Animals* του '77, τον δίσκο πριν από το έπος του *The Wall*, πατάνε ως ένα σημείο στη *Φάρμα των Ζώων* του Orwell κρατώντας το concept της επανάστασης των ζώων, ή ακόμα και τη μετατροπή των ανθρώπων σε ζώα, όπως στο «Pigs», όμως εν αντιθέσει με τον Orwell δεν κάνουν κριτική στον σταλινισμό, αλλά στον καπιταλισμό σε μια εποχή έξαρσής του. Όλοι οι τίτλοι των τραγουδιών αναφέρονται σε ζώα: Pigs, Dogs, Sheep. Η progressive σχεδόν ψυχεδελική ροκ που τα συνοδεύει, σε πολλά σημεία άνευ στίχων, είναι πιο συμβατή με το σκεπτικό του συγγραφέα σε σχέση με του Bowie και σε παροτρύνει προς αυτή την αντικομφορμιστική θεώρηση των πραγμάτων. Κορυφαίο τραγούδι που συνοψίζει τα πάντα είναι το 20λεπτο (!) «Dogs», με στίχους γροθιά στο στομάχι, ειδικά στο φινάλε. Από το εξώφυλλο κιάλας, οι Floyd δείχνουν τις «διαθέσεις» τους, με το εμβληματικό εργοστάσιο ηλεκτροδότησης του Battersea να «ποζάρει» και ένα τεράστιο μπαλόνι-γουρούνι να πετάει.

Έχουμε πει και σε προηγούμενα άρθρα, πως η μουσική μπορεί να αναδείξει την λογοτεχνία, χωρίς καμία αλλοίωση στο νόημα και στον στόχο, γιατί είναι κατά βάση πιο υποσυνείδητη και αναλόγως πιο εύληπτη. Στις δυο περιπτώσεις που αναλύσαμε παραπάνω, τα έργα του Orwell 30 χρόνια μετά την δημιουργία τους, γίνονται πολύ πιο ρεαλιστικά και λιγότερο φουτουριστικά μιας και συνάδουν με την εποχή την οποία προφητεύουν, ή έστω 5-10 χρόνια νωρίτερα. Συνεπώς οι Floyd και ο Bowie, μιλούν στο σήμερα (μέσα 70s) για το σήμερα με κάτι που όμως έχει ήδη διατυπωθεί αλληγορικά και έτσι ο Orwell αναδεικνύεται και δικαιώνεται εκ νέου μέσω της μουσικής.

Σε συνέχεια του προηγούμενου τεύχους, όπου δημοσιεύτηκε το α΄ μέρος του αφιερώματος στο «Βιβλίο και Σινεμά», παραθέτουμε 12 επιπλέον ταινίες, στις οποίες το βιβλίο πρωταγωνίστησε με τον πλέον κυριολεκτικό τρόπο στη μεγάλη οθόνη. Βιβλία μαγικά και εμπνευσμένα, βιβλία που δίνουν λύσεις στα μυστήρια των ηρώων, βιβλία κομπάρσοι, βιβλία καταφύγια, βιβλία αφηγητές, βιβλία με ταυτότητα.

1. Pride and Prejudice, 2005.
2. Pulp Fiction, 1994.
3. It's a wonderful life, 1946.
4. The Hours, 2002.
5. Hocus Pocus, 1993.
6. Beetlejuice, 1988.
7. Miss Congeniality, 2000.
8. The Nightmare Before Christmas, 1993.
9. Harry Potter and the prisoner of Azkaban, 2004.
10. A fish Called Wanda, 1988.
11. The Addams Family, 1991.
12. Adaptation, 2002.

1

2

#3
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2017

8

10

9

11

12

Δεκ. 2011 – Απρ. 2017 = 5 ½ χρόνια, 41 εκδηλώσεις, 6 χώροι, 6 δημοσιεύσεις, 1 διαγωνισμός σονέτου, και 1 περίπατος

Τον Δεκέμβριο του 2016 εορτάστηκαν τα πέντε χρόνια από την πρώτη συνάντηση ενός εκ των σημαντικότερων κύκλων μηνιαίων ποιητικών συναντήσεων στην Αθήνα. Πώς εμπνευστήκατε το «με τα λόγια [γίνεται]» («μτλγ»); Παραδειγματιστήκατε από κάπου; Ποια ήταν η αφετηρία του; Πώς θα το περιγράφατε;

Ευχαριστώ για την τόσο επαινετική διατύπωση: εύχομαι να την συμμερίζονται όσες και όσοι παρακολουθούν το «μτλγ» - κι όσοι και όσες επιζητήσουν να το παρακολουθήσουν, αφού διαβάσουν τούτη την συνομιλία μας.

Από πού βαστάει η σκούφια του «μτλγ»; Πρωτοβρέθηκα σε εκδηλώσεις όπου μόνον οι ίδιοι οι συγγραφείς –είτε πεζογράφοι, είτε ποιήτριες– διαβάζουν από το έργο τους, λέγοντας και λίγα λόγια γι' αυτό, στην Αγγλία, στα τέλη της δεκαετίας του 1980. Μου φάνηκαν πολύ πιο απολαυστικές κι ενδιαφέρουσες, από το, π.χ., να διαβάζουν ηθοποιοί (σχεδόν πάντα με «θεατρικό» αντί για ποιητικό τρόπο) και να επεξηγούν κριτικοί, συχνά δε και με μουσική υπόκρουση (που ευθέως αντιστρατεύεται τα ποιήματα, αν δεν τα υπονομεύει κιόλας). Μου δημιουργήθηκε, συνεπώς, η πεποίθηση πως οι δημιουργοί των λογοτεχνικών έργων, ακόμα και αν δεν διαβάζουν ιδιαιτέρως «καλά», μπορούν με τη δική τους φωνή, και χάρη σ' αυτή, να υποστηρίξουν καλύτερα το έργο τους (πλην ελαχίστων εξαιρέσεων). Στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 2000, στην Αθήνα, κάτι τέτοιο γινόταν στις ποιητικές συναντήσεις του «Dasein» τις οποίες επιμελούνταν ο Γιώργος Χαντζής. Οι συναντήσεις αυτές (που έληξαν το 2009) είχαν ωστόσο, συνήθως, κι έναν πιο «ειδικό», σχεδόν «εργαστηριακό», χαρακτήρα, μιας και συζητούνταν και ζητήματα ποιητικής. Έτσι, όταν, το 2011, μιλώντας με τον Ηλία Τζάκη, έναν από τους τρεις ιδιοκτήτες του νέου τότε χώρου «Παραπέρα» στην Αχαρνών, έριξε εκείνος την ιδέα για ποιητικές βραδιές, σκέφτηκα πως θα ήταν ωραίο να ξαναπάρουν τον λόγο οι ίδιες οι ποιήτριες κι οι ποιητές, και να τον απευθύνουν και πάλι σ' ένα, ει δυνατόν, ευρύτερο κοινό. Η αρχή έγινε, λοιπόν, τον Δεκέμβριο του 2011: όταν η «κρίση» είχε αρχίσει να δείχνει για τα καλά τα δόντια της, με «ποιήματα που με στηρίζουν» που επέλεξαν και διάβασαν εννέα ποιητές και ποιήτριες. Μα ο ωραίος χώρος τού «Παραπέρα» έκλεισε, κι έτσι, το α' εξάμηνο του 2012, μας φιλοξένησε ευγενώς το τότε «Κέντρο Λόγου και Τέχνης 104» των Εκδόσεων Καστανιώτη. Όταν έκλεισε κι αυτό, ξεκίνησε η συνεργασία μας με την Ελληνοαμερικανική Ένωση. Οι τακτικές αυτές συναντήσεις έχουν, μέχρι στιγμής, συμπληρωθεί με δύο στην Κεντρική Βιβλιοθήκη του Δήμου Αθηναίων, έναν περίπατο στα σημεία παλιών λογοτεχνικών καφενείων της Αθήνας μετά από πρόσκληση της Ομάδας «Άστυ», μια εκδήλωση για την ελληνική ποίηση της δεκαετίας του 1980 στην «Τεχνόπολη» μετά από πρόσκληση των επιμελητών της έκθεσης «GR80s», κι ένα «γαλλο-ελληνικό διήμερο» ποίησης στο «Λεξικοπωλείο».

Γενικά, δύο είναι οι κύριοι τύποι εκδηλώσεων του «μτλγ»: αφενός, η διπλή «ποιητική αυτοπροσωπογραφία» ενός ζεύγους ποιητών και ποιητριών, συχνά διαφορετικής γενιάς· αφετέρου, η παρουσίαση ξένης ποίησης στο πρωτότυπο και σε καλές μεταφράσεις, που συνήθως είναι νέες «παραγγελίες». Μας ενδιαφέρει, επιπλέον, η αναδίφηση του έργου παλαιότερων ποιητριών και ποιητών, π.χ. με ειδικά αφιερώματα (στον Παπατσώνη και την Βακαλό) που σκοπεύουν στην αναψηλάφηση του πα-

ραδεγεγμένου ελληνικού «κανόνα»· αλλά και η απόπειρα ποιητικού διαλόγου μαζί τους, π.χ. με τη συγγραφή, πάλι επί τούτου, και την ανάγνωση ποιημάτων σε απόκριση προς το έργο της Ντίκινσον ή του Εγγονόπουλου.

Με ποια κριτήρια σχεδιάζετε τις εκδηλώσεις; Παρατηρούμε πως ο τρόπος διεξαγωγής αρκετών εξ αυτών είναι ιδιαίτερος, π.χ. με πρωτότυπες ποιητικές συνθέσεις σε πρώτη εμφάνιση, και με πραγματικό διάλογο ανάμεσα στους συμμετέχοντες. Ποιο είναι το μουσικό της προετοιμασίας που εξασφαλίζει, τόσα χρόνια, από πενήντα μέχρι και διακόσια άτομα στο κοινό κάθε εκδήλωσης, την στιγμή που πολλοί μεμψιμοιρούν για το περιορισμένο ακροατήριο της ποίησης;

Πρώτο και κύριο κριτήριο –και μέλημα– είναι τα καλά ποιήματα – και οι καλές μεταφράσεις, δηλαδή οι πιστές μεταφράσεις που ωστόσο λειτουργούν ως ποιήματα και στην γλώσσα μας (και όχι απλώς ως βοηθητικά υπομνήματα). Δεύτερο, η προβολή φωνών που ίσως δεν έχουν ακουστεί όσο, κατά την γνώμη μου, θα τους άξιζε – ή που θα μας ωφελούσε να επανεπισκεφθούμε, ενίοτε και με μια πιο «λοξή» ματιά: π.χ. η εκδήλωση για το έργο του Καβάφη, εκτός του «κανόνα» των 154 «Αναγνωρισμένων» ποιημάτων του. Τρίτον, για τις νέες μεταφράσεις και τα νέα ποιήματα, προσκαλούνται νεότεροι και πιο έμπειροι, μα άξιοι και σοβαροί καλλιτέχνες, που αποτελούν μια διαρκώς εμπλουτιζόμενη ομάδα. Προσπαθώ, από μεριάς μου, να διευκολύνω όσο μπορώ το έργο τους, με τον έγκαιρο προγραμματισμό, και μια μέριμνα συντονισμού που εκτείνεται από το 'προξενιό' ανάμεσα στα ποιητικά ζεύγη και τις σαφείς προτροπές (ή και «οδηγίες») για κάθε εκδήλωση, μέχρι την εξασφάλιση των όσο γίνεται καλύτερων συνθηκών, με την πολύτιμη υποστήριξη, πάντοτε, του εκάστοτε χώρου που μας φιλοξενεί.

Όπως ήδη ελέχθη, το «μτλγ» βρίσκεται μακριά από το πνεύμα των συνήθων «βιβλιο- παρουσιάσεων» – όχι για κανέναν άλλον λόγο, παρά μόνον επειδή πιστεύουμε πως υπάρχουν καλύτεροι τρόποι να έρθει σε ακροαματική επαφή ένα κοινό με την ποίηση, ακόμα και αν αυτό το κοινό είναι (ή μοιάζει, ή θα έσπευδε, εσφαλμένα ίσως, να αυτοπρο-

διοριστεί ως) «απροετοίμαστο», «μη ειδικό», ή μη εξοικειωμένο. Συνεπώς, κάθε εκδήλωση του «μτλγ» ζητά –έχει ανάγκη από– τον αρμόζοντα ειδικά σε αυτήν τρόπο πραγμάτωσής της. Π.χ., η πρώτη εκδήλωση για την Ντίκινσον είχε μια κατανοητικότητα την οποία υπαγόρευαν τα ίδια τα ποιήματα· ενώ το αντίστοιχο αφιέρωμα στην Μαριάνν Μουρ υιοθέτησε ένα πιο παιγνιώδες ύφος, πιο ταιριαστό στο δικό της έργο. Αλλά ακόμη και μεταξύ των εκδηλώσεων με ζεύγη ποιητριών και ποιητών, ανακλύπουν διαφορετικοί χαρακτήρες: περισσότερος ή λιγότερος διάλογος, περισσότερη ή λιγότερη εναλλαγή των δυο φωνών, κ.ο.κ. – όπως το επιθυμεί και το συναποφασίζει το κάθε ζεύγος. Ίσως αυτή ακριβώς η ποικιλία, μαζί ασφαλώς με την εμπιστοσύνη στην φωνή των ίδιων των ποιητών και των μεταφραστριών, και την αδιαμεσολάβητη ακρόαση των ίδιων των ποιημάτων, να είναι που προσελκύουν κι ένα κοινό πέρα απ' αυτό που διαβάξει συστηματικά ποίηση ή αρέσκεται σε λογοτεχνικές εκδηλώσεις εν γένει.

Είστε εργαζόμενος, αλλά και ποιητής ο ίδιος. Πώς τα καταφέρνετε με τον χρόνο, δουλεύοντας πάνω στα κείμενά σας, διαβάζοντας, και οργανώνοντας παράλληλα τις συναντήσεις του «με τα λόγια [γίνεται]»; Θα μπορούσατε να πείτε αν το τελευταίο ζημιώνει ή ωφελεί την προσωπική σας ποιητική εργασία;

«Δεν υπάρχει ποτέ καθόλου χρόνος· τον χρόνο τον φτιάχνεις», κατά το αγγλικό ρητό. (Αλλά όσον και να καταφέρεις να φτιάξεις, λίγος θα 'ναι – συμπληρώνω εγώ.) Ομολογουμένως, η κατάστρωση του ετήσιου προγράμματος και η πραγματοποίησή του απαιτούν χρόνο: καλώς ξοδεμένο, όμως, όταν έχει κανείς την χαρά να ακούει καλά ποιήματα – μια χαρά αληθινά πολύ ιδιαίτερη–, και να νιώθει ότι την ίδια χαρά, την μοιράζονται κι άλλοι άνθρωποι, μέλη ενός ποικίλου, ετερόκλητου κοινού. Όσον αφορά, τώρα, τα αφιερώματα σε Έλληνες ή ξένους, η εν τω βάθει (επανα)μελέτη ενός σημαντικού ποιητικού έργου, κι ακόμα περισσότερο η μετάφραση μέρους του, αποτελούν βασική άσκηση, απαραίτητη και άκρως πολύτιμη για κάθε ποιητή· άρα είναι κόπος ευπρόσδεκτος, και από εμένα, και από όλες τις συμμετέχουσες και τους συμμετέχοντες – κόπος που εκβάλλει στην απόλαυση. Τέλος, η επαφή κι η επικοινωνία με άξιους κι άξιες ομοτέχνους που εκτιμώ και θαυμάζω, είναι ζωογονητική κι ενθαρρυντική, και δημιουργεί ή εντείνει δεσμούς υψηλής αξίας.

Μπορείτε να μοιραστείτε μαζί μας κάποιες καλές και κακές στιγμές που σας εντυπώθηκαν από τα πέντε αυτά χρόνια ποιητικών συναντήσεων; Θυμάστε μήπως κάποια αξιοσημείωτα σχόλια ανθρώπων που τις παρακολούθησαν;

Ειλικρινώς, ευτυχώς, πραγματικά δεν εξαντλούν τα δάχτυλα του ενός χεριού οι φορές που ένιωσα ότι κάποια ή κάποιος που συμμετείχε σε μια εκδήλωση δεν έδωσε ίσως το μέγιστον που δικαιούμασταν να αναμένουμε, ως κοινό. Αυτά, φυσικά, συμβαίνουν στην ζωή – και δεν συνιστούν κατ' ανάγκην ψόγο. Αντιθέτως, οι «καλές στιγμές» αφθονούν – παρότι, προφανώς, δεν είμαι εγώ ο πιο αμερόληπτος κριτής! Ωστόσο, πέρα από όσα ήδη

ανέφερα, ας προσθέσω μερικά ακόμη στιγμιότυπα, όπως μου έρχονται στο μυαλό: το πώς είχαμε την ψευδαίσθηση ότι καταλαβαίνουμε τα σουηδικά ποιήματα στο πρωτότυπο, έτσι όπως τα διάβαζε η Εύα Στυλάντερ πριν ακολουθήσουν οι έξοχες μεταφράσεις της Μαργαρίτας Μέλμπεργκ· τη μεγάλη συγκίνηση της παρουσίας, της ανάγνωσης στα ρωσικά, και των εξιστορήσεων της Σόνιας Ιλίνσκαγια σχετικά με τον τρόπο εργασίας του άντρα της, Μήτσου Αλεξανδρόπουλου, όταν μετέφραζε Πούσκιν, Μαγιακόφσκι ή Μαντελστάμ· τα εμπνευσμένα, σχεδόν μπριόζικα, θα έλεγα, «ντουέτα» της Μαρίας Τοπάλη και του Ορφέα Απέργη, ή της Γιάννας Μπούκοβα και της Όλγας Παπακώστα· το φως που έριχναν στην αρχαιοελληνική ποίηση, ξαναγεννώντας την μπροστά στα μάτια μας, οι μεταφραστές της Γιάννης Δάλλας, Παντελής Μπουκάλας, και Μαίρη Γίοση· το δέος για μια σύντομη, ευτυχώς, εποχή –την γερμανική κατοχή– που γέννησε ωστόσο τέσσερα πολύ διαφορετικά αριστουργήματα: την

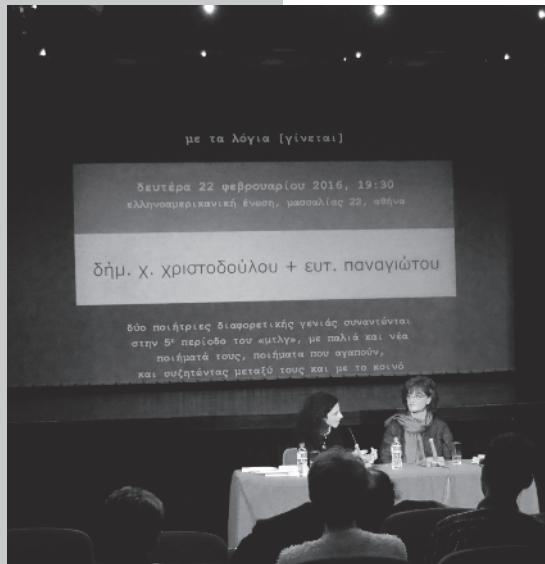
Αμοργό του Γκάτσου, τον Μπολιβάρ του Εγγονόπουλου, την UrsaMinor του Παπατσώνη, τα Ακριτικά του Σικελιανού · και θα μπορούσα να συνεχίσω για κάμποσο ακόμη!...

Τώρα, όσον αφορά την ανταπόκριση όσων παρακολουθούν το «μτλγ», είναι συχνά πολύ εγκαρδιωτική έως και συγκινητική. Δεν είναι λίγες οι φορές που ακούμε από κάποιους ότι (νόμιζαν πως) «δεν καταλαβαίνουν την ποίηση», ή ότι δεν την παρακολουθούν – και ωστόσο τώρα «την κατάλαβαν», ή την ένιωσαν. Και θέλγονται απ’ αυτήν τόσο ώστε να επιστρέφουν, ανεξαρτήτως του περιεχομένου των επόμενων εκδηλώσεων. Μια κυρία κάποτε διερωτήθηκε πώς θα γινόταν και τα εγγόνια της να άκουγαν ποίηση κατ’ αυτόν τον τρόπο. Μια πιθανή απάντηση σε αυτό είναι πολύ απλή: προφανώς, οι εκδηλώσεις του «μτλγ» είναι ανοικτές και σε μαθήτριες και μαθητές! Με την ευκαιρία, ας σημειώσουμε ότι, ούτως ή άλλως, στο κοινό του «μτλγ» συναντούμε όλες τις ηλικίες.

Πώς ατενίζει το «με τα λόγια [γίνεται]» το μέλλον; Υπάρχουν σχέδια για την περίοδο 2017-2018;

Φυσικά! Το πρόγραμμα κάθε νέας περιόδου αρχίζει να ετοιμάζεται με το που τελειώνει η προηγούμενη – αν και συχνά κυφορείται από πολύ πριν. Έτσι –καλά να είμαστε!– η επόμενη –η έβδομη στη σειρά– περίοδος θα ξεκινήσει τον Νοέμβριο μ’ ένα «openmic» (που έχει να συμβεί από την περίοδο 2013-14). Θα επανεπισκεφθούμε μια Ελληνίδα ποιήτρια τον Δεκέμβριο · τον Μάρτιο θα έχουμε το καθιερωμένο μας αφιέρωμα σε έναν μείζονα Αμερικανό ποιητή, κ.ά.. Λεπτομέρειες ανακοινώνονται τρεις εβδομάδες πριν από κάθε εκδήλωση, στο facebook (στην σελίδα <https://www.facebook.com/me.ta.logia.ginetai/> και στην ομάδα <https://www.facebook.com/groups/346327462065881/>), και στα διάφορα ηλεκτρονικά και έντυπα μέσα ενημέρωσης. Ένα συνοπτικό αρχείο όλων των εκδηλώσεων βρίσκεται στην σελίδα <http://metalogiaginetai.blogspot.gr/>.

Για το τέλος, σας παρακαλούμε να διαλέξετε για εμάς ένα ποίημα που σας έρχεται στο μυαλό όταν σκέφτεστε πως «με τα λόγια κάτι γίνεται».

Το πρώτο ποίημα που μου έρχεται στο μυαλό είναι αυτό που μετέφρασε και ανέγνωσε, ως ποίημα που «τον στηρίζει», ο Μόμα Ράντις στην εναρκτήρια εκδήλωση του «μτλγ», τον Δεκέμβριο του 2011 – ίσως γιατί δεν είχα την τύχη να το ακούσω εκείνο το βράδυ, αναγκασμένος καθώς ήμουν να βρίσκομαι εκτός Αθηνών για μια επαγγελματική υποχρέωση! Είναι του Σέρβου ποιητή Μπράνκο Μίλκοβιτς (1934-1961).

Ο Παναγιώτης Ιωαννίδης έχει εκδώσει τρία βιβλία ποίησης (εκδ. Καστανιώτη): *Το σωσίβιο* (2008· Β΄ έκδ. 2009), *Ακάλυπτος* (2013), *Πολωνία* (2016· υποψήφιο για το βραβείο του *Αναγνώστη*). Εκτός από το «Με τα λόγια [γίνεται]», είναι υπεύθυνος για την ποίηση στο μηνιαίο περιοδικό *The Books' Journal*, και μέλος της συντακτικής ομάδας του εξαμηνιαίου περιοδικού *Φάρμακο* [ΦΡΜΚ]. Συντονίζει επίσης την Ομάδα Ποίησης ενηλίκων του Βρετανικού Συμβουλίου της Αθήνας, και συμμετέχει στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Ο Καβάφης πάει σχολείο» τού Αρχείου Καβάφη τού Ιδρύματος Ωνάση.

ΜΑΤΑΙΑ ΤΗΝ ΞΥΠΝΑΩ

Την ξυπνάω για τον ήλιο που εξηγείται στα φυτά
για τον ουρανό τεντωμένο ανάμεσα στα δάχτυλα
την ξυπνάω για τις λέξεις που τσούζουν τον λαιμό
την αγαπάω με τ' αυτιά μου
πρέπει να πας μέχρι το τέλος του κόσμου για να βρεις δρόσο στο χορτάρι
την ξυπνάω για όλα τα μακρινά πράγματα που μοιάζουν με αυτά εδώ
για τους ανθρώπους που χωρίς μέτωπο και όνομα περνούν στον δρόμο
για τις ανώνυμες λέξεις πλατείες την ξυπνάω
για τα βιομηχανικά τοπία δημόσια πάρκα
την ξυπνάω για τον πλανήτη μας που ίσως γίνει νάρκη στο ματωμένο ουρανό
για τα χαμόγελα στην πέτρα φίλων που αποκοιμήθηκαν ανάμεσα σε δύο μάχες
όταν ο ουρανός δεν ήταν μεγάλο κλουβί για πουλιά αλλά αεροδρόμιο
η αγάπη μου γεμάτη άλλους είναι κομμάτι της αυγής
την ξυπνάω για την αυγή για την αγάπη για μένα για τους άλλους
την ξυπνάω κι ας είναι αυτό πιο μάταιο από το να καλείς πουλί που κούρνιασε για πάντα
σίγουρα είπε: ας με γυρέψει και ας δει ότι λείπω
αυτή η γυναίκα με χέρια παιδιού που αγαπάω
αυτό το παιδί που αποκοιμήθηκε χωρίς να σκουπίσει τα δάκρυα που ξυπνάω
μάταια μάταια μάταια
μάταια την ξυπνάω
γιατί θα ξυπνήσει αλλιώτικη και νέα
μάταια την ξυπνάω
γιατί τα χείλη της δεν θα μπορέσουν να την πουν
μάταια την ξυπνάω
ξέρεις καλά πως το νερό ρέει αλλά δεν λέει τίποτα
μάταια την ξυπνάω
πρέπει να υποσχεθείς στο ξεχασμένο όνομα ένα πρόσωπο στην άμμο
αν δεν είναι έτσι κόψτε μου τα χέρια και κάντε με πέτρα

Μια ημέρα στη Βιβλιοθήκη Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών στο Παλαιό Χημείο

των Σάββα Μαυροματίδη και Χριστίνας Στεφανίδου

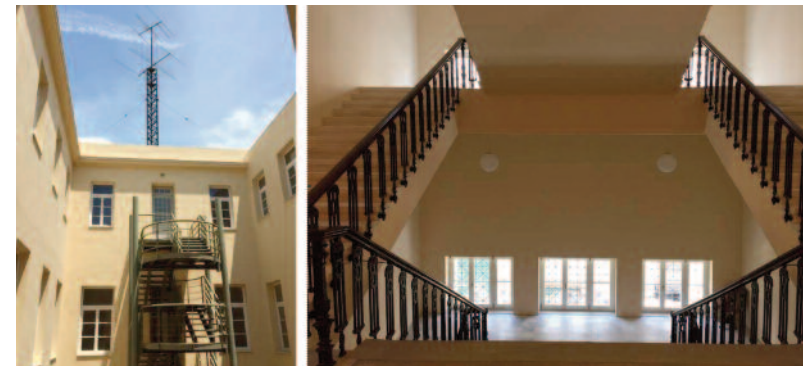

Η Βιβλιοθήκη της Νομικής Σχολής Αθηνών εγκαταστάθηκε στο κτήριο του Παλαιού Χημείου, Σόλωνος 104 και Μαυρομιχάλη 17. Άνοιξε τις πόρτες της στις 12 Οκτωβρίου 2016, ημερομηνία-επέτειο της απελευθέρωσης της Αθήνας, το 1944, από τους Γερμανούς, όταν πρώτος ο πειραματικός ραδιοσταθμός των εργαστηρίων Φυσικής (η κεραία του οποίου σώζεται και φαίνεται στη φωτογραφία), που λειτουργούσε στο ισόγειο, μετέδωσε την είδηση. Η Βιβλιοθήκη της Νομικής στεγάζεται πλέον συγκεντρωμένη και ενιαία στο ιστορικό και διατηρητέο κτήριο του Παλαιού Χημείου, κατασκευής 1887-1890 του Ernst Ziller. Φιλοξενεί 122.500 τόμους βιβλίων και περιοδικών και εξυπηρετεί έως και 300 επισκέπτες καθημερινά. Προηγουμένως, η Βιβλιοθήκη της Νομικής βρισκόταν διάσπαρτη σε τέσσερα διαφορετικά κτήρια γύρω από τη Σχολή.

«Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, ούτε να μπορούμε να αναπτύξουμε τις υπηρεσίες που πρέπει να παρέχει μια Ακαδημαϊκή Βιβλιοθήκη στους φοιτητές της, ούτε να είμαστε καλά οργανωμένοι. Και φυσικά αυτό σήμαινε σπατάλη οικονομικών πόρων, σπατάλη ανθρωπίνων πόρων και κυρίως ταλαιπωρία των φοιτητών και των ερευνητών...», μας λέει η κα Βασιλική Στρακαντούνα, βιβλιοθηκονόμος και υπεύθυνη της Βιβλιοθήκης, αλλά και υπέρμαχος αυτού του έργου εξαρχής. «Πρωτοστατήσαμε, να δημιουργηθεί η ενιαία Βιβλιοθήκη της Νομικής Σχολής. Το παλεύαμε πάρα πολλά χρόνια, το πήραμε στην πλάτη μας και δουλέψαμε με ψυχή και μυαλό και πολλή προσωπική δουλειά προκειμένου να γίνει αυτό το έργο. Γιατί αυτό το έργο θα έδινε άλλη δυναμική, πνοή και άλλη προοπτική όχι μόνο στη Νομική Σχολή, αλλά και στο Πανεπιστήμιό μας. Και φυσικά αυτό προσπορίζει και πολλά οφέλη στην ευρύτερη επιστημονική κοινότητα, αλλά και στη γειτονιά καθώς από το άνοιγμα του κτηρίου, που λόγω της ανακαίνισης παρέμεινε κλειστό για χρόνια, αναβαθμίστηκε και απέκτησε ζωή η γειτονιά. Για τη δημιουργία της Βιβλιοθήκης αναζητήσαμε πόρους και εκτός του Πανεπιστημίου μας. Το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος έδωσε 400.000 €, για να γίνει αυτό το έργο. Τα αξιοποιήσαμε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, παρά τις αντιξοότητες που υπήρχαν...»

Σύντομα στο κτήριο του Παλαιού Χημείου, το οποίο είναι άμεσα συνδεδεμένο με την ιστορία του Πανεπιστημίου και των Φυσικών Επιστημών στην Ελλάδα, θα μεταφερθεί και το Μουσείο Φυσικών Επιστημών και Τεχνολογίας. Η μετακόμιση πολύτιμων οργάνων που χρονολογούνται από το 1837, έχει ήδη ξεκινήσει. Το κτήριο θα αξιοποιηθεί ποικιλοτρόπως, στεγάζοντας εκπαιδευτικές, επιστημονικές και πολιτιστικές δραστηριότητες, αναδεικνύοντας τον εκπαιδευτικό, πολιτιστικό και κοινωνικό ρόλο του Πανεπιστημίου.

Η Βιβλιοθήκη φιλοδοξεί να γίνει η καρδιά της Νομικής Σχολής· κάτι παραπάνω από ράφια γεμάτα βιβλία ή μουσειακά εκθέματα. Όπως μας είπε χαρακτηριστικά η κα Στρακαντούνα: «Εδώ είναι μια κοιτίδα πολιτισμού. Η Βιβλιοθήκη επιβάλλεται να έχει εξωστρέφεια και να διευρύνει συνεχώς τις υπηρεσίες και τα όριά της, να είναι ανοιχτή στην κοινωνία, να

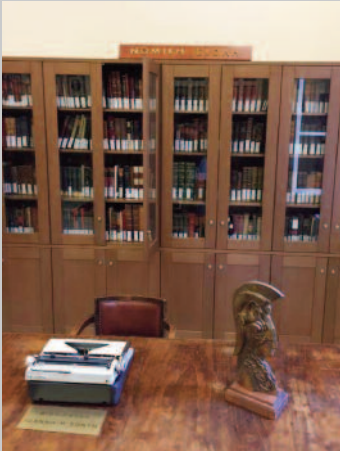
προσφέρει σύγχρονες υπηρεσίες αλλά και να δίνει βήμα έκφρασης στους φοιτητές. Εκτός, δηλαδή, από το εκπαιδευτικό και επιστημονικό έργο που έχει εκ της αποστολής της, που σημαίνει ότι συνδράμει στην εκπαιδευτική και ερευνητική διαδικασία, πρέπει να δίνει βήμα και στις δημιουργικές δυνάμεις της Πανεπιστημιακής κοινότητας να προβάλουν το έργο τους και να εκφράζουν τις ευαισθησίες τους».

Την συναντήσαμε μια Πέμπτη πρωί, στο γραφείο της στη Βιβλιοθήκη, λίγο πριν την προγραμματισμένη εκδήλωση της ομάδας «Δίκαιο και Τέχνη». Συζητήσαμε για τα βιβλία (ψηφιακά και μη), τη λειτουργία και τις υπηρεσίες της Βιβλιοθήκης, τις εκδηλώσεις και το κοινωνικό πρόσωπό της. Σήμερα, το «Δίκαιο και Τέχνη» θα πρόβαλλε την ταινία «Hannah Arendt» της Margarethe von Trotta. Ένα έργο για τη δίκη του ναζιστή Adolf Eichmann και τα εγκλήματά του στον βωμό του ολοκληρωτισμού. Η ομάδα «Δίκαιο και Τέχνη» είναι η κοινή διαδρομή φοιτητών και διδασκόντων της Νομικής Αθηνών, η οποία πρωτοξεκίνησε το Μάρτιο του 2011, με τη φιλοδοξία να συμβάλει στη διεξαγωγή ενός δημιουργικού διαλόγου ανάμεσα στη νομική επιστήμη και την τέχνη. Δίνει ραντεβού κάθε Πέμπτη, στην αίθουσα του 1ου ορόφου της Βιβλιοθήκης, καλεί καλλιτέχνες, διανοούμενους, εισαγγελείς, δημοσιογράφους, δικαστικούς, φοιτητές και καθηγητές και όλοι μαζί αναλύουν και συζητούν για την τέχνη μέσα από τα μάτια της Νομικής. Όπως συνέβη σε παλαιότερη εκδήλωση με τον πίνακα του Θ. Ζερικώ, «Η σχεδία της Μέδουσας» ή τον *Έμπορο της Βενετίας* του Σαίξπηρ και το *Εγκλημα και Τιμωρία* του Ντοστογιέφσκι και με οποιοδήποτε άλλο έργο τέχνης εγείρει νομικά ζητήματα και όχι μόνον.

Σημειωτέον, η εξωστρέφεια της Βιβλιοθήκης δεν σταματά εδώ. Όταν ξέσπασε η προσφυγική κρίση, η Βιβλιοθήκη πήρε την πρωτοβουλία να συλλέξει φάρμακα και τρόφιμα και σε συνεργασία με άλλες δομές Αλληλεγγύης, καθώς και με τη συνεισφορά του δικτύου Αλληλεγγύης του Πανεπιστημίου Αθηνών παρέσχε πολύτιμη ιατρική βοήθεια στην Αθήνα και στα νησιά. «Θέλουμε εμπράκτως να δείξουμε την αλληλεγγύη μας σε αυτό που συμβαίνει αυτή τη στιγμή στη χώρα, στο οποίο εμείς πρέπει να είμαστε παρόντες. Και φυσικά αν κάποιος χρειάζεται νομική βοήθεια ή αν μπορούμε κάποια στιγμή να αναπτύξουμε μια συλλογή για αυτούς τους ανθρώπους, θα προσπαθήσουμε να το κάνουμε», μας τονίζει και συνεχίζει «Πάντα πρέπει να έχουμε το νου μας στους άλλους είτε πρόκειται για συνανθρώπους μας είτε πρόκειται για άλλες Βιβλιοθήκες. Αν για παράδειγμα έχουμε από δωρεές υλικό το οποίο δεν χρειαζόμαστε προσπαθούμε να στηρίξουμε την ανάπτυξη Βιβλιοθηκών άλλων Πανεπιστημίων ή Ιδρυμάτων. Πριν από λίγα χρόνια βοηθήσαμε στην ανάπτυξη Νομικής Συλλογής στο Πανεπιστήμιο Κύπρου. Προσπαθούμε να μοιραζόμαστε αυτό που έχουμε και να βοηθάμε όσο το δυνατόν περισσότερους».

Ανακαλεί τότε που άνοιξε η Βιβλιοθήκη και απευθύνθηκαν σε όλους τους Νομικούς εκδότες για τη δική τους συνεισφορά στη συλλογή βιβλίων, κάτι που συνεπακόλουθα θα προήγαγε και το δικό τους έργο. Ευτυχώς, ανταποκρίθηκαν όλοι. Κάποιοι με περισσότερα, άλλοι με λιγότερα βιβλία.

Η συλλογή της Βιβλιοθήκης αφορά κυρίως τη Νομική επιστήμη, όπως μας είπε. Πρόκειται για τη μεγαλύτερη και αρτιότερη νομική συλλογή στη χώρα μας, η οποία μπορεί να συγκριθεί επάξια με αυτές άλλων Πανεπιστημίων στο εξωτερικό. Τα βιβλία που έχει στη συλλογή της είναι ελληνικά και ξενόγλωσσα (αγγλικά, γερμανικά, ιταλικά κ.ά.), «καλύπτοντας τις ανάγκες όχι μόνο

των μελών ΔΕΠ και των φοιτητών αλλά και δικαστών, δικηγόρων και όλης της Πανεπιστημιακής και ερευνητικής κοινότητας. Επίσης, έχουμε συνεργασία με τη Βιβλιοθήκη της Νομικής Σχολής του ΑΠΘ και του ΔΠΘ όπως και με τη Βιβλιοθήκη του Δικηγορικού Συλλόγου Αθήνας ώστε να καλύπτονται οι ανάγκες όλων των ερευνητών». Όλες οι υπηρεσίες της Βιβλιοθήκης είναι δωρεάν. Οι επισκέπτες ή φοιτητές της Βιβλιοθήκης καλούνται να πληρώσουν κάποιο αντίτιμο (2-8 €) μόνο στην περίπτωση που θα χρειαστεί να παραγγελθεί κάποιο άρθρο, που δεν υπάρχει προς το παρόν στη Βιβλιοθήκη, από το δίκτυο συνεργαζόμενων Βιβλιοθηκών στην Ελλάδα και το εξωτερικό. «Το μότο μας είναι: "Κανένας δε φεύγει από τη Βιβλιοθήκη αν δεν πάρει αυτό που θέλει"», υπερθεματίζει.

Σε επόμενη ερώτησή μας, εάν η Βιβλιοθήκη είναι και δανειστική, η κα Στρακαντούνα απαντά: «Μια από τις βασικότερες υπηρεσίες μιας βιβλιοθήκης διαχρονικά είναι ο δανεισμός. Με τον τρόπο αυτό δίνεται η δυνατότητα σε εκείνους που επιθυμούν να εντρυφήσουν σε ένα θέμα να μπορούν να δανειστούν τα τεκμήρια για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και να αποσιωθούν ανενόχλητα στη μελέτη του. Όμως σε μία ερευνητική Βιβλιοθήκη αυτό προϋποθέτει ότι θα υπάρχει ένα αντίτυπο στη συλλογή προκειμένου να το συμβουλευτούν οι χρήστες που θα επισκεφτούν ανά πάσα ώρα και στιγμή τη Βιβλιοθήκη. Η Βιβλιοθήκη της Νομικής Σχολής δεν είναι δανειστική γιατί τα περισσότερα αντίτυπα είναι μοναδικά. Δανείζουμε μόνο τα Πανεπιστημιακά συγγράμματα. Επίσης δίνουμε δυνατότητα σύντομου δανεισμού στους μεταπτυχιακούς και τους διδακτορικούς φοιτητές καθώς επίσης και στα μέλη ΔΕΠ της Σχολής. Σήμερα, λόγω των ζητημάτων που τίθενται με τα πνευματικά δικαιώματα και την έλλειψη πλαισίου που να επιτρέπει το δανεισμό, υπάρχουν κάποια προβλήματα. Πρέπει να λυθεί το θέμα του δανεισμού, σε σχέση με τα πνευματικά δικαιώματα στη χώρα και με την απόδοση στους δημιουργούς της αμοιβής που θέλουν από το δικαίωμα του δανεισμού. Αυτό είναι ένα θέμα που πρέπει να το λύσει συνολικά το Υπουργείο Παιδείας. Πρέπει να λειτουργήσουν οι Βιβλιοθήκες και να επιτελέσουν νόμιμα όλες τις λειτουργίες τους διασφαλίζοντας το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα των πολιτών στην πληροφορία και τη γνώση αλλά και στη δωρεάν εκπαίδευση.¹ Το Εφορευτικό Συμβούλιο θα εξετάσει όλα τα θέματα λειτουργίας της Βιβλιοθήκη και θα αποφασίσει με γνώμονα τη στάθμιση συμφερόντων και δικαιωμάτων. Η Βιβλιοθήκη προσπαθεί να δημιουργεί υπηρεσίες οι οποίες θα εξασφαλίσουν περισσότερη πρόσβαση σε όλους. Για τον λόγο αυτό αναλαμβάνει να αναπτύξει ψηφιακές συλλογές, οι οποίες μπορούν να άρουν τα εμπόδια της προσβασιμότητας».

Αυτό μας μεταφέρει στην επόμενη ερώτηση σχετικά με την ύπαρξη ή όχι ανοιχτής ψηφιακής συλλογής open access και αν αυτή έχει κάποια συνδρομή, οπότε και μας απαντά: «Γνωρίζοντας τη σημασία και την αξία της ανοιχτής πρόσβασης και συμμετέχοντας σε fora για την υποστήριξή της και τη δημιουργία εργαλείων ανοιχτής πρόσβασης, όπως για παράδειγμα οι άδειες Creative Commons, δημιουργήσαμε κι εμείς τη δική μας ψηφιακή Βιβλιοθήκη αλλά αναλάβαμε και πρωτοβουλίες εν-

1. Με πρόσφατο νόμο που ψηφίστηκε μετά τη συνέντευξη με την κα Στρακαντούνα, περί συλλογικής διαχείρισης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων, εξαιρέθηκαν από την απόδοση της εύλογης αμοιβής στους κατόχους πνευματικών δικαιωμάτων τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και ο δημόσιος δανεισμός στις βιβλιοθήκες (Ν. 4481/2017, ΦΕΚ Α 100 - 20.07.2017).

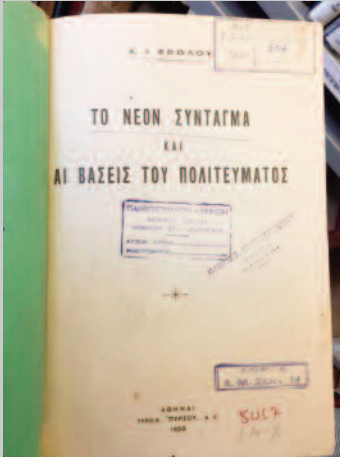

μέρωσης και εκπαίδευσης της Βιβλιοθηκονομικής κοινότητας, (διοργάνωση σεμιναρίων, συνεδρίων). Επίσης συμμετείχαμε ενεργά στη δημιουργία της πρώτης ψηφιακής συλλογής ανοιχτής πρόσβασης στο Πανεπιστήμιο, με τις διπλωματικές εργασίες Μεταπτυχιακών του τομέα Αστικού Δικαίου. Σταδιακά, και με απόφαση της Συγκλήτου, όλες οι μεταπτυχιακές και διδακτορικές εργασίες της Νομικής Σχολής αλλά και όλου του ΕΚΠΑ, εντάσσονται στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη «Πέργαμος» του Πανεπιστημίου. Φυσικά η διαχείριση αυτού του υλικού γίνεται πάντοτε με σεβασμό στα δικαιώματα του δημιουργού. Σε περίπτωση παράνομης χρήσης αυτού του υλικού, ο δημιουργός μπορεί να εγείρει τα αξιώματα που του δίνει ο νόμος. Παράλληλα, δημιουργήσαμε μία πολύ σημαντική ψηφιακή συλλογή με έργα μελών ΔΕΠ της Νομικής Σχολής τα οποία είναι out of commerce – εκτός εμπορίου δηλαδή. Είναι χρήσιμα στους ερευνητές και δεν μπορούμε να τα βρούμε σήμερα στην αγορά. Φυσικά ακολουθήθηκαν όλες οι νόμιμες διαδικασίες. Τόσο οι ίδιοι οι δημιουργοί όσο και οι εκδότες –μέσω και του οργανισμού Συλλογικής Διαχείρισης– μας έδωσαν τις άδειες να ψηφιοποιήσουμε αυτά τα έργα με σκοπό την διατήρησή τους αλλά και τη διάθεσή τους στους ερευνητές».

Παρά τη μεγάλη συλλογή σπάνιων βιβλίων και περιοδικών εκδόσεων, παλαίτυπα, βιβλία του προηγούμενου αιώνα σε φυσική ή ψηφιοποιημένη μορφή, «η Βιβλιοθήκη δεν μπορεί να λειτουργήσει και να στηρίξει την επιστημονική έρευνα χωρίς καινούργια βιβλία, περιοδικά και βάσεις δεδομένων. Δεδομένης της οικονομικής κρίσης και της ανεπάρκειας των διαθέσιμων κονδυλίων, η αδυναμία ανάπτυξης της συλλογής είναι από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα η Βιβλιοθήκη. Παρά το γεγονός ότι επί της αρχής διαφωνώ με την επιβολή διδασκτρών στα δημόσια πανεπιστήμια βρίσκω ορθή την απόφαση της Νομικής Σχολής να βάλει χαμηλά δίδακτρα και μέσω αυτών να ενισχύεται το έργο της ανάπτυξης των συλλογών, και δεδομένου ότι δόθηκαν πολλές υποτροφίες οι οποίες έχουν και κοινωνικά κριτήρια...».

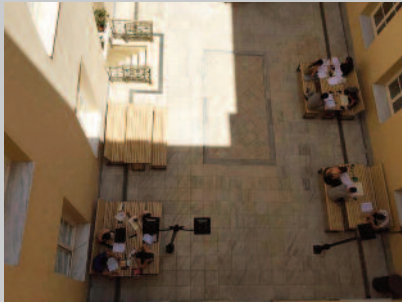
Όσο για τις πρωτοβουλίες περεταίρω ανάδειξης της Βιβλιοθήκης εν καιρώ «Αθήνας – Παγκόσμιας Πρωτεύουσας Βιβλίου 2018», η κα Στρακαντούνα επισήμανε: «Δυστυχώς, λόγω των ζητημάτων αναδιοργάνωσης και προσαρμογής στο νέο περιβάλλον δεν έχουμε προλάβει να διευκρινίσουμε ενδελεχώς αυτή την πρωτοβουλία και να δούμε τον τρόπο με τον οποίο μπορούμε να συμμετέχουμε. Έχουμε σκοπό να συμμετέχουμε σε δράσεις που σχετίζονται τόσο με την Αθήνα ως πρωτεύουσα Βιβλίου όσο και με τον εορτασμό των 180 χρόνων του ΕΚΠΑ. Αυτά τα ζητήματα θα μας απασχολήσουν σε προσεχή συνάντηση του Εφορευτικού Συμβουλίου της Βιβλιοθήκης. Ωστόσο, πριν από λίγο καιρό επισκεφτηκε τη Βιβλιοθήκη αντιπροσωπεία της IFLA – International Federation of Library Associations and Institutions (Διεθνής Ομοσπονδία Ενώσεων Βιβλιοθηκονόμων και Ιδρυμάτων) στο πλαίσιο διεκδίκησης από την Ελλάδα και την Ένωση Ελλήνων Βιβλιοθηκονόμων, πραγματοποίησης στην Αθήνα του Διεθνούς Συνεδρίου της IFLA. Εάν το Συνέδριο πραγματοποιηθεί, η Βιβλιοθήκη μας θα φιλοξενήσει κάποιες παράλληλες δράσεις και ενδεχομένως ένα satellite, το οποίο θα έχει σχέση με τα θέματα Δικαίου που απασχολούν τις Βιβλιοθήκες Διεθνώς».

Το προσωπικό της Βιβλιοθήκης –επαγγελματίες βιβλιοθηκονόμοι– είναι γεμάτο ιδέες και έτοιμο να υλοποιήσει πολλές εξ αυτών: από προτάσεις crowd funding, ως και liaison με νομικούς εκδότες του εξωτερικού. «Έχουμε σκεφτεί να κάνουμε και ένα bazaar με παλαιά βιβλία τα οποία προέρχονται κυρίως από δωρεές καθηγητών, αλλά υπάρχουν κάποια κωλύματα που ευελπιστώ να τα ξεπεράσουμε».

Εν τω μεταξύ, η κα Ελευθερία Παπαγιάννη, καθηγήτρια Ιστορίας και Θεωρίας του Δικαίου της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, έχει ήδη εισέλθει στο γραφείο για την προγραμματισμένη συνάντησή της με την κα Στρακαντούνα, που αφορά στην πραγματοποίηση ενός συνεδρίου στον χώρο της Βιβλιοθήκης, και μας δίνει και τη δική της οπτική, αυτή της Νομικού: «Το θέμα είναι να συμβάλουμε στην πραγματοποίηση αυτού του bazaar και όλοι εμείς, που έχουμε βιβλία στα σπίτια μας, στα γραφεία μας, τα οποία δεν τα χρειαζόμαστε, αλλά δεν μπορούμε και να τα πετάξουμε... και να αγοράσουμε, να πουλήσουμε· εάν μπορούμε να το κάνουμε... Έτσι θα συγκεντρωθούν κάποια χρήματα για να αγοραστούν νέα βιβλία ή να συντηρηθούν οι σπάνιες και πολύτιμες εκδόσεις».

Κλείνοντας τη συνέντευξη, δεν μπορούμε παρά να αναρωτηθούμε: τελικά το ψηφιακό βιβλίο θα αντικαταστήσει στο μέλλον το έντυπο; Η απάντηση της κας Παπαγιάννη έρχεται αστραπιαία και λακωνική: «Ποτέ, ποτέ». Η κα Στρακαντούνα μας αναπτύσσει τη σκέψη της: «Οι τεχνολογικές εξελίξεις άλλαξαν τον τρόπο παραγωγής και διάθεσης της πληροφορίας και επέδρασαν καταλυτικά στην αλλαγή της κουλτούρας γραφής και ανάγνωσης. Όμως πάρα τις αλλαγές, το έντυπο υπάρχει και θα συνεχίσει να υπάρχει, καθώς απευθύνεται σε όλα τα είδη του κοινού και καλύπτει άλλες ανάγκες. Το ηλεκτρονικό από την άλλη διαδραματίζει πολύ σπουδαίο ρόλο στην εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνιών καθώς άρει τοπικά και χρονικά εμπόδια και επιταχύνει τα βήματα του εκδημοκρατισμού και παγκοσμιοποίησης της γνώσης. Ουσιαστικά με τις νέες τεχνολογίες, με τον νέο τρόπο διαχείρισης της γνώσης συνεχίζεται αυτό που έγινε με την επανάσταση της τυπογραφίας. Οι ψηφιακές βιβλιοθήκες και υπηρεσίες, τα συνεργατικά σχήματα και δίκτυα για πρόσβαση σε ηλεκτρονικές πηγές και ηλεκτρονικά περιοδικά αποτελούν μέρος αυτής της διαδικασίας. Το ηλεκτρονικό είναι φυσικό να αποκτήσει προβάδισμα έναντι του εντύπου στις θετικές κυρίως επιστήμες ή στην Ιατρική που υπάρχουν συνεχείς επιστημονικές ανακαλύψεις. Επίσης, το ίδιο ενδεχομένως να συμβεί σε ορισμένα λογοτεχνικά είδη, όπως τα έργα επιστημονικής φαντασίας, ή τα έργα "παραλίας" που δεν απαιτείται το βύθισμα και η μυρωδιά του εντύπου. Όπως και να 'χει, το έντυπο θα παραμείνει. Άλλη η αξία ενός βιβλίου με μια προσωπική αφιέρωση άλλη η αξία μιας βιβλιοθήκης η οποία δεν εξαρτάται από την τεχνολογία και κληροδοτείται για πολλές γενιές. Το έντυπο έχει άλλη χρησιμότητα. Η πρόσβαση και η διατήρηση του ηλεκτρονικού εξαρτάται άμεσα από την τεχνολογία, καθώς η τεχνολογία προχωρά με γοργούς ρυθμούς, κατασκευάζονται νέα πιο προηγμένα μοντέλα, με αποτέλεσμα κάποια στιγμή τα παλαιότερα να αποσύρονται. Αυτό έχει άμεση σχέση με τη διασφάλιση της πρόσβασης για τις μελλοντικές γενιές». Η κα Παπαγιάννη παίρνει τη σκυτάλη και συμπληρώνει με μια άλλη εκδοχή των μελλούμενων: «Πιστεύω ότι θα υπάρχει και σε χαρτί [το βιβλίο]. Απλώς αυτό που μπορεί να γίνεται είναι να βγαίνουν ψηφιακά σε πρώτη φάση και όσα έχουν μια επίδραση, να βγαίνουν και σε χαρτί. Ίσως αυτό. Το χαρτί να είναι η επιβράβευση ενός βιβλίου που θα παραμείνει. Ίσως να βγαίνουν όλα ψηφιακά και όσα είναι ουσιαστικά να βγαίνουν και σε χαρτί. Όχι μόνο τα επιστημονικά, αλλά και τα λογοτεχνικά...». Η κα Στρακαντούνα συμπληρώνει: «Πάντως εγώ θεωρώ πως η κουλτούρα του βιβλίου και της φιλαναγνωσίας δημιουργείται από την οικογένεια και από τα σχολεία. Αν το παιδί έρθει σε επαφή με το χάρτινο βιβλίο, το υφασμάτινο βιβλίο, κάτι που το πιάσει και ενεργοποιήσει όλες του τις αισθήσεις, θα πάει και στο ψηφιακό αργότερα· αλλά η πρώτη του επαφή είναι αυτή που θα του μείνει... Πώς να ξεχάσεις τη μυρωδιά του πρώτου βιβλίου

που σου έδωσαν στο σχολείο. Πάντα την ανακαλώ... Οι βιβλιοθήκες, σχολικές, δημοτικές, δημόσιες πρέπει να αναλάβουν ενεργό ρόλο στη διάδοση του βιβλίου σε οποιαδήποτε μορφή κι αν είναι αυτό. Σημασία έχει η ουσία, το ταξίδι, οι εμπειρίες που αποκτάς μέσα από τις σελίδες τους, είτε τις γυρίζεις με το χέρι είτε με το πάτημα ενός κουμπιού...».

Πολλές γραφειοκρατικές διαδικασίες και κωλύματα, αλλά πρωτίστως η έλλειψη πόρων (ανθρώπινων και οικονομικών) δυσχεραίνουν το έργο της Βιβλιοθήκης της Νομικής και των υπηρεσιών που παρέχει. Αισιοδοξώντας να συνδράμουμε όλοι, ο καθένας με τον τρόπο του, στον εμπλουτισμό, την ανάδειξη και υποστήριξη της κληρονομιάς που φυλάσσει μια τέτοια Βιβλιοθήκη, σας προκαλούμε να την επισκεφθείτε στο κτήριο του Παλαιού Χημείου. Ίσως κάποια Πέμπτη, με αφορμή τις –πάντα αξιόλογες– εκδηλώσεις της ομάδας «Δίκαιο και Τέχνη» ή χαρίζοντας κάποιο νομικό βιβλίο σας, αγοράζοντας κάποιο από το bazaar –όταν αυτό διοργανωθεί– και φυσικά επισκεπτόμενοι το Μουσείο Φυσικών Επιστημών και Τεχνολογίας, όταν και αυτό ανοίξει τις πόρτες του για το κοινό.

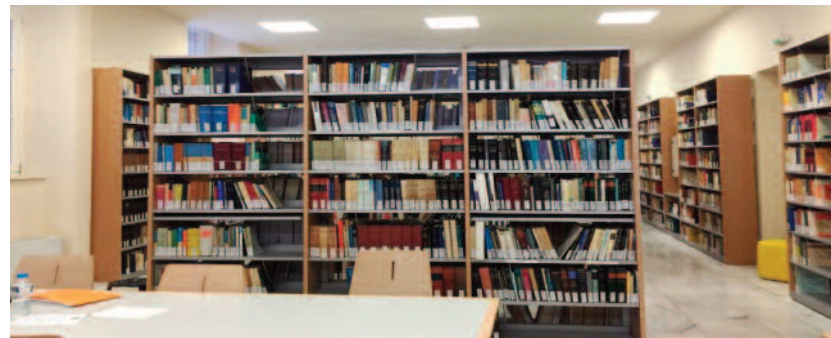
Πηγές:

Ιστοσελίδα Νομικής Βιβλιοθήκης Αθηνών: <http://law.lib.uoa.gr/genikes-plirofories/istoriko/istoria-ktirioy-palaioy-chimeioy.html>

Σχετικοί σύνδεσμοι:

Περιοδική έκδοση του Εργαστηρίου Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών της Νομικής Σχολής Αθηνών: <http://theartofcrime.gr/may-2017/>, <http://theartofcrime.gr/old/oldartofcrime/old.theartofcrime.gr/index5800.html?pgtp=5>

Ευχαριστούμε πολύ τον κύριο Γεώργιο Ζώη, διδακτορικό φοιτητή της Νομικής Σχολής, για την ξενάγησή του.

Ο ανιψιός και ο θεός αφιέρωναν μέρος των συναντήσεών τους στην ανάγνωση. Ο ανιψιός συνήθως διάβαζε κάποιο εγχειρίδιο γλωσσολογίας, που είχαν εκπονήσει γι' αυτόν τον σκοπό οι γλωσσολόγοι γονείς του. Ο θεός διάβαζε φιλοσοφία. Κάθε φορά που ο θεός παρατούσε το ανάγνωσμά του, υπό την επήρεια της ανάγκης να ικανοποιήσει κάποια έξη του, ή όλες μαζί, ο ανιψιός άδραχνε την ευκαιρία να εντρυφήσει στο φιλοσοφικό κείμενο. Ο θεός απέμενε με το εγχειρίδιο. Η σιωπηρή αυτή ανταλλαγή έφερε σε δυσφορία τον θείο, καθώς είχε διαπιστώσει γρήγορα ότι κατά την γλωσσολογική ανάγνωση αφυπνίζονταν όλα τα σημάδια που εκδηλώνει κάποιος όταν φέρεται σε κατάσταση υπνηλίας. Εν ολίγοις με δυσκολία κρατούσε τα βλέφαρα ανοικτά.

Ο ανιψιός σύντομα αντιλήφθηκε ότι ο θεός ακολουθούσε διακειμενική μέθοδο ανάγνωσης. Τουτέστιν, όταν μια πραγματεία διαπνέονταν από ανατρεπτικές τάσεις προς κάποιο άλλο φιλοσοφικό σύστημα ο θεός ανέτρεχε στο τελευταίο κι όταν το τελευταίο εκδήλωνε εναντιοφανείς αποχρώσεις προς κάποια άλλη φιλοσοφική αρχή ο θεός προσέτρεχε σ' αυτή. Ατελεύτητη διαδρομή.

Ο θεός από την άλλη δεν προέβη σε κανένα ανάλογο συμπέρασμα ως προς τ' αναγνώσματα του ανιψιού. Διάβαζε μια δυο αράδες απ' το εκάστοτε εγχειρίδιο κι έπειτα απέμενε ασάλευτος με το βλέμμα απλανάως εναποτιθέμενο στο κενό μεταξύ ρήματος και αντικειμένου.

Αποχαυνωμένος καθώς ήταν, σε μια ανάλογη περίπτωση, σχεδόν αλληθώρισε απ' το ξάφνιασμα όταν ο ανιψιός ανέκραξε,

– Είναι.

– Τι είναι; ρώτησε μ' αγωνία ο θεός.

– Α, δεν είναι τίποτα, μη νοιάζεσαι.

– Αδύνατον να μην είναι τίποτα αφού είπες «είναι», επέμεινε ύποπτα ο θεός.

– Δεν αντιλέγω, φαινομενικά έτσι είναι.

– Εξηγήσου, τον προέτρεψε ο θεός.

– Σκεφτόμουν το είναι ως αυθύπαρκτο είναι, δίκως τα συμφραζόμενα που επισύρει.

– Λοιπόν;

– Μου είναι δύσκολο να το χωνέψω έτσι μόνο του.

– Και;

– Αυτό το άδηλο είναι μού προξένησε τέτοιο τρόπο εννοιολογικής κενότητας ώστε σκέφτηκα να το προφέρω έτσι σκέτο για να δω αν όντως είναι.

– Οπότε;

– Είναι.

– Λες;

– Είναι.

– Σίγουρα;

- Είναι.
- Κι αν πάψεις να λες είναι;
- Μη είναι.
- Εν δυνάμει; ρωτά ύπουλα ο θεός.
- Δυνητικά, απαντά ξεγλιστρώντας ο ανιψιός.
-, ο θεός σιωπά αποθέτοντας πάλι το βλέμμα στο κενό.
- Άπαξ και εξαπολυθεί χάος δεν σταματά πια, ψιθυρίζει ο ανιψιός.

// 200 χρόνια από το θάνατο της Jane Austen (1775-1817)

Συμπληρώθηκαν στις 18 Ιουλίου 2017 τα **200 χρόνια** από τον θάνατο της μεγάλης Αγγλίδας συγγραφέως. Στο Hampshire, όπου η συγγραφέας έζησε τα τελευταία οκτώ χρόνια της ζωής της, ανακαινίστηκε οικία της, που λειτουργεί ως Μουσείο Σπίτι, ώστε να μοιάσει και πάλι όπως ήταν τον 19ο αιώνα, ενώ το Μουσείο, σε συνεργασία με το Πολιτιστικό Ίδρυμα του Hampshire, διοργάνωσε την έκθεση «Η Μυστηριώδης Δεσποινίς Austen», όπου παρουσιάστηκαν προσωπικά αντικείμενα, πορτρέτα της συγγραφέως και το μοναδικό σωζόμενο χειρόγραφο του μυθιστορήματος *Πειθώ*. Στην ετήσια εβδομάδα Austen (17-28 Ιουνίου 2017), οργανώθηκαν πλήθος εκδηλώσεων (εργαστήρια, ομιλίες, παρουσιάσεις) με τη συμμετοχή πλειάδας προσώπων του καλλιτεχνικού κόσμου, ενώ στο φεστιβάλ Grange έκανε την πρεμιέρα της μια ορχηστρική εκδοχή του *Mansfield Park*. Και άλλα μέρη της Αγγλίας συναγωνίζονται το Hampshire. Στο Winchester το Δημοτικό Συμβούλιο δημιούργησε «Το Βροχερό μονοπάτι της Jane», μια διαδρομή με 12 αποφθέγματα της συγγραφέως, γραμμένα με ειδική μπογιά, ώστε να εμφανίζονται στον δρόμο μόνο όποτε βρέχει, ενώ στο Basingstoke έλαβε χώρα το project «*Sitting with Jane*», όπου 21 εικαστικοί δημιούργησαν σχέδια που τοποθετήθηκαν σε ειδικά πρότυπα παγκάκια εν είδει τρισδιάστατων καμβάρων, με ένα μέρος του Project να ολοκληρώνεται ενώπιον του κοινού σε συνεδρίες ταχυ-ζωγραφικής. Τον Ιούλιο, ακόμη, κυκλοφόρησε ένα νέο χαρτονόμισμα των 10 λιρών, που φέρει το πορτρέτο της συγγραφέως (σε μια ωραιοποιημένη, ωστόσο, εκδοχή του αυθεντικού πορτρέτου που είχε σκιτσάρει η αδελφή της).

// Μνημόνιο συνεργασίας Ελλάδας - Ρωσίας για το βιβλίο

Στο πλαίσιο της 30ης Διεθνούς Έκθεσης Βιβλίου της Μόσχας, που άνοιξε τις πόρτες της την Τετάρτη 6 Σεπτεμβρίου 2017, η Υπουργός Πολιτισμού και Αθλητισμού, Λυδία Κονιόρδου, υπέγραψε με τον Ρώσο επικεφαλής της Ομοσπονδιακής Υπηρεσίας Τύπου και ΜΜΕ, Μιχαήλ Σεσλαβίνσκι, Μνημόνιο Συνεργασίας στους τομείς της μετάφρασης, της λογοτεχνίας και της εκδοτικής παραγωγής. Το πενταετές Μνημόνιο Συνεργασίας με τη Ρωσία φιλοδοξεί να καλύψει το κενό στην ανταλλαγή μεταφράσεων μεταξύ των δύο χωρών στον τομέα της σημερινής λογοτεχνίας όσο και των κλασικών και σύγχρονων κλασικών συγγραφέων, για τους οποίους υπάρχει μεγαλύτερο μεταφραστικό και εκδοτικό ενδιαφέρον. Πρόκειται για μια διμερή συμφωνία για την ενίσχυση της μετάφρασης λογοτεχνικών έργων μεταξύ των δύο χωρών, όπου κάθε χώρα θα εξασφαλίσει τη χρηματοδότηση των μεταφράσεων έργων της λογοτεχνίας της προς τη γλώσσα της άλλης, και αντιστρόφως.

Καινοτόμο στοιχείο του Μνημονίου είναι ότι δεν περιορίζεται μόνο στην ενίσχυση του κόστους της μετάφρασης, αλλά επιχειρεί να καλύψει και ένα μέρος από το κόστος της έκδοσης και της προβολής των βιβλίων. Περιλαμβάνει πρόβλεψη και για κοινά ερευνητικά και εκδοτικά προγράμματα (λ.χ. για έργα της κλασικής ελληνικής και ρωσικής γραμματείας) και ακόμα και για κοινές διαδικτυακές εκδόσεις. Προβλέπεται επίσης ειδική μέριμνα για την επιμόρφωση των μεταφραστών. Οι Έλληνες μεταφραστές των έργων ρωσικής λογοτεχνίας θα προσκληθούν να λάβουν μέρος σε επιμορφωτικά σεμινάρια και συνέδρια που

διοργανώνονται στη Ρωσία, και οι Ρώσοι μεταφραστές έργων ελληνικής λογοτεχνίας σε σεμινάρια που διοργανώνονται στην Ελλάδα από αρμόδιους φορείς. Προβλέπεται επίσης η ανταλλαγή επισκέψεων και φιλοξενίας συγγραφέων και μεταφραστών, ώστε ο μεταφραστής να μπορεί να δουλέψει μαζί με τον συγγραφέα αλλά και η δημιουργία βάσεων δεδομένων μεταφραστών και ηλεκτρονικών μεταφραστικών εργαλείων. Τέλος, προβλέπεται η δημιουργία αμοιβαίων λογοτεχνικών βραβείων (βραβείων Έργου Ελληνικής Λογοτεχνίας μεταφρασμένου στα Ρωσικά και Έργου Ρωσικής Λογοτεχνίας μεταφρασμένου στα Ελληνικά), καθώς και η συνδιοργάνωση ή η από κοινού συμμετοχή σε διμερή/διεθνή λογοτεχνικά φεστιβάλ και εκθέσεις βιβλίου.

// Βενεδικτίνοι προς διάσωση επαπειλούμενης πολιτισμικής κληρονομιάς

Η διάσωση της πολιτισμικής κληρονομιάς εν μέσω επικίνδυνων συνθηκών κρίνεται επιβεβλημένη και πρέπει συγχρόνως να επαινείται. Πόσο μάλλον όταν κάτι τέτοιο επιχειρείται από έναν μοναχό για έργα που παράχθηκαν κατά το παρελθόν από χριστιανούς, αλλά και... μουσουλμάνους. Αυτή είναι η περίπτωση ενός Βενεδικτίνου μοναχού, του **Πατέρα Columba Stewart** που έχει αναλάβει ένα επίπονο εγχείρημα τα τελευταία 13 χρόνια: τη διάσωση χριστιανικών και μουσουλμανικών χειρογράφων στην ευρύτερη περιοχή που καλύπτει τα Βαλκάνια έως τη Μέση Ανατολή και τα οποία απειλούνται από διάφορους παράγοντες (πολέμους, κλίμα, κλοπή, δράση του ISIS). Η ένταση του εγχειρήματος έχει κλιμακωθεί από το 2013 και εξής λόγω των πρακτικών του Ισλαμικού Κράτους και την καταστροφή σημαντικών έργων παγκόσμιας πολιτισμικής κληρονομιάς. Ο Πατήρ Stewart συνεργάζεται με χριστιανικές και μουσουλμανικές κοινότητες της περιοχής, εκπαιδεύοντας ομάδες ντόπιων να φωτογραφίζουν παλαιά βιβλία και χειρόγραφα με τη συνεπιχορήγηση ενός μη κερδοσκοπικού οργανισμού, του **Hill Museum and Manuscripts Library** (HMMML), που από τη βάση του στη Μινεσότα δραστηριοποιείται στη συντήρηση χειρογράφων σε απειλή. Η ψηφιοποίηση συνιστά την τελική φάση της διαδικασίας, καθώς τα μέλη της αποστολής πρέπει πρώτα να κερδίσουν την εμπιστοσύνη των κατόχων συλλογών χειρογράφων (ποικίλων θρησκευτικών ταγμάτων, πολιτισμικών οργανώσεων και οικογενειών). Πρέπει να συνοπολογιστεί η δυσπιστία προς τους Δυτικούς και την πρόσβαση αυτών στους πολιτισμικούς θησαυρούς της περιοχής μετά την εμπειρία της λαφυραγωγής κατά την αποικιοκρατική περίοδο. Η παρουσία, ωστόσο, των Βενεδικτίνων –ενός τάγματος αφιερωμένου στη διαφύλαξη των χειρογράφων και της γνώσης στο χρόνο– και των διασυνδέσεών τους στην περιοχή προσδίδουν στο εγχείρημα πιθανότητες αίσιου τέλους. Η δράση της αποστολής καλύπτει την Ινδία, την Αίγυπτο, την Αιθιοπία (όπου ψηφιοποιήθηκαν τα Ευαγγέλια της Garima) και το Μάλι (με την ψηφιοποίηση 300.000 ισλαμικών χειρογράφων), ενώ στη Βιβλιοθήκη al-Khalidi στην Ιερουσαλήμ ψηφιοποιήθηκε πρόσφατα μια συλλογή 1.200 ισλαμικών, οθωμανικών και περσικών χειρογράφων ποικίλου περιεχομένου. Στόχοι του εγχειρήματος είναι η διάσωση της γνώσης και η διάχυση των θησαυρών αυτών προς το δυτικό κόσμο, προκειμένου να απελευθερωθεί και να κοινωνικοποιηθεί η γνώση που περικλείεται σε αυτούς για την προώθηση της αμοιβαίας κατανόησης μεταξύ Χριστιανών και Μουσουλμάνων.

// Τιμητικό βραβείο στον Νάσο Βαγενά από τον *Αναγνώστη*

Το ηλεκτρονικό περιοδικό για το βιβλίο και τις τέχνες *Αναγνώστης* τίμησε τον μεταφραστή, ποιητή και ομότιμο καθηγητή της Θεωρίας και Κριτικής στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών, Νάσο Βαγενά, για την προσφορά του στα ελληνικά γράμματα. Η τιμητική βράβευση έλαβε χώρα κατά την τελετή απονομής των λογοτεχνικών βραβείων του *Αναγνώστη*, την Τρίτη 6 Ιουνίου στο Μουσείο Μπενάκη.

Πρόσφατα εκδόθηκε η συλλογή *Βιογραφία του Νάσου Βαγενά*, που περιέχει έντεκα ποιητικές συλλογές, καταθέσεις σαράντα χρόνων, στις οποίες εντάσσονται οκτώ επιπλέον ποιήματα γραμμένα και δημοσιευμένα στο διάστημα 2004-2014. Τελευταία του ποιητική συλλογή το *Πανωραία* (Κέδρος, 2016).

// Βράβευση του Αναστάση Πινακουλάκη

Στο έργο *Δώρα Επετείου*, του Αναστάση Πινακουλάκη, φοιτητή του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών, απονεμήθηκε το βραβείο του θεατρικού διαγωνισμού που οργάνωσε το βιβλιοπωλείο Free Thinking Zone και ο πολιτιστικός οργανισμός Hellenic Circle – Cultural Association in Brussels, την 1η Νοεμβρίου 2016. Το χρηματικό έπαθλο πρόσφερε ο βελγικός θίασος Théâtre en Liberté. Αποσπάσματα από το έργο παρουσιάστηκαν σε μορφή αναλογίου από τους ηθοποιούς Ιωάννα Παππά, Δημήτρη Μοθωναίο και Ελένη Μιχαηλίδου. Στόχος του Hellenic Circle – Cultural Association in Brussels είναι η προώθηση του ελληνικού πολιτιστικού γίγνεσθαι με τη γνωριμία νέων δημιουργών στο ευρύ κοινό. Ο Ανδρέας Στάικος (κριτής του διαγωνισμού μαζί με τη Χρύσα Σπηλιώτη) εξήρε τα στοιχεία θεατρικότητας στο βραβευθέν έργο: εκπλήξεις, παγίδες, ανατροπές και μετατοπίσεις προσώπων. Τα *Δώρα Επετείου* θα παρουσιαστούν σε μορφή αναλογίου στις Βρυξέλλες, όπου θα προσκληθεί ο συγγραφέας.

// «Διαβάζω και Μοιράζομαι»

Εγκαινιάζεται η συνεργασία του Υπουργείου Παιδείας, του Ελληνικού Τμήματος της IBBY (International Board on Books for Young People) και της αρμόδιας ομάδας εργασίας για την εκπαίδευση των προσφυγοπαίδων αναφορικά με τη δράση «Διαβάζω και Μοιράζομαι» (#ReadandShare). Η δράση βασίζεται σε ένα σύστημα ανοιχτής ανταλλακτικής βιβλιοθήκης, που λειτουργεί με ελεύθερο σύστημα δανεισμού για άμεση πρόσβαση των παιδιών στα βιβλία. Στα πλαίσια αυτής δημιουργήθηκαν 21 ανταλλακτικές βιβλιοθήκες σε σχολεία υποδοχής προσφύγων, που λειτουργούν σε όλη τη χώρα, με δωρεά βιβλίων από το Ελληνικό Τμήμα της IBBY. Στόχος του Ελληνικού Τμήματος της IBBY είναι η δημιουργία γεφυρών ανάγνωσης και επικοινωνίας μεταξύ Ελλήνων και προσφύγων μαθητών, αλλά και η επαφή με την εμπειρία της ανάγνωσης από μικρή ηλικία. Τα παιδιά μπορούν, ελεύθερα, να δανείζονται βιβλία και, αφού τα διαβάσουν, να τα επιστρέφουν, ώστε να τα διαβάσει άλλος αναγνώστης. Τα βιβλία που δόθηκαν στα εν λόγω σχολεία προέρχονται από όλους τους εκδοτικούς οίκους και κατατέθηκαν τα τελευταία χρόνια προς βράβευση από τις επιτροπές των βραβείων του Ελληνικού Τμήματος της IBBY.

// Hay-on-Wye: η βρετανική «πόλη των βιβλίων»

Κάθε χρόνο στην πόλη Hay-on-Way της κομητείας Brecknockshire στην Ουαλία διοργανώνεται το **Hay Festival of Literature and the Arts**, ένα από τα μεγαλύτερα φεστιβάλ λογοτεχνίας, ενώ η ίδια η πόλη έχει χαρακτηριστεί ως «Μέκκα των Βιβλιόφιλων» ή ακόμη «Πόλη των Βιβλίων». Τη στιγμή που σε όλη τη Μεγ. Βρετανία λειτουργούν λιγότερα από 1.000 ανεξάρτητα βιβλιοπωλεία και λιγότερα από 300 βιβλιοπωλεία, όπου πωλούνται μεταχειρισμένα βιβλία, αυτή η μικρή πόλη της Ουαλίας στεγάζει περισσότερα από 24 βιβλιοπωλεία, όπου μπορεί κανείς να προμηθευτεί βιβλία εξειδικευμένα ή από δεύτερο χέρι. Οι βιβλιοπώλες που δραστηριοποιούνται στους κόλπους της αγοράς βιβλίου στην πόλη έχουν αναπτύξει μια ιδιαίτερα οξυμένη έκτη αίσθηση, κατορθώνοντας να εντοπίσουν, να διασώσουν και να θέσουν εκ νέου στην κυκλοφορία σπάνια βιβλία και τόμους παλαιών σειρών, που διαφορετικά θα σάπιζαν στις αποθήκες. Το εμπόριο του βιβλίου ανθεί στην πόλη αυτή, καθώς για τους έμπειρους επαγγελματίες και τους ενδιαφερόμενους αγοραστές η μαγεία των βιβλίων δεν κρύβεται μόνο στην ιστορία εντός αυτών, αλλά και στην εμφάνιση και στην αισθητική με την οποία αυτά επενδύθηκαν, λειτουργώντας ως κοάνες αντιλήψεων και γεγονότων του παρελθόντος. Κατά τον βιβλιοπώλη Derek Addyman, «τα ψηφιακά μέσα δεν θα μπορέσουν ποτέ να αντικαταστήσουν μια ομορφιά σαν και αυτή» που αφήνει στον αναγνώστη η επαφή με το έντυπο βιβλίο. Η μεγάλη, ωστόσο, ατραξιόν της πόλης είναι το ετήσιο φεστιβάλ που λαμβάνει χώρα σε αυτή από το 1988 και εξής, επιχορηγούμενο από την εφημερίδα *The Daily Telegraph*. Στη διάρκεια λειτουργίας του (τέλη Μαΐου – αρχές Ιουνίου) συγκεντρώνει πάνω από 80.000 επισκέπτες, οι οποίοι καταφθάνουν με σκοπό να δουν και να ακούσουν από κοντά μεγάλα ονόματα της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Στο φεστιβάλ πραγματοποιείται πληθώρα δράσεων σχετικών με τη λογοτεχνία, αλλά και άλλες γενικού ενδιαφέροντος σχετικά με το κλίμα και την ατμόσφαιρα του πλανήτη, τη μόδα, το θέατρο, το παιδί, ψυχαγωγικά shows, την πληροφορική, τη γαστρονομία, την επιχειρηματικότητα, κ.ά.

// Η Μαργαρίτα και η Θάλασσα της Μικαέλας Αντωνίου

Ένα επιβλητικό αρχοντικό, η θάλασσα, η Μαργαρίτα Τριάντη, τα γυρίσματα ενός τηλεοπτικού σίριαλ, το πτώμα ενός δολοφονημένου άνδρα, είναι τα στοιχεία που συνθέτουν μια «περιπέτεια με ανατροπές, απρόοπτα, αλλά και χιούμορ». «Μέσα στο ειδυλλιακό καλοκαιρινό τοπίο, η Μαργαρίτα θα ανακαλύψει ότι ο κόσμος του θεάματος δεν είναι τόσο λαμπερός όσο φαίνεται, κι ότι όλοι κρύβουν μικρά ή μεγάλα μυστικά. Σαν να μην έφταναν όλα αυτά, την υπόθεση έρχεται να διαλευκάνει ο υπαστυνόμος Δενδρινός, ένας άνδρας που είχε μπει στη ζωή της σαν σίφουνας, έφερε τα πάνω κάτω κι εξαφανίστηκε το ίδιο απότομα. Τα πάντα γύρω της ένα μπερδεμένο κουβάρι. Ποιος κρύβεται πίσω από αυτό το αποτρόπαιο έγκλημα; Και ποιος προσπαθεί να εμπλέξει τη Μαργαρίτα σε αυτή τη σκοτεινή ιστορία;». Μετά το *Η Μαργαρίτα και τα ηλιοτρόπια*, κυκλοφόρησε, τον Ιούνιο του 2017, και το δεύτερο αστυνομικό μυθιστόρημα της Μικαέλας Αντωνίου, *Η Μαργαρίτα και η θάλασσα*, από τις εκδόσεις Marmaya.

// Ιστορίες απ' όλον τον κόσμο μου της Παυλίνας Μάρβιν

Κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Κίχλη η συλλογή της Παυλίνας Μάρβιν *Ιστορίες απ' όλον τον κόσμο μου*. Όπως γράφει για το βιβλίο η Κατερίνα Ηλιοπούλου στο [φρμκ], «οργανωμένο θεματικά σε πέντε κεφάλαια, χαρακτηρίζεται από μια νεανική ανεπιτήδευτη αφοβία που είναι απολαυστική, καθώς η Παυλίνα Μάρβιν εδώ δοκιμάζει ελεύθερα πολλούς τρόπους και είδη και υλικά γραφής: ποιήματα (ελεύθερα και με μέτρο), πεζά, μικρά και μεγαλύτερα που αφηγούνται παράδοξα και λοξά, πάντοτε όμως πράγματα στα οποία η συγγραφέας φαίνεται να μετέχει με πάθος, τα έχει παρατηρήσει από κοντά, τα φροντίζει και τα αναζητά, ακόμα και όταν εξακτινώνονται στις πέντε ηπείρους, στο μακρινό παρελθόν ή μόλις προχτές όταν ήμασταν παιδιά. Η πολυτροπία του βιβλίου δεν είναι τυχαία, αλλά μια τολμηρή δοκιμή-δοκιμασία-απόπειρα και μαθητεία, της οποίας το ρίσκο και η αποτυχία ακόμα είναι υπόσχεση για τη συνέχεια.»

<https://frmk.gr/2017/06/07/pavlina-marvin-2016/>

// Μια βιβλιοθήκη στο μετρό της Νέας Υόρκης; #SubwayLibrary

Διαβάζεις όπου κι αν βρίσκεσαι, ακόμη και τις στιγμές που μετακινείσαι; Τότε η ιδανική πόλη, η πόλη κάθε βιβλιόφιλου, είναι... η Νέα Υόρκη. Το δίκτυο των Δημόσιων Βιβλιοθηκών της Νέας Υόρκης και η Μητροπολιτική Υπηρεσία Μετακινήσεων (MTA) της πόλης δίνουν στους επιβάτες του δικτύου του υπόγειου σιδηροδρόμου της τη δυνατότητα δωρεάν πρόσβασης σε μια δεξαμενή ηλεκτρονικών βιβλίων, αποσπασμάτων από βιβλία και συνοπτικών ιστοριών, προκειμένου οι χρήστες του δικτύου να απασχολούνται δημιουργικά κατά τη διάρκεια της μετακίνησής τους. Πρόκειται για το project με τίτλο **Subway Library**. Ειδικά δε για τις γραμμές E και F του μετρό (που κινούνται στις περιοχές του Μανχάταν, του Μπρούκλιν και του Κουίνς) έχει σχεδιαστεί ένα τρένο, του οποίου η διακόσμηση αναπαριστά επακριβώς το εσωτερικό μιας αίθουσας της Δημόσιας Βιβλιοθήκης της Νέας Υόρκης, που φέρει την επωνυμία Rose Main Reading Room. Η πρόσβαση στο project γίνεται μέσω της σύνδεσης των χρηστών του μετρό στο ασύρματο δίκτυο της MTA. Χρήστες που δημοσιεύουν σχετικές φωτογραφίες ή ενημερώνουν τους λογαριασμούς τους σε δίκτυα κοινωνικής δικτύωσης (Instagram, Twitter), σχετικά με το project αυτό, μπορούν να κερδίσουν δώρα από το κατάστημα της Δημόσιας Βιβλιοθήκης της πόλης ή να αποκτήσουν μια συσκευή e-reader.

// Μια ποδηλατιστική βιβλιοθήκη στην Αθήνα

Μια βιβλιοθήκη που θα απευθύνεται σε όλους τους αναγνώστες του κόσμου δημιουργείται στην πόλη. Μετανάστες, πρόσφυγες, ξένοι, αλλά και Έλληνες θα αποκτήσουν πρόσβαση σε ένα ευρύ γλωσσικό φάσμα βιβλίων (αραβικά, ιαπωνικά, πακιστανικές διάλεκτοι, νορβηγικά, αγγλικά, γερμανικά, γλώσσες της Αφρικής, κ.λπ.). Πίσω από την υλοποίηση αυτής της ιδέας βρίσκονται δυο νέοι άνθρωποι, η Ιωάννα Νισυρίου, ιδρύτρια της ΜΚΟ **We Need Books**, και ο Ναντίρ Νουρί, κατά τους οποίους τα βιβλία και οι πολυπολιτισμικοί χώροι δύνανται να λειτουργήσουν προς όφελος του πληθυσμού της πόλης συμβάλλοντας στη βελτίωση της

θέσης ακόμη και των περιθωριοποιημένων και ευάλωτων ομάδων αυτής. Από το 2016 μέχρι σήμερα το We Need Books έχει συγκεντρώσει πάνω από 2.000 βιβλία στα αραβικά, φάρσι, αγγλικά, γερμανικά και γαλλικά, και έχει εγκαινιάσει δύο βιβλιοθήκες, μία στο Σχιστό και μία σε έναν χώρο φιλοξενίας προσφύγων του CRS (Catholic Relief Services). Το περιεχόμενο των βιβλίων καλύπτει λογοτεχνία, ιστορία, εγκυκλοπαιδικές γνώσεις, ποίηση. Η ομάδα αναζητά, μέσω επαφών με τον Δήμο Αθηναίων και κοινωφελή ιδρύματα, χώρο φιλοξενίας της βιβλιοθήκης, ενώ δεν αποκλείονται μελλοντικές συνεργασίες με άλλες ΜΚΟ για την επίτευξη των στόχων της, που είναι η δημιουργία μιας πολυγλωσσικής βιβλιοθήκης, η εγκατάσταση αυτής σε προσβάσιμο σημείο στο κέντρο της Αθήνας και η σύνδεση της λειτουργίας της με την ανάδειξη της Αθήνας σε Παγκόσμια Πρωτεύουσα του βιβλίου το έτος 2018. Ζητήματα χρηματοδότησης, δημιουργίας θέσεων εργασίας στον χώρο του βιβλίου, διεξαγωγής σεμιναρίων και πρόνοιας απέναντι κυρίως σε ευάλωτα μέλη της κοινωνίας (γυναίκες, μητέρες) βρίσκονται, επίσης, υπό επεξεργασία από την ομάδα. Όσοι διαθέτουν βιβλία που δεν χρειάζονται πια και επιθυμούν να τα δωρίσουν στην Πολυπολιτισμική Βιβλιοθήκη, μπορούν να επικοινωνήσουν στο weneedbooks.org.

